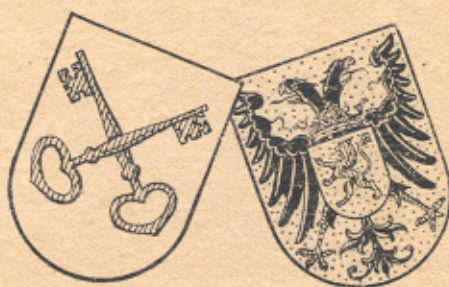

Leidsch Jaarboekje.

G. F. THÉONVILLE — LEIDEN.

1916

JAARBOEKJE.

☐ JAARBOEKJE ☐
☐

VOOR

GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE

VAN

LEIDEN EN RIJNLAND.

TEVENS ORGAAN VAN DE
VEREENIGING „OUD-LEIDEN”

1916

(DERTIENDE JAARGANG).

LEIDEN — G. F. THÉONVILLE.

EEN WOORD VOORAF.

Het verblijdt ons, dat wij wederom ons jaarboekje mogen aanbieden aan wie in ons streven belangstellen en onzen arbeid steunen. De kennis van het verledene heeft allereerst om zich zelve beteekenis. Zij kan ook helpen tot de bewaring van wat uit dat verledene schoons en belangrijks tot ons kwam.

In de plaats van den heer D. Hartevelt is als lid onzer redactie benoemd de heer Dr. G. J. Boekenoogen.

Aan onze medewerkers brengen wij onzen oprechten dank.

De commissie van redactie :

Dr. L. KNAPPERT, Voorzitter.

W. J. J. C. BIJLEVELD, Secretaris.

Mr. Dr. J. C. OVERVOORDE.

S. J. LE POOLE L.Gz.

VEREENIGING „, OUD-LEIDEN".

Verslag over het jaar 1915.

Het Bestuur biedt hierbij den leden onzer Vereeniging wederom een kort relaas aan harer wederwaardigheden. Over het algemeen deed zich in het afgelopen jaar weinig gelegenheid voor om zaken van belang tot stand te brengen, waartoe trouwens de algemeene tijdsomstandigheden niet medewerkten.

Aangaande de lezingen zij in herinnering gebracht dat op Dinsdag 4 Mei 1915 onze voorzitter, Prof. Dr. L Knappert ons verplichtte met een voordracht, die tot titel had: „Uit de dagen van Oom Stastok."

Op Vrijdag 11 Juni voerde de stoomtram een aantal onzer leden met hunne dames naar Voorburg, vanwaar men zich begaf naar de Romeinsche opgravingen, die plaats hadden op het buitengoed Arentsburg. De leider dezer opgravingen Dr. J. H. Holwerda

VIII

was zoo vriendelijk aldaar de noodige uitleggingen te geven.

Gaarne had ons Bestuur de leden in de gelegenheid gesteld eenige mooie middeneeuwsche grafzerken te gaan bezichtigen in de Ned. Herv. kerk te Rijnsburg, maar het vernam, dat de kerkbanken op den houten vlonder, waaronder zich de zerken bevinden waren vastgespijkerd. In ieder geval zijn bedoelde zerken thans veilig en wel geborgen en zijn zij bovendien aan de vergetelheid ontrukkt, door hare afteekening, die van deskundige zijde plaats had.

Den 27^{en} November werd een bezoek gebracht aan de nieuwe afdeeling van 's Rijks Museum van Oudheden „Opgravingen in Nederland” op de Papen-gracht. Hier was het wederom Dr. J. H. Holwerda, die het gezelschap verplichtte met rondleiding en verklaring der verschillende opgravingen, die in den loop der jaren, onder zijn toezicht, in verschillende streken van ons land plaats vonden.

In de samenstelling van ons Bestuur kwam verandering door het uittreden van Jhr. H. Beelaerts van Blokland, vertegenwoordiger van het Leidsch Studentencorps, wegens verandering van woonplaats. Gaarne gedenken wij hier de aangename samenwerking met genoemden Heer wiens belangstelling in Oud-Leiden door ons op prijs werd gesteld en

IX

wien wij menige aanwinst als lid in de studentenwereld verschuldigd zijn.

Als opvolger van Jhr. Beelaerts werd door het Collegium aangewezen de Heer J. W. Wijnaendts, die inmiddels in ons Bestuur zitting nam.

Het betreffende het ledental zij ten slotte nog opgemerkt, dat dit gelukkig door aanwinst van nieuwe leden stationnair bleef, waardoor echter de achteruitgang, die in het vorige jaar plaats had, niet ingehaald werd.

HET **BESTUUR.**

STATUTEN.

Overgenomen uit »Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Donderdag 5 April 1906, n° 80.

VEREENIGING : Oud-Leiden, te Leiden.

1. De vereeniging Oud-Leiden is gevestigd te Leiden en stelt zich ten doel de bevordering van de kennis van en de belangstelling in de geschiedenis van Leiden en omstreken en het behoud der aldaar nog aanwezige bouwwerken en voorwerpen, belangrijk voor de locale en kunstgeschiedenis.

2. Zij tracht dit doel te bereiken door:

a. het houden van voordrachten en tentoonstellingen, het uitgeven van geschriften en het steunen van pogingen door anderen in den geest der vereeniging ondernomen ;

b. het steunen van de pogingen van de commissie voor het stedelijk museum tot het bijeenbrengen van voorwerpen, belangrijk voor de geschiedenis van Leiden en omstreken;

c. het verzamelen van gegevens over in Leiden en omgeving nog aanwezige oude gebouwen en historische voorwerpen.

3. Lid der vereeniging is elk die zich hiertoe bij het bestuur opgeeft en de vastgestelde contributie betaalt.

Lid-begunstiger is elk die eene contributie betaalt van minstens *f* 10 of een bedrag in eens van minstens *f* 100.

4. De contributie der gewone leden bedraagt minstens *f* 2.50 per jaar. Het vereenigingsjaar loopt van 1 Januari tot 31 December. Het bestuur kan corresponderende leden benoemen buiten Leiden woonachtig. Deze betalen geene contributie, doch hebben gelijke rechten als de leden, behalve ten opzichte van de door de vereeniging uit te geven werken.

5. De leden hebben recht van toegang tot alle ledenvergaderingen en door de vereeniging te houden tentoonstellingen. Zij ontvangen de door of met steun van de vereeniging uit te geven werken gratis of tegen verminderd tarief.

De corresponderende leden genieten alleen van deze laatste bepaling indien zij de voor de gewone leden vastgestelde contributie betalen,

6. Het bestuur bestaat uit minstens 5 leden, op de binnen de 3 eerste maanden van het jaar te houden algemeene vergadering door de leden te benoemen.

Zij nemen voor één jaar zitting, doch zijn terstond herkiesbaar.

In die jaarvergadering wordt verslag gedaan van het afgelopen vereenigingsjaar en rekening en verantwoording afgelegd.

7. Naast de door de algemeene vergadering te benoemen bestuursleden kunnen zitting nemen : een lid aan te wijzen door burgemeester en wethouders van Leiden en een lid aan te wijzen door het collegium van het Leidsch Studentenkorps. Deze 2 bestuursleden moeten lid zijn der vereeniging.

8. Het bestuur benoemt uit zijn midden een voorzitter, een ondervoorzitter, een secretaris en een penningmeester en regelt onderling de werkzaamheden.

g. De inkomsten der vereeniging bestaan uit contributies, giften in eens, entrées op te houden tentoonstellingen en opbrengst van uit te geven werken.

10. De vereeniging wordt aangegaan voor den tijd van 29 jaren en 11 maanden te rekenen van den dag van oprichting, zijnde 5 November 1902.

11. Niet in deze statuten voorziene gevallen worden door het bestuur beslist.

12. Wijzigingen in deze statuten mogen alleen gebracht worden door besluit van de meerderheid der leden aanwezig op de algemeene vergadering, nadat het voorstel hiertoe minstens eene week te voren aan de leden is medegedeeld.

Deze wijzigingen treden eerst in werking nadat hierop de Koninklijke goedkeuring is verkregen.

Bij ontbinding der vereeniging wordt bij het ontbindingsbesluit geregeld op welke wijze gehandeld zal worden met de eventueel in het bezit der vereeniging zijnde voorwerpen. Het archief wordt aan het gemeentebestuur van Leiden aangeboden ter plaatsing in het gemeentearchief, en het eventueel aanwezig batig saldo, na aftrek van alle lasten, wordt aangeboden aan de gemeente Leiden, om te strekken tot aankoopeu ten behoeve van het stedelijk museum, behoudens de inachtneming van de voorschriften van art. 1702 B. W.

(Volgen de onderteekeningen)

Goedgek. bij Koninkl. besluit dd. 14 Maart 1906 n°. 50.

Mij bekend,

De Minister van Justitie,

E. E. VAN RAALTE.

Vereeniging „Oud-Leiden”.

Bestuur:

Dr. L. KNAPPERT, *Voorzitter*.

Mr. Dr. J. C. OVERVOORDE, *Onder-Voorzitter*.

S. J. LE POOLE L.Gzn., *Secretaris* (Plantage 18).

H. TH. VAN STEEDEN, *Penningmeester* (Kijnsburgsche weg)
Oegstgeest.

FELIX DRIESSEN.

Dr. C. S. LECHNER.

AUG. L. REIMERINGER.

J. W. WIJNAENDTS.

Commissie voor de redactie van het Jaarboekje:

Dr. L. KNAPPERT, *Voorzitter*.

W. J. J. C. BIJLEVELD, *Secretaris*.

Dr. G. J. BOEKENOOGEN.

Mr. Dr. J. C. OVERVOORDE.

S. J. LE POOLE L.Gz.

Ledenlijst der Vereeniging „Oud-Leiden”.

Mr. P. J. M. Aalberse.	Burgersdijk en Niermans.
W. Alt.	Mevr. B. J. W. Bijleveld-
Mr. S. J. Fockema Andreae.	v. d. Vliet.
Mr. M. d'Aumerie.	W. J. J. C. Bijleveld.
Mr. A. van de Sande Bakhuyzen.	Dr. T. Bijleveld.
Dr. H. G. van de Sande Bak-	J. W. O. Clant.
huyzen.	Mr. H. M. A. Coebergh.
A. A. van Beek.	Mr. J. A. F. Coebergh.
J. M. van Beek.	J. G. Colenbrander.
Jhr. H. Beelaerts van Blokland.	F. A. Dee.
Jhr. Mr. W. A. Beelaerts van	W. B. Doorenbos.
Blokland.	J. D. Dozy.
Dr. A. Beets.	J. P. Driessen.
D. Beuth.	Felix Driessen.
Dr. N. J. Beversen.	Dr. P. Aug. Driessen.
Mej. R. A. Biegel.	Mevr. Wed. P. L. C. Driessen.
Dr. P. J. Blok.	Mr. H. L. Drucker.
Dr. G. J. Boekenoogen.	Ds. H. van Druten.
Dr. J. Bruining.	Dr. A. H. van Eck.
B. Bongers.	Dr. A. Eekhof.
J. W. Bosch.	Mr. A. van der Elst.
Mr. P. E. Briët.	Mr. J. W. Enschedé.
Ds. W. Briët.	V. L. G. Farensbach.

K. A. Felix.
H. W. Fischer.
Mej. H. J. de Fremery.
J. H. Smidt van Gelder.
Jhr. Mr. P. van der Goes.
F. Gordon.
Jhr. D. P. M. Graswinckel.
Mr. H. Greven.
J. G. M. van Griethuysen.
J. A. M. A. Grondhout.
Jhr. Mr. Dr. N. C. de Gijselaar.
D. Hartevelt H.Cz.
H. Hartevelt.
J. Hartevelt Az.
Mr. J. E. Heeres.
M. C. Hennequin.
Dr. D. C. Hesseling.
Dr. C. Snouck Hurgronje.
Dr. C. J. A. van Itersen.
H. J. Jesse.
Mr. H. W. C. J. de Jong.
Mr. Dr. J. C. J. Jonker.
Dr. G. Kalff.
Dr. P. Th. L. Kan.
J. M. van Kempen Sr.
Dr. M. P. Kingma Boltjes.
Jhr. A. G. F. van Kinschot.
W. C. Klaassen.
J. Kloos.
H. H. van der Kloot Meyburg.
Dr. L. Knappert.

Mevr. Wed. Mr. J. Kneppelhout—
van Braam.
Mej. C. Korsse.
C. Korteweg.
S. H. Koster.
A. De Koster Jr.
Mevr. A. C. Krantz-van Dijk.
H. E. Stenfert Kroese.
Mevr. Wed. Krol-van Driel.
Dr. J. E. Kroon.
Dr. C. S. Lechner.
W. A. Leembruggen.
Mr. J. C. van der Lip.
J. B. van Loenen.
Mr. W. de Loos.
Mevr. de Loos-Haaxman.
S. Tromp Meesters.
J. P. Mulder.
W. C. Mulder.
Prof. Dr. J. W. Muller.
G. W. J. Neeb.
Dr. H. M. van Nes.
Dr. H. G. A. Obreen.
M. Kamerlingh Onnes.
Dr. H. Oort.
A. W. Overvoorde.
Mr. Dr. J. C. Overvoorde.
Mr. C. P. D. Pape.
Mr. C. W. J. J. Pape.
C. Peltenburg.
L. D. Petit.

H. van Poelgeest.	Dr. D. Timmermans.
Mej. C. J. Le Poole.	. P. Trap.
S. J. Le Poole L.Gzn.	Dr. J. Verdam.
Mr. N. W. Posthumus.	Mr. J. Th. C. Viruly.
Mr. C. W. van der Pot Bz.	. P. Viruly.
Dr. F. van Praag.	Mr. A. C. Visser van IJzendoorn.
Dames Prins.	Mr. W. Vissering.
Mr. C. Pijnacker Hordijk.	Mr. W. van der Vlucht.
Jhr. S. M. S. de Ranitz.	Dr. J. Ph. Vogel.
J. J. van Reenen.	Dr. J. A. Volgraff.
W. M. C. Regt.	Mr. C. van Vollenhoven.
Aug. L. Reimeringer.	Mej. Ch. van Vollenhoven.
Mej. G. B. C. van Rhijn.	Mr. M. B. Vos.
N. A. de Roo.	Mr. Egbert de Vries.
W. van Rossum du Chattel.	Mej. E. H. Vijzelaar.
Mej. Dr. H. J. A. Ruys.	F. G. Waller.
W. Schouten.	H. M. van Waveren.
Mej. Dr. C. Serrurier.	Th. R. J. Wijers.
J. A. C. Sleyster.	W. F. Verhey van Wijk.
A. Staring.	J. W. Wijnaendts.
H. Th. van Steeden.	Mevr. Wed. J. C. Zaalberg—
Jhr. Mr. Victor de Stuers.	Vervooien.
Mevr. Wed. Dr. L. J. Suringar-	J. Zaalberg.
Muntendam.	L. Zaalberg.
W. J. Suringar.	Dr. J. Zaaijer.
Mr. H. A. Sypkens.	Mevr. Wed. Zaaijer-Scholten.
G. Henri Sijthoff.	Mr. J. B. Zuurdeeg.
G. F. Theonville.	W. K. F. Zwierzina.

KORTE KRONIEK
VAN
LEIDEN EN RIJNLAND.

Januari 1915.

- De Heer Tit 30 jaren kerkvoogd en de Heer T. Kulk
40 jaren voorzanger bij de Ned. Herv. Gem.
te Abbenes.
- 2 Herdenking van den 400sten geboortedag van
Andreas Vesalius. Tentoonstelling in het Botanisch
Laboratorium van oude anatomische voorwerpen,
literatuur en portretten betrekking hebbende op
Vesalius. Voordrachten van de H.H. v. Leersum,
Boeke, Veth en Knappert.
- 4 Opening in het gebouw »Prediker» in de Janvossen-
steeg der opleidingsschool voor Kommies bij den
Post- en Telegraafdienst in Ned.-Indië.
- De Weleerw. Heer J. van Veen benoemd tot
kapelaan der St. Petrus Parochie.
- Mr. P. A. Pijnacker Hordijk benoemd tot Dijkgraaf
van Rijnland.
- 7 Vertrek der Belgische Vluchtelingen uit Voorschoten.
- 11 Totstandkoming eener Commissie voor ontwikkeling
en ontspanning voor werkloozen.
- 13 Veertigjarig bestaan der Christelijke Wijkvereniging
Levendaal.
- 14 De Gemeenteraad stelt gelden beschikbaar voor
den bovenbouw der Zweminrichting aan het
Rijn-en Schiekanaal; neemt tot veler leedwezen
de bekende beschikkingen in zake het rooien
van boomen, en besluit tot een Bioscoop-
verordening.
- 15 Geïnterneerde Engelsche officieren worden van
Groningen naar Bodegraven overgebracht (Wie-
rickerschans).

JANUARI 1915.

- 15 De laatste Belgische Vluchtelingen vertrekken uit Lisse.
- De Heer C. v. d. Niet Dz. gekozen tot lid van den Raad te Noordwijk.
- 16 H. M. de Koningin woont militaire oefeningen bij onder Voorschoten.
- 18 De bij de verbouwing van het groot-auditorium gevonden grafzerken worden in het Sted. Museum »de Lakenhal» ondergebracht,
- 19 Overlijden van Ds. A. Roorda, in leven predikant bij de Geref. kerk alhier.
- Groote brand in den Broekpolder onder Oegstgeest.
- 20 Dr. T. Bijleveld opent zijn lessen als privaat-docent met een rede over Sociale Wetgeving en Geneeskunde.
- 22 Prof. Dr. J. Verdam viert zijn 70^{en} geboortedag.
- Dr. P. Huyser 25 jaar arts te Leidschendam.
- 25 Te Katwijk wordt een aanvang gemaakt met graafwerk voor den nieuwen weg van Katwijk aan den Rijn naar Katwijk aan Zee.
- 27 Viering van het 3de Lustrum der Vereeniging van Vrouwel. Studenten.
- Prof. Dr. J. Huizinga aanvaardt zijn ambt als hoogleeraar bij de faculteit der Letteren met het houden eener rede getiteld: Over historische levens-idealen,
- De Chr. Jongelingsvereeniging »Psalm 119: 9» te Hillegom bestaat 40 jaren.

FEBRUARI 1915.

29	Dr. J. C. P. Smits opent zijn lessen als privaatsdocent in de Oude Geschiedenis met een rede over de Keizerrogi.
30	Heijermans-Jubileum in den Schouwburg; 500 ^e opvoering van »Op Hoop van Zegen».

Februari 1915.

1	De Heer J. C. Zaneveld 25 jaar ambtenaar ter Gemeente-secretarie te Lisse.
	De Heer J. W. van der Lee burgemeester van Aarlanderveen vraagt wegens gezondheidsredenen ontslag.
	H. M. de Koningin brengt een militair bezoek aan Katwijk aan Zee.
	De Weleerw. Heer N. H. T. van Leipsig benoemd tot kapelaan te Katwijk aan Zee.
	De Weleerw. Heer S. Duijn benoemd tot kapelaan te Alphen.
3	Prof. Mr. A. S. Oppenheim, buitengewoon hoogleeraar in de faculteit der Rechten, aanvaardt zijn ambt met het houden eener rede over »Eenvormig Wisselrecht».
5	Dr. K. H. Roessingh, predikant bij de Remonstrantsche gemeente te Boskoop opent zijn lessen als privaatsdocent met een rede over »Het Waarheidsprobleem in de Nieuwe Theologie».
4—6	H. M. de Koningin brengt militaire bezoeken aan Noordwijk en Katwijk.

FEBRUARI 1915.

8	Dies natalis der Leidsche Hoogeschool. Prof. Dr. J. M. Janse houdt een rede in de gerestaureerde Aula over »Een physiologische vergelijking tusschen Plant en Dier».
9	De Heer W. C. A. Ridderhof, alhier, benoemd tot tijdelijk leeraar in rechtlijnig teekenen aan de H.B.S. in de van den Boschstraat te 's-Gravenhage. De Regeering koopt 24 miljoen steenen voor den bouw van het nieuwe Ziekenhuis. H. M. de Koningin woont militaire oefeningen bij in de duinen te Katwijk aan Zee.
10	Sluiting der Veemarkten, wegens mond- en klauwzeer. Het Comité tot Steun van Belgische en andere Vluchtelingen maakt bekend dat tot heden inkwam f 18567.86.
12	Bezoek van H. M. de Koningin aan Katwijk, Rijnsburg en Oegstgeest
16	Opening van het Wijkgebouw »Staalwijk» aan de Heerenstraat.
18	Uitslaande brand op de Haarlemmerstraat in perceel No. 54.
19	Dr. R. van Oppenraay S. J. van het St. Willebrordus-college te Katwijk benoemd tot assistent van de groote Germaansche provincie van den Pater-Generaal Lechodowski te Rome. Oprichting van een Bestuursgenootschap van Leidsche Middenstands-Vereenigingen.
	Mr. C. H. P. Klaverwijden 30 jaar notaris.

MAART 1915.

-
20	De Veilingen op den Burcht worden hervat.
21	Ds. H. van Druten te Rijnsburg herdenkt zijn 40-jarigen loopbaan als predikant bij de Ned. Herv. kerk.
	De Zeereerw. Heer F. X. Mosmans 25 jaar deken en pastoor te Zoeterwoude.
	De Heer J. Grootenhuis verkrijgt eervol ontslag als burgemeester te Boskoop.
24	B. Baartse, brugwachter te Oudewetering 25 jaar in dienst bij de H. IJ. S. M.
25	De Gemeenteraad benoemt tot schoolhoofden de Heeren J. Baak, A. Dirks en C. W. Huibregtsen.
-

Maart 1915.

	Mr. Dr. J. C. Overvoorde, archivaris van Leiden, 25 jaren werkzaam bij het Archiefwezen.
	P. van Dijk Mz. 25 jaren in dienst bij de firma van Parijs te Lisse.
	Prof. Dr. J. H. Zaaijer aanvaardt zijn ambt als hoogleeraar met een rede over »Moderne Vredes- en Oorlogs-Chirurgie.
8	De Heeren 't Hooft en Kooy gekozen tot wethouders van Hoofddorp.
	H. Hogenes te Koudekerk 50 jaar voerman aan het Prinsenschouw en stationhouder van »de Volharding" en »de Carsjens".
9	De Leidsche Vrijwillige Brandweer bestaat 50 jaar.

MAART 1915.

D. van den Burg 40 jaar rijksveldwachter te Wassenaar.

J. de Leen 25 jaar timmerman bij de firma J. van der Voet te Oegstgeest.

De eerste wekelijksche collecte »een dubbeltje of een cent» voor het Steuncomité brengt f 390.01⁵ op.

Overleden te Amsterdam, Ds. G. van Proosdij predikant bij de Ger. kerk, voorheen te Leiden,

Dr. J. J. Tesch benoemd tot conservator bij het Museum van Nat. Historie.

12 De Belgische Vluchtelingen te Bodegraven gaan over naar het vluchtelingenkamp te Gouda.

15 De Heer J. G. Vreeswijk te Kijnsburg 25 jaar hoofd bij het Chr. onderwijs.

20 De Heer A. H. Tierie, van Amsterdam benoemd tot directeur der afdeling Zang-vereeniging van de afd. Leiden der Mij. tot Bevordering der Toonkunst.

24 & 26 De Vereeniging »Ons Belang» ontvangt van de gemeente Leiden van 's Rijks wege een voorschot tot hoogstens f 115.400 voor den bouw van 37 woningen.

De Vereeniging »De Goede Woning», ontvangt een dergelijk voorschot ten bedrage van f 214.000 voor den bouw van 60 woningen en den aankoop van terreinen.

25 Het Hoogheemraadschap Rijnland spant een ketting over de Haarlemmertrekvaart bij het Leidsche Tolhek, ten einde het varen met zandbakken te beletten.

MAART 1915.

- 29 Opening van den Autodienst »Vooruit» tusschen
 Leiden • Leiderdorp • Koudekerk • Hazerswoude •
 Boskoop • Zwammerdam • Bodegraven • Sluipwijk
 en Gouda.
- De Ned. Anti-Oorlograad vormt hier ter stede een
 commissie voor propaganda zijner beginselen.
- 30 B. en W. installeren de Commissie van Toezicht
 op de kinderfilms in de bioscopen hier ter stede.

April 1915.

- De Stafmuziek van het 4^e Regiment Infanterie
 bestaat 40 jaren.
- De meesterknecht A. Momberg 50 jaren in dienst
 bij de firma J. C. Zaalberg & Zn.
- Overlijden van den Heer J. van der Hulst, Kaadslid
 te Voorhout.
- 2 De Leidsche Veemarkt wordt heropend verklaard.
- Verkiezingen van Hoofdingelanden van het Hoog
 heemraadschap Rijnland ; gekozen de Heeren
 Jhr. Mr. E. H. E. Teding van Berkhout, Mr. Egbert
 de Vries, W. Scherpenzeel en P. van Nieuwerk,
 J. J. de Koning en P. J. van der Poel.
- 11 Oprichting der gymnastiek-vereeniging »Hercules»
 te Lisse.
- Mr. M. J. A. Moltzer, Remonstr. predikant te
 Nieuwkoop neemt als zoodanig ontslag.
- De Heer G. van Mantgem 50 jaren in dienst bij de
 firma J. M. van Kempen & Zonen te Voorschoten.

APRIL 1915.

11	De Heer J. van Bergen 25 jaren kerkvoogd bij de Ned. Herv. Gem. te Waddinxveen.
	Ds. N. Blokker, Remonstr. predikant te Oudewetering, neemt afscheid van zijne Gemeente.
12—13	De collecte voor het Steuncomité brengt $f 8879.10^5$ op. Te Leiderdorp wordt een afdeeling van den Vrijwilligen Landstorm opgericht.
	De Heer M. Baars 25 jaar werkmeester bij de N. Z. Holl. Tram.
14	Prof. Dr. A. Eekhof aanvaardt zijn ambt als buitengewoon hoogleeraar met een inaugureele rede over: »Het Gereformeerd Protestantisme».
	De Heer P. van Dijk wordt lid van den Raad te Aarlanderveen.
15	Verkiezing van Hoogheemraad van Rijnland; gekozen de Heer J. H. Weydung.
16	De Vereeniging voor Christel. Nat. Onderwijs te Wassenaar ontvangt een legaat groot $f 2000$ van wijlen Mevr. Wed. C. Kraay, geb. Mattiezing.
20	De Heer P. Dijkman 25 jaren in dienst bij de firma J. M. van Kempen en Zoon te Voorschoten.
	Overlijden van den bekenden zanger Joh. Schmier.
	Verkiezing Kamer van Koophandel; gekozen de Heeren G. Boon, J. Heringa, F. M. A. Pieck, J. P. Vergouwen, H. Vroom, G. Bots, Arie Mulder, W. Pera en Arn. Smits. Mr. J. H. Goudsmit bedankt als secretaris.
21	Opbrengst »Emma-Bloem» $f 861.81$.
	Prof. Dr. H. Kamerlingh Onnes verkrijgt de Franklin-medaille van het Franklin-Institute te Philadelphia.

APRIL 1915.

-
22	Overlijden van Mr. Dr. J. I. L. van Wensen, voorheen commies-redacteur-titulair ten raadhui-ze alhier.
23	Aanbesteding van een 60-tal woonhuizen aan den Heerensingel door de Bouwvereeniging »de Goede Woning”.
23	April-4 Juni. Cursus voor Tropische Geneeskunde en Hygiëne.
24	Oprichting van een afdeeling van het Relig. Social. Verbond.
	Opening van een Zaterdagavondtehuis voor drank-zuchtigen door de Leidsche Loge der Neutrale Goede Tempeliers.
28	Aanbesteding van een 60-tal woningen aan den Heerensingel en de Gasthuislaan door de Woning bouwvereeniging »Ons Belang”.
	Eerste keuring van Bioscoopfilms, krachtens gemeenteraadsbesluit.
29	Mr. V. H. Rutgers benoemd tot burgemeester der Gemeente Boskoop.

Mei 1915.

1	De Heer P. de Graaf 50 jaren in betrekking bij de firma S. C. van Doesburgh.
	Verschillende Mei-betoogingen.
	De Heer T. N. Ledy benoemd tot directeur van de Rijkswerkinrichting voor vrouwen.
	J. Ankerna 40 jaren in dienst bij de firma F. H. de Keuning.

- 1 Den Heer Roosendaal eervol ontslag verleend als
hoofd der Openb. School te Nieuwewetering.
- De Heer H. G. J. van de Weijer 40 jaren werkzaam
aan de R. K. Parochiale Jongensschool te
Leimuiden.
- A. Oenstra 25 jaar bediende bij de Studenten-
societeit »Minerva».
- 2 M. van Gijzen 50 jaar in dienst bij de firma
J. C. Bernard.
- 4 Perceel Vischmarkt 18 wordt door de Gemeente
ingericht voor de verstrekking van Regeerings-
brood.
- 7 De Heer G. van Beijeren 25 jaren sluiswachter
te Oude-Wetering.
- 8 Overlijden van Prof. Dr. P. Zeeman.
- 10 Dr. D. L. van Eck te Katwijk aan Zee 25 jaar
geneesheer.
- » Musis Sacrum» stelt zijn lokalen open voor
ontspanningslokaal voor de Militairen.
- 11 De Heer E. de Groot 40 jaar Gemeentesecretaris
te Noordwijk.
- 12 De Heer R. van Kooij Sr. 25 jaar in dienst bij
de firma J. M. van Kempen en Zn. te Voorschoten.
- 15 Prof. Dr. L. Snouck Hourgonje en Dr. J. P. Kuenen
benoemd tot leden der Holl. Mij. van Weten-
schappen te Haarlem.
- 17 Aanbesteding van een 3^e klasse school aan de
Duivenbodestraat.

MEI 1915.

77	Mgr. Prof. Dr. A. H. L. Hensen te Warmond benoemd tot tijdel. directeur van het Ned. Instituut voor geschiedk. onderzoek te Rome.
18	De 3 Oct.-Vereeniging besluit voorloopig geen feestplannen te maken, en daardoor tevens tot veler leedwezen, de aloude uitdeeling van haring en wittebrood niet te doen plaats hebben,
22	Overlijden van den Heer P. van Staalduynen, Directeur der L. Melkinrichting »de Landbouw».
22 ~ 23	De Vereeniging »Schoonheid in Opvoeding en Onderwijs», afd. Leiden houdt een tentoonstelling in »Ars Aemula»
24	H. M. de Koningin bezoekt het Zendingsfeest te Voorschoten.
25	Overlijden van den Heer J. W. van der Lee burgemeester van Aarlanderveen. Mej. C. M. Hüge, 40 jaar verbonden aan de Gevers-Deutzschool te Oegstgeest. De Heer J. Veldhoven 50 jaar bij de brandweer te Lisse.
26	De Heer W. M. Dudok benoemd tot directeur van de Gemeentebedrijven te Hilversum.
27	Oprichting van een vrijwillig motorbootcorps. Mr. A. L. Hermans benoemd tot secretaris der Kamer van Koophandel. De Heer A. Corts stelt zich niet herkiesbaar als lid van den Gemeenteraad,
28	H. M. de Koningin-Moeder bezoekt de gestichten Endegeest, Voorgeest en Rijngeest.

JUNI 1915.

- 29 J. A. de Jong 40 jaar zilversmid bij de firma J. M. van Kempen en Zoon te Voorschoten.
- De firma J. C. Zaalberg en Zoon draagt af aan het Steuncomite een bedrag van f. 153.18 zijnde het batig saldo van ontvangen huur voor haar fabrieksgebouw ten behoeve van Belgische Vluchtelingen.
- In de te s-Gravenhage geïnstalleerde Wol-Commissie hebben o. m. zitting de Heeren W. A. Leembruggen (als secretaris), W. F. Verhey van Wijk en F. C. Zuurdeeg.
- 30 Z. K. H. Prins Hendrik brengt een bezoek aan Leiden.

Juni 1915.

- 1 Overlijden van den Heer P. van Wijk, rijpage van het Leidsche Studentencorps en gedurende 40 jaren studentenoppasser.
- De Burgemeester van Leiden stelt maximumprijzen voor het varkensvleesch vast.
- Van de broodkaarten voor goedkoop regeeringsbrood wordt door 37.586 personen gebruik gemaakt, zijnde 65 % der Leidsche bevolking boven de 2 jaar.
- 2 De Heer G. Hartveld 25 jaren in dienst bij de firma J. M. van Kempen en Zoon te Voorschoten.
- Prof. Dr. A. E. J. Holwerda legt zijn ambt neer wegens 70 jarigen leeftijd.
- 3 De oud-hoogleraar Dr. Th. H. Mac Gillavry herdenkt zijn 80 jarigen geboortedag.

JUNI 1915.

-
9	Bij Kon. Besluit verkrijgt de gemeente Leiderdorp een voorschot van <i>f</i> 46.000 ten behoeve van het bouwen van 24 woningen door »Dorpsbelang''. De Heer A. van Os 25 jaren in dienst bij de firma J. M. van Kempen en Zoon te Voorschoten. De Heer G. van Drie1 25 jaar bestuurslid der Ambachtsschool. De Heer J. Spreij, te Batavia, 25 jaren in dienst bij de firma J. M. van Kempen en Zoon te Voorschoten. Dr. D. H. Wester opent zijn lessen als privaat-docent in de pharmacie. Jaarvergadering der Maatschappij der Nederl. Letterkunde.
11	Vergadering voor opwekking tot toetreding tot den vrijwilligen Landstorm. De Vereeniging »Oud Leiden'' bezoekt de Romeinsche opgravingen te Arentsburgh onder Voorburg.
12	De Stoomboot Maatschappij »Carsjens'' wordt failliet verklaard.
'7	Afscheidscollege van Prof. Dr. J. Verdam. Ingebruikname van het Bondsgebouw der Afd. Leiden van den Chr. Nat. Werkmansbond op de Hoogl. kerkgracht.
18	Overlijden te Katwijk aan Zee van den Heer K. Boorsma oud-schoolhoofd aldaar.
20	De Leidsche Bestuurdersbond opent zijn nieuw kantoor op de Schelpenkade.

JUNI 1915.

24	68 ^e Lustrum van de Leidsche Hoogeschool. Openluchtspel »Bloemensproke'' met muziek van F. E. A. Koeberg op Musis Sacrum. Voorstelling door het Studententooneel. Nation. roeiwedstrijden op het Galgewater. Opening van het nieuwe Njordgebouw.
26	Openstelling van nieuwe zalen in het Rijks-Ethnographisch Museum voor N. Guinea voorwerpen.
29	Opening van den Gemeentelijken Vischwinkel in perceel Vischmarkt no. 11.
30	Raadsverkiezingen. Aarlanderveen: J. van den Bosch, S. Dompeling, C. van Egmond, Mr. C. van der Lee. Alkemade: H. Bakker, J. Bonda, P. de Jong, P. Kokshoorn. Haarlemmermeer: W. Slooten, J. van Reeuwijk, Joh. Verkuyl Pz. Koudekerk: Ph. Qualm, G. van der Bijl. Azn. Leiderdorp: J. J. Koning, J. Moraal, T. Rijnsburger. Noordwijk: L. Graaf van Limburg Stirum, A. Balkenende, C. J. L. v. d. Meer, C. v. d. NietDz., Th. J. v. Went. Noordwijkerhout: H. Heemskerk, J. de Groot. Oegstgeest: G. Boon, P. Kromhout, J. C. Spaargaren, J. van der Putten. Rijnsburg: J. v. Iterson, J. v. Klaveren, S. Schoneveld. Ter Aar: Job. Visser, Joh. v. Vliet. Wassenaar: de vier aftredende leden. Woubrugge: A. D. Husson Heenk, J. M. van der Voorn, C. P. van der Geest. Sassenheim: J. W. Marbus, H. Bader. Alphen: J. M. Herengreen, J. v. Leeuwen. W. Los, G. v. d. Meer, T. A. Coenen.

JULI 1915.

30

Rijnzaterwoude: C. Veldhuizen, G. Eikelenboom Jr.
 Voorhout: De Heeren Warmerdam en Belt.
 Zoetermeer: J. W. Groenewegen Hz., J. Scheer,
 J. v. Staalduinen.
 Zwammerdam: J. A. Hoogendijk, en C. v. Muis-
 winkel.

Juli 1915.

1

Den Heer P. van Duijvendijk, burgemeester van
 Stompwijk en Veur wordt eervol ontslag verleend.

Ter kolenbesparing wordt de openbare Gasverlichting
 ingekrompen met 400 lantaarns.

2

De Wilhelmina III K. W. 147 van Katwijk op de
 Noordzee vergaan.

4

Overlijden van den Heer J. v. d. Knijf lid van den
 Raad te Aarlanderveen.

5

J. Wakka 40 jaren in dienst bij de firma
 J. M. van Kempen en Zoon te Voorschoten.

8

Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland verleenen
 hunne goedkeuring aan het uitbreidingsplan der
 Gemeente Leiden.

9

Prof Dr. W. B. Kristensen benoemd tot rector-
 magnificus voor het studiejaar 1915—1916.

12

De buitenplaats »Duinzicht'' onder Oegstgeest,
 eertijds woning van den wijbisschop Mgr. L. Baron
 van Wijckerslooth van Schalkwijk, bisschop
 van Curium. i. p. i. (1833 —1851) zal worden
 gesloopt.

JULI 1915.

16	Te Wassenaar wordt een Geref. Gemeente opgericht. De Gemeenteraad aldaar besluit tot oprichting eener Waterleiding.
17	De statistiek van de Gemeente Leiden, van de hand van het Raadslid Mr. A. J. Fokker wordt den Raadsleden aangeboden. Vergadering van Onderwijzers en Onderwijzeressen in het Arrondissement Alkemade.
19	De Heer F. v. Romburgh, alhier, benoemd tot eerlid der Collecteurs der Ned. Staatsloterij. Aan P. H. Lunenburg, milicien-soldaat bij het 4 ^e regiment infanterie wordt de bronzen eerepenning toegekend wegens het redden van drie drenkelingen.
6—20	Raadsverkiezingen : Leiden: Dr. G. Fabius, P. Hoogenboom, J. Korevaar P.Azn, H. M. Sasse, J. A. Bots, Mr. A. v. d. Elst, Mr. J. C. v. d. Lip, W. Pera, Mr. A. F. L. M. Tepe. Hazerswoude : A. N. v. Exter, C. Filippo, A. W. Straathof, C. Wezelenburg. Warmond : W. H. Heemskerk, G. B. de Vroomen, J. H. Kruseman. Aalsmeer: C. Keessen, P. Ravestein. Bodegraven : D. A. de Jongh, J.H. Koot, A. de Vos. Valkenburg: A. Peet Az. Oudshoorn: R. van der Berg, F. de Rooy. Zegwaard: E. H. Chardon, L. M. G. van Well. Haarlemmermeer : G. A. A. Knaap, P. Borst, K. Kistemaker, Joh. Verkuyl, C. v. d. Heuvel. Voorschoten : C. Eggink, J. A. Mens, J. v. Santen, W. A. A. J. Baron Schimmelpenninck v. d. Oije. Waddingsveen: J. v. Bergen.

JULI 1915.

6—20	<p>Katwijk: M. v. Egmond, D. W. Ouwehand,
C. v. Tol, Dr. A. J. v. Walsem.
Leimuiden: Dr. L. Bouthoorn, J. A. Bernard.
Lisse : W. Krösschel, J. Pijnacker, A. H. Schrama.
Leiden: B. J. Huurman.
Valkenburg : J. Visser.
Boskoop: J. v. Gelderen.
Aalsmeer: C. Veer.
Haarlemmermeer: C. J. v. Mansum, J. Suidgeest,
Katwijk: W. Raadsen.
Waddinxveen: D. Bremmer, S. Bruins Slot,
H. v. Drimmelen.</p>
21	Ds. J. Brouwer te Oude-Wetering herdenkt zijn
zilveren ambtsfeest.
22	De 2 ^e Kamer neemt het Onteigenings-wetje aan
voor den aanleg van een berghaven voor
visschersschepen te Katwijk aan Zee.
28	Overlijden v. d. Heer W. Wetemans, Directeur
der Posterijen en Telegrafie te Sassenheim.
29	Inbraak in de Bank van Leening.

Het nieuwe orgel in de Geref. Kerk te Koudekerk
wordt in gebruik genomen.

Dr. H. D. van Gelder 25 jaren lector in de
Perzische en Turksche talen aan de Universiteit. |
| 30 | Prof. Mr. H. B. Greven vraagt wegens gezondheids-
redenen ontslag. |
| 31 | Een zinker der gasleiding bij de Janvossensteeg
wordt stuk gevaren. |

AUGUSTUS 1915.

Augustus 1915.

	De lijn Uithoorn -Alphen-Oudshoorn wordt opengesteld.
	W. Nieuwenburg 40 jaren in dienst bij de firma H. M. Biesiot.
	25 jarig dienstjubileum van den Heer Kriens, hoofd-boekhouder der Sted. Lichtfabrieken.
2	Vernieuwing van het Barend van Namenhof (1730) in de Hoefstraat.
	De Heer G. van der Valk Bouman, burgemeester van Leiderdorp, herdenkt zijn 25-jarige functie als secretaris der Gemeente.
5	Opheffing verbod tot vervoer van rundvee uit, naar of binnen de Gemeente Leiden.
	Jac. v. d. Linden 40 jaren boekbinder bij de firma Labree.
	De Gemeenteraad verhoogt den gasprijs tot 7 cent.
8	De Zondagschool »Hoop der Toekomst" te Oegstgeest herdenkt hare oprichting in 1875 door wijlen Jhr. Mr. Gevers van Endegeest en Mevrouw Gevers van Endegeest, geb. Deutz van Assendelft.
9	Opening der nieuwe Leidsche Zweminrichting nabij den Hoogen Rijndijk in het nieuwe kanaal.
	Wandelwedstrijd Leiden-Hoek v. Holland vice-versa (68.6 K. M.).
11	De Vereeniging der Gemeenten Aarlanderveen, Alphen, en Oudshoorn wordt door hare Gemeenteraden goedgekeurd.

AUGUSTUS 1915.

-
15	De Heer R. Riphaagen 40 jaren godsdienst-onderwijzer bij de Ned. Herv. Gem. alhier.
	De Zeereerw. Heer Verhoeven pastoor te Hazers-woude herdenkt zijn 40-jarig priesterschap.
	De Zeereerw. Heer A. Keet te Bodegraven viert zijn zilveren priester-jubileum.
20	Katwijk: De Heer P. Meerburg gekozen tot lid van den Raad.
22	Bevestiging van Ds. van Leeuwen te Lisse.
26	Den Heeren J. P. J. Driessen en G. J. Speet verlof verleend tot het aannemen der orde Pro Ecclesia et Pontifice.
27	Overlijden van den Heer R. van Ham burgemeester van Rijnsburg.
28	De Heer P. J. van Hoeken vraagt na 34-jarigen dienst ontslag als lid en Voorzitter der Gemeente-Commissie der Ned. Herv. Gem.
29	Ds. J. Nierstrasz te Leiderdorp herdenkt zijn 40-jarig ambtsfeest.
30	Jaarvergadering der Ned. Vereen. van Werkgevers in het Bakkersbedrijf.
-

September 1915.

	De Heer J. P. J. M. Sweens benoemd tot burge-meester van Stompwijk.
6	Inwijding der tweede nieuwe R. K. kerk te Hillegom.
7	Overlijden van den Heer H. F. C. Gerlings, in leven beheerend vennoot der Leidsche Bank-vereeninging.

SEPTEMBER 1915.

13	Opening der nieuwe H.B.S. aan den Hoogen Rijndijk. Het is 50 jaar geleden dat de Eerw. Zusters van »De Voorzienigheid" zich hier vestigden. H. de Neef 40 jaren in dienst bij de firma M. J. Hoelen en Zn. Zuster Bonifacia, werkzaam in het gesticht »De Voorzienigheid" aan de Hoogewoerd, herdenkt dat zij vóór 50 jaren haar intrede deed in de congregatie van de arme zusters van het Goddelijk Kind.
15	Den Heer J. A. Veelo, hoofd der Christel. School te Wassenaar 25 jaar bij het onderwijs. De School met den Bijbel aan de Smidsteeg te Rijnsburg bestaat 25 jaren.
16	De Heer Sweens, burgemeester van Noordwijkerhout, neemt als zoodanig afscheid.
17	Bij het 130 jarig bestaan van het genootschap Mathesis Scientiarum Genitrix wordt een prijsvraag uitgelooft.
19	Bevestiging van Ds. Verhage als predikant der Geref. Gemeente aan den Nieuwen Rijn.
20	Overdracht van het Rectoraat door Prof. Dr. J. M. Janse aan Prof. Dr. W. B. Kristensen in het Groot-Auditorium. Overlijden van het Raadslid E. J. Augustinus te Nieuwkoop, 24 uurs-afstandsrit Leiden-Arnhem en terug voor Wielrijders.

SEPTEMBER 1915.

22	Militaire Sportuitvoering op het Schuttersveld, bijgewoond door H. M. de Koningin, den Prins der Nederlanden en H. M. de Koningin-Moeder.
	Ontsporing der Haarlemsche Stoomtram bij den Ouden Tol.
25	De prijs van het tarwebrood wordt gebracht van 18 op 16 cents en die der melk wordt van 1 Oct. af 3 cents hooger.
	H. M. de Koningin-Moeder schenkt f 100 aan het Steuncomité.
28	Huldiging van den Heer W. Paling Lz. bij zijn aftreden als gemeente-secretaris der Gemeente Waarder, welke functie hij 50 jaren vervulde.
29	Inaugureele rede van Prof. Dr. H. van Gelder, getiteld »Klassieke Archaeologie en oude Geschiedenis”.
30	De Brandstoffenvoorzienings-commissie aanvaardt hare werkzaamheden.

October 1915.

	De Heer C. Krielen te Leidschendam 25 jaren in dienst bij de H. IJ. S. M.
	De Heer A. B. Vermeulen 25 jaren secretaris-ontvanger te Noordwijkerhout.
2	De Afd. Leiden van den Bond van Ned. Onderwijzers herdenkt haar 25-jarig bestaan.
	Vaardigheidsproef van het Ned. Olympisch Comité door wielrijders op het traject Leiden-Utrecht.

OCTOBER 1915.

4	Mej. E. C. Knappert neemt afscheid als Directrice van het Leidsche Volkshuis, na 16-jarigen arbeid als zoodanig. De Martha-Stichting te Alphen ontvangt een legaat groot f 5000 van wijlen Mevr. Wed. van Heel—van Hoboken. De Jongensschool 1^e klasse aan de Aalmarkt en de Meisjesschool 1^e klasse aan de Boommarkt worden door de militairen ontruimd. Overlijden van den Heer S. P. Perdijk, van 1867—1913 onderwijzer aan de Jongensschool 1^e klasse aan de Aalmarkt. Ds. R. Visscher, predikant bij de Ned. Herv. Gem. te Leidschendam herdenkt zijn 25-jarige ambts-ervulling bij deze Gemeente,
6	De Heer G. Dik benoemd tot kapelmeester der stafmuziek van het 4^e reg. inf. alhier. Prof. Dr. J. W. Muller aanvaardt zijn ambt aan de Hoogeschool met het houden eener rede over Nederlandsch Volksbesef en Taalbesef. De Heer W. van Erp neemt afscheid als kapelmeester van de stafmuziek van het 4^e reg. inf.
7	Overlijden van den Heer W. L. van Kaathoven, voorheen commandant der Leidsche dd. Schutterij.
8	Dr. A. L. W. E. van der Veen, privaatsdocent, aanvaardt zijn lessen met eene rede over »De Structuur der Kristallen».
10	I. Berlemon vijftig jaren in dienst bij de firma D. Sala en Zn.
11	De Heer P. v. d. Meer gekozen tot lid van den Raad te Rijnzaterwoude.

OCTOBER 1915.

11	A. de Mooy veertig jaren in dienst bij de firma E. J. Brill.
Aan 12 geïnterneerde Engelsche officieren is toegestaan zich te Leiden of te Oegstgeest te vestigen.
14	De Gemeenteraad verleent vergunning tot het bouwen van drie loodsen aan den Zoeterwoudschen weg ten behoeve der inkwartiering van soldaten.
Overlijden van Pastoor Klekamp te Lisse.
15	De Eerw. Zusters van het St. Josefsgeesticht te Bodegraven herdenken haar 40-jarigen arbeid aldaar.
18	De Ned. Herv. kerk te Oudshoorn bestaat 250 jaar, hetgeen op plechtige wijze herdacht wordt.
De Gereformeerde kerk te Hillegom herdenkt haar 50-jarig bestaan.
20	De Eerw. Zusters van het gesticht de Voorzienigheid te Noordwijkerhout herdenken haar 50-jarigen arbeid aldaar.
22	Overlijden van den Heer S. J. Le Poole, lid der firma J. en A. Le Poole, lid der Commissie van het Dag. Beheer der Leidsche Spaarbank, plaatsvervangend agent van het Agentschap der Ned. Bank, enz.
25	Overlijden van den Heer J. H. Weydung, notaris te Zoeterwoude.
Overlijden van den Heer D. Zwanenburg te Katwijk aan Zee op 92-jarigen leeftijd, voorheen gedurende 31 jaren lid van den Gemeenteraad.
De Heer J. v. d. Wijde 25 jaren veldwachter te Waarder.

NOVEMBER 1915.

29	Opening van den nieuwen aanbouw der Kweekschool voor Zeevaart.
	Overleden te Reeuwijk de Heer L. van Donk, wethouder dier Gemeente.
28—30	De Heeren A. H. A. Schnss, J. H. Schuss en J. J. W. Schuss 25 jaren in dienst bij de firma J. van Kempen en Zoon te Voorschoten.
November 1915.	
31 Oct,— 1 Nov.	De laatste betaler en de eerste vrije passant, gaan over het Haagsche Schouw.
1	De school der Ned. Herv. Gem. te Rijnsburg bestaat 25 jaren.
	Oprichting der Vereeniging »Tuinstadwijk».
	Joh. Trouwee 40 jaar kerkelijk beambte bij de Ned. Herv. Gemeente.
3	De Heer P. J. Bakker, procuratie-houder der firma J. M. van Kempen & Zn. te Voorschoten herdenkt zijn 25 jarige dienstvervulling.
5	Inwijding der nieuwe R. K. Kerk te Zoetermeer—Zegwaard.
8	Het Museum »De Lakenhal» verkrijgt door aankoop een schilderij van den Leidschen meester Pieter de Ring (1615—1660).
9	De militairen ontruimen de school 2 ^e klasse aan de Oude Vest, en die der 4 ^e klasse aan de Brandewijnsteeg.
	De O. Katholieke Pastoor A. B. Dievenbach te Aalsmeer herdenkt zijn 25 jarige ambtsvervulling.

NOVEMBER 1915.

10	Instelling eener Melk-Commissie.
11	Pastoor Thomann doet zijn intrede te Lisse.
	Overleden te Warmond de Heer J. P. de Sauvage, oud-amanuensis aan de Universiteitsbibliotheek.
	De Heer J. Bosch neemt zijn ontslag als lid van den Gemeenteraad.
11—12	De Vereeniging van directeurs van gemeentel. reinigingsdiensten houdt haar 7 ^e jaarl. vergadering hier ter stede.
12	De Heer G. v. Aken te Aarlanderveen neemt na 55-jarigen dienst als klokkenluider zijn ontslag.
	Pastoor J. S. v. Buchem doet zijn intrede te Voorschoten.
15	De Heer J. Eggink 25 jaren ambtenaar ter secretarie te Wassenaar.
23	25 werklieden der firma E. J. Brill herdenken hun 25- of meerjarigen dienst bij genoemde firma; hunne namen zijn: D. P. Briejer, A. van Buuren, J. B. van Duuren, H. W. Hageman, J. P. van Keulen, W. H. Kloos, W. F. Kokkedee, H. Kruit, C. Laterveer, J. Lezwijn, H. Massaar, P. Meyer, A. de Mooy, C. Noest, N. L. Segaar, W. Segaar, A. Selier, J. Slegtenhorst, A. Starre, C. M. Umbreit, A. Valkenburgh, J. G. Velberg, D. J. N. Verboog, J. Voorbij, en A. Wiggers.
29	Feestelijke herdenking van het 50-jarig bestaan van den Leidschen Schouwburg ; aanbieding van een hulde- blijk aan de Schouwburgcommissie namens de Burgerij tooneelvoorstelling door de Haghe-spelers met het stuk »De Quinney's». — De suppoost Dagelet, 50 jaren in dienst bij den Schouwburg.
30	C. J. van der Pijl 40 jaren in dienst bij de firma P. W. M. Trap.

DECEMBER 1915.

December 1915.

1	Overlijden van den Heer J. M. de Ruyter, lid van den Gemeenteraad te Veur.
2	Oprichting eener studentenloge der Tempeliers.
3	Het Studentengezelschap »Non Sordent in Undis» viert zijn 100-jarig bestaan.
	Aan Ds. S. Verhoeff te Noordwijk-Binnen wordt op zijn verzoek emeritaat verleend.
7	De Heer J. L. Bosschier benoemd tot Burgemeester van Rijnsburg.
8	Petitionnement-actie tegen de duurte door vrouwen van socialistischen huize.
	Overlijden van den Heer J. C. van der Kam, in leven directeur der Leidsche Zoutkeet,
9	Ingebruikname van het nieuwe orgel in de kerk der Geref. Gem. te Woubrugge.
	De Heer J. Rijlaarsdam te Aarlanderveen gekozen tot lid van den Gemeenteraad.
10	De Heereu Lekkerkerker en Koole. gekozen tot leden van den Gemeenteraad te Nieuwkoop.
15	De Heeren J. P. Mulder en F. van Romburgh gekozen tot leden van den Gemeenteraad.
16	Oprichting eener Vereeniging voor maatschappelijk werk in de Ziekenhuizen.
18	De Heer J. J ter Laag Cz. 25 jaar notaris hier ter stede.
20	De Heer C. C. Regt te Waddinxveen verkrijgt na 40-jarigen dienst bij het onderwijs eervol ontslag.

DECEMBER 1915.

-
20	Dr. L. Bouthoorn gekozen tot lid van den Gemeenteraad te Leimuiden.
21	De Heer A. B. Vermeulen benoemd tot burgemeester van Noordwijkerhout.
22	H. M. de Koningin bezoekt de fabriek Levendaal der firma Gebr. van Wijk & Co.; maakt een tocht door de stad en ontvangt ten stadhuize vertegenwoordigers der Universiteit en van de verschillende Commissies die werkzaam zijn in verband met den economischen crisis.
	De Deurwaarder P. H. van Thiel herdenkt zijn 25-jarigen loopbaan als zoodanig.
26	Ernstig tramongeluk der IJselstoomtram te Voorburg.
	Jaarl. Vergadering van den Ned. R. K. Bond van Bloemist-arbeiders in Zomerlust.
27	Aanbesteding ten dienste van een gedeelte van het Rijn- en Schiekanaal ; voor de massa A. van Houwelingen voor f 23 5.200 en voor de bruggen N.V. F. Kloos. en Zn. te Kinderdijk voor f 64000.
29	Oprichting te Alphen van een departement van de Maatschappij van Nijverheid.

Inlichtingen omtrent enkele besturen en openbare inrichtingen.

LEIDEN.

Burgemeester: Jhr. Mr. Dr. N. C. de Gijselaar.

Wethouders: J. A. van Hamel, Mr. J. C. van der Lip,
J. A. Bots, H. W. Fischer.

Secretaris: Mr. Dr. C. E. van Strijen.

Ontvanger: G. H. Kokxhoorn.

Archivaris: Mr. Dr. J. C. Overvoorde.

Directeur van Gemeentewerken: G. L. Driessen.

Politiecommissaris : J. Groebe.

Kol. commandant 4de infanterie-brigade R. Dufour (tijdelijk).

Commandant bij het 2de regt. veld-artillerie: L. W. baron
van Boetzelaer, majoor.

Commandant 4de regiment Inf. J. P. A. van Weeren, luit.-kol.

Militie-Commissaris : J. H. v. Waveren, luit.kol.

Inspecteur der registratie en domeinen: D. A. Doyer.

Ontvanger der registratie en domeinen : W. K. F. Zwierzina.

Bewaarder der Hypotheken enz.: F. Gordon.

Inspecteurs der directe belastingen, enz. : P. Aleva en
B. Formijne.

Ontvanger der directe belastingen: R. A. Rodenburg.

Ontvanger der invoerr. en accijnzen: E. J. W. Römer.

XLVII

Afgevaardigde voor het kiesdistrict Leiden ter 2de Kamer
der S. G.: Mr. J. E. Heeres.

Afgevaardigden ter Provinciale Staten: H. Paul, W. Pera.
Mr. P. E. Briët, Mr. J. C. van der Lip en D. van Gruting.

KANTONGERECHT.

Kantonrechter: Mr. J. Klein.

Ambtenaar O. M.: Mr A. van der Elst.

Griffier Mr. J. J. Neuman de Loos.

RIJKSUNIVERSITEIT.

Curatoren : Jhr. Mr. W. H. de Savornin Lohman, *President*,
Prof. Dr. J. D. van der Waals Sr., Jhr. Mr. Dr. N. C.
de Gijselaar, Mr. J. A. Loeff, E. C. baron Sweerts de
Landas Wyborgh.

Secretaris van Curatoren: Mr. J. E. Boddaert.

Rector-Magnificus : Dr. W. Brede Kristensen.

Secretaris van den Senaat: Mr. C. van Vollenhoven.

Bibliothecaris: Dr. S. G. de Vries.

Praeses van het Col. Civ. Acad. Lugd. Bat. Supr. :

B. Ph. baron van Harinxma thoe Slooten,

Praeses v. d. Bond van Leidsche Studenten »Jungantur
Gaudia Musis'' : S. Kroonenberg.

Praeses der Ver. Vr. Stud.: Mej. P. Loeff.

Gymnasium. President-Curator : Prof. Mr. S. J. Fockema
Andreæ.

Rector: Dr. N. J. Beversen.

Commissie van Toezicht op de scholen voor **Middelbaar**

Onderwijs: Mr. J. E. Heeres, voorzitter.

Directeur H. B. S. voor jongens: W. Massink.

Directrice H. B. S. voor meisjes: Mej. B. C. G. Numan.

Directeur Kweekschool voor Onderwijzers : M. B. Hoogeveen.

Directeur Kweekschool voor bewaarschoolonderwijzeressen :
W. Haanstra.

Arrondissements-schoolopziener voor het **Lager Onder-**
wijs: Tj. Kielstra.

Commissie voor oppertoezicht en beheer der **Kweek-**
school voor Zeevaart : Jhr. Mr. Dr. N. C. de Gijselaar,
voorzitter.

Commandant der Kweekschool voor Zeevaart: C. L. van
Buuren, kapt.-luit. t/z., tevens secretaris der commissie.

Predikanten. Bij de Ned.-Herv. Gem.: W. Briët,
C. Hartwigsen, J. Hoogenraad, K. W. Vethake,
M. J. Punselie, Mr. Dr. J. Schokking, W. J. Roscam
Abbing, Dr. D. Plooy, Dr. J. C. S. Locher.

Bij de Waalsche Gem.: S. Cler en L. G. M. Bresson.

Bij de Rem. Gem.: Dr. W. J. Lente.

Bij de Evang. Luth. Gem. J. W. Brass en J. Ph. Makkink.

Bij de Doopsgezinde Gem. : J. Wuite.

Bij de Vereeniging v. Vrijz.-Herv.: A. van der Wissel.

Bij de Gereformeerde Kerken: H. J. Kouwenhoven en
H. Thomas.

Bij de Christelijke Gereformeerde Kerk: H. Janssen.

Pastors. Bij de R. K.: P. L. Dessens, tevens deken,
H. L. A. Gadet, A. J. M. Hafkenscheid.

Oud-Katholieken : J. M. van Beek, pastoor.

Israëlietische Gemeente : H. I. Cohen, leeraar.

Postkantoor. Directeur M. Hennequin.

Telegraaf-kantoor. Directeur: P. C. Uitenbogaard

Stationschef: L. W. F. Sessler.

Leden van den Gemeenteraad.

(De jaartallen achter den naam zijn die van de eerste benoeming ; vóór den naam die van aftreding).

Voor Kiesdistrict I:

- 1917: A. L. Reimeringer Gz. 1905, Mr. J. E. Heeres **1911**,
K. H. Korff **1911**,
1919: J. A. V. Hamel **1887**, H. W. Fischer **1911**,
J. Hartevelt **Azn.** 1913.
1921: P. Hoogenboom 1909, Dr. G. Fabius **1915**, H. M.
Sasse 1915, F. van Romburgh 1916.

Voor kiesdistrict II:

- 1917: S. de Boer Az. 1907, Mr. A. J. Fokker 1905,
Dr. H. J. Zwiers **1905**, J. Roem 1907.
1919: D. van Gruting 1904, K. Sytsma **1901**, Mr. C.
W. van der Pot Bz. 1913.
1921: Mr. J. C. van der Lip 1903, Mr. A. v. d. Elst 1903,
Mr. P. E. Briët **1908**, J. A. Bots **1901**.

Voor kiesdistrict III:

- 1917: Mr. P. J. M. Aalberse 1899, J. P. Vergouwen 1903,
J. Botermans 1911.
1919: G. P. Timp 1901, C. J. van Tol 1901, A. Mulder 1901.

1921: W. Pera 1893 (—1905), 1907 (—1913), 1913,
Mr. A. F. L. M. Tepe 1915, B. J. Huurman 1915,
J. P. Mulder 1916.

Kamer van Koophandel en Fabrieken.

W. Pera, *Voorzitter* ; J. Heringa, *Plaatsv.-Voorzitter* ;
G. Boon ; J. Bots ; A. Mulder ; F. M. A. Pieck ; A. L.
Smits ; J. P. Vergouwen ; H. Vroom ; Mr. A. L.
Hermans, Secretaris.

Leiden telt thans bijna 60000 inwoners.

Leden der 2de Kamer der Staten-Generaal voor de districten:

Haarlemmermeer. F. H. van Wichen te Oudewetering.
Katwijk. Dr. J. Th. de Visser te 's-Gravenhage.
Bodegraven. Mr. J. W. H. M. van Idsinga te
's-Gravenhage.

Leden der Prov. Staten voor de districten:

Leiderdorp. { Mr. L. M J. H. Kerstens te Leiden.
 { C, J. L. van der Meer te Noordwijk.
 { W. Warnaar te Sassenheim.
 { R. Ouwehand te Katwijk.

<i>Zoetermeer.</i>	{	Jhr. Mr. L. E. M. von Fisenne te
		's-Gravenhage.
		D. J. G. J. baron van Pallandt te Wassenaar.
		W. B. van Liefland te 's-Gravenhage.
		J. Scheer te Zoetermeer.
<i>Alphen.</i>	{	F. H. van Wichen te Ondewetering.
		Mr. C. S van Dobben de Bruyn te
		Hazerswoude.
		A. A. van Gils te Zoeterwoude.
		W. Los te Alphen.

Bestuur der Gemeenten.

Ter Aar: Jhr. K. W. L. de Muralt, *Burgemeester* ;
J. Hogenboom, *Secretaris*.

Aarlanderveen : . . . , *Burgemeester* ;
A. P. Tolk, *Secretaris*.

Alkemade: F. H. van Wichen, *Burgemeester* en *Secretaris*.

Alphen: C. W. C. Th. Visser, ***Burgemeester*** ; K. J. E. Koning,
Secretaris.

Benthuizen : A. Verheul Azn., ***Burgemeester*** en *Secretaris*.

Boskoop : Mr. V. A. Rutgers, *Burgemeester* ; E. G. Konings,
Secretaris.

Hazerswoude: Mr. C. S. van Dobben de Bruyn, ***Burgemeester***,
J. M. Kok, *Secretaris*.

Katwijk: J. H. de Waal Malefijt, *Burgemeester* ;
J. Varkevisser, *Secretaris*.

Koudekerk : J. C. van Voorthuysen, *Burgemeester* ;
E. Rollema, *Secretaris*.

- Leiderdorp* : G. van der Valk Bouman Sr., **Burgemeester** en **Secretaris**
- Leimuiden* : Th. C. C. Ninaber, **Burgemeester** en **Secretaris**.
- Lisse*: Jhr. P. F. A. J. von Bönninghausen tot Herinckhave, **Burgemeester** en **Secretaris**.
- Noordwijk*: Jhr. W. C. van Panhuys, **Burgemeester**; E. de Groot, **Secretaris**.
- Noordwijkerhout*: A. B. Vermeulen, **Burgemeester**; J. van Gotum, **Secretaris**.
- Oegstgeest*: J. G. M. van Griethuysen, **Burgemeester** en **Secretaris**.
- Oudshoorn* : W. C. ten Harmsen van der Beek, **Burgemeester** ; W. Steen Jr., **Secretaris**.
- Rijnsaterwoude*: Th. C. C. Ninaber, **Burgemeester** en **Secretaris**.
- Rijnsburg*: J. L. Bosschieter, **Burgemeester** en **Secretaris**.
- Sassenheim* : P. Besselaar, **Burgemeester**, O. van Eck, **Secretaris**.
- Stompwijk* : P. van Duyvendijk, **Burgemeester**; H. J. van Delft, **Secretaris**.
- Valkenburg*: P. Lotsy, **Burgemeester**; I. A. Charbon Jr., **Secretaris**.
- Veur* : J. P. J. M. Sweens, **Burgemeester** ; H. J. van Delft, **Secretaris**.
- Voorhout*: J. G. M. van Griethuysen, **Burgemeester**; J. H. Langeveld, **Secretaris**.
- Voorschoten* : E. Vernéde, **Burgemeester** en **Secretaris**.
- Waddinxveen* : G. van Dort Kroon, **Burgemeester**; A. Kreupeling, **Secretaris**,
- Warmond*: A. J. Schölvinck, **Burgemeester**; H. L. van Delft, **Secretaris**.

LIII

wassenaar: Jhr. B. Ph. S. A. Storm van 's-Gravesande,
Burgemeester ; J. Eggink, *Secretaris*.

Woubrugge: T. P. Kleyn, *Burgemeester* ; C. Kammeraat.
Secretaris.

Zoeterwoude: A. A. van Gils, *Burgemeester* en *Secretaris*.

RIJNLAND.

Dijkgraaf: Mr. P. A. Pijnacker Hordijk.

Hoogheemraden: Jhr. Mr. W. G. Dedel, J. H. M. Evelein,
A. J. E. Baron van Ittersum, Mr. J. van de Kastelee,
J. C. van der Torren, Mr. J. Th. C. Viruly.

Secretaris: Mr. C. W. van der Pot Bzn.

Rentmeester: Mr. H. A. Sypkens.

Ingenieur : P. Hoogenboom.

**De volgende verzamelingen zijn voor het
publiek toegankelijk :**

Rijksmuseum van Oudheden, Breestraat, werkdagen 10—4 uur, Zon- en Feestdagen 1—4.

Ethnographisch Museum, Rapenburg, Hoogewoerd en Heerengracht, alleen werkdagen, 10—4 uur.

Museum van Natuurlijke Historie, Raamsteeg, voorloopig gesloten.

Geologisch Mineralogisch Museum, Garenmarkt, Woensdag en Zaterdag 2-4 uur.

Kabinet van Pleisterbeelden, Rapenburg, werkdagen 10—4 uur, Zon- en Feestdagen 1—4 uur.

Hortus Botanicus, Rapenburg, werkdagen, 1 April—30 Sept., 9-6 uur; 1 Oct.-31 Maart, 9-4 uur, Zondags 10—4 uur, van 1 April-30 September.

Kabinet van Prenten, Rapenburg, Dinsdag, 10—3 uur.

Stedelijk Museum »de Lakenhal», Oude Singel, werkdagen 10—4 uur, Zondag 12-4 uur.

Universiteitsbibliotheek. Rapenburg. werkdagen 10—4 uur, doch van 15 Nov.—15 Jan. 10—3 uur en in de acad. vacaties 1-3 uur.

Oud-Archief der Gemeente, Boisotkade, werkdagen 9-4 uur.

Het **postkantoor** is geopend:

Op werkdagen: van 7.30 v.m.- 9.30 n.m.

Op Zon- en Feestdagen: van 7-9 v.m. en 1—3 n.m.

Het **telegraafkantoor** is geopend :

Op werkdagen : van 8 v.m. — 10 n.m., Vrijdag vanaf 7 v.m.

Op Zondagen: van 8—10 v.m. 12.30—2.30 en 7-8 n.m.

Op Feestdagen : van 8-12 v.m. 1-3 n.m. en 7—8 n.m.

Het **bij-post- en telegraafkantoor**, Plantage No. 2 is geopend : van 8.30 v.m.—9 n.m. Zondags gesloten.

Publiek Telefoonstation, Papengracht 23, is geopend :
van 8 v.m.-10 n.m. Op Zon- en feestdagen 8 v.m.—
2.30 n.m. en van 7 n.m.-8 n.m.

Hypotheken en Kadaster, Vliet 15, alle werkdagen 9—5

Inspecteur der Belastingen, Steenschuur 17, alle werkdagen 9—12 en 1-4

Ontvanger Directe Belastingen, Steenschuur 17, Maandag, Dinsdag, Woensdag en Donderdag behalve den laatsten werkdag der maand, 9-2.

Ontvanger der Registratie en Domeinen, Rapenburg 1 y, elken werkdag 9-4. Voor de Vermogensbelasting 10—2, behalve den laatsten werkdag der maand.

Ontvanger der Invoerrechten en Accijnzen, Steenschuur 17, elken werkdag 9-1 en 3-6.

Controleur van de Grondbelasting, Rapenburg 1 y, elken werkdag y -12 en 1.30—5.

Nederlandsche Bank, Breestraat 40, 9^{1/2}—12 en 1-2

Leidsche Spaarbank, Ouden Rijn 56, elken werkdag 10.30—11.30. Voorts: Maandag en Zaterdag 12—1 Dinsdag en Vrijdag 1-2 Woensdag en Donderdag 8—9 n.m.

KALENDER 1916.

Christelijke Feestdagen.

Nieuwjaarsdag	1 Januari.
Goede Vrijdag	21 April.
Paschen	23 en 24
Hemelvaartsdag	1 Juli.
Pinksteren	11 en 12 „
H. Petrus en Paulus	29 Juni.
Hervormingsdag	31 October.
Allerheiligen	1 November.
Kerstmis	25 en 26 December.

Israëlietische Feestdagen.

Purimfeest	19 Maart.
Paschen	18, 19, 24 en 25 April.
Pinksteren	7 en 8 Juni.
Nieuwjaar (5677).	28 en 29 September.
Groote Verzoendag	7 October.
Loofhuttenfeest	12 en 13 „
Vreugde der Wet	20 „

Verjaardagen van het Koninklijk Huis.

Z.K.H. Prins Hendrik (1876)	19 April.
H. K. H. Prinses Juliana (1909).	30 „
H.M. de Koningin-Regentes (1858)	2 Augustus.
H.M. de Koningin (1880)	31 „

KALENDER 1916.

- JANUARI.		Maan- gestalten.	FEBRUARI.		Maan- gestalten.
Zon op	8.15 7.57 o. 3.59 4.32 u.		zon op	7.46 0. 4.45 6.52 0. 5.37 u.	
1 Zaterdag.			1 Dinsdag.		
2 ZONDAG.			2 Woensdag.		
3 Maandag.			3 Donderdag.		
4 Dinsdag.			4 Vrijdag.		
5 Woensdag.			5 Zaterdag.		
6 Donderdag.			6 ZONDAG.		
7 Vrijdag.			7 Maandag.		
8 Zaterdag.			8 Dinsdag.		
9 ZONDAG.			9 Woensdag.		
10 Maandag.			10 Donderdag.		
11 Dinsdag.			11 Vrijdag.		
12 Woensdag.			12 Zaterdag.		
13 Donderdag.			13 ZONDAG.		
14 Vrijdag.			14 Maandag.		
15 Zaterdag.			15 Dinsdag.		
16 ZONDAG.			16 Woensdag.		
17 Maandag.			17 Donderdag.		
18 Dinsdag.			18 Vrijdag.		
19 Woensdag.			19 Zaterdag.		
20 Donderdag.			20 ZONDAG.		
21 Vrijdag.			21 Maandag.		
22 Zaterdag.			22 Dinsdag.		
23 ZONDAG.			23 Woensdag.		
24 Maandag.			24 Donderdag.		
25 Dinsdag.			25 Vrijdag.		
26 Woensdag.			26 Zaterdag.		
27 Donderdag.			27 ZONDAG.		
28 Vrijdag.			28 Maandag.		
29 Zaterdag.			29 Dinsdag.		
30 ZONDAG.					
31 Maandag.					

KALENDER 1916.

MAART. Zon op 6.36 o. 5.50 u. 5.48 6.27	Maan- gestalten.	APRIL. zon op 5.32 o. 6.38 u. 4.45 7.16	Maan- gestalten.
1 Woensdag. 2 Donderdag. 3 Vrijdag. 4 Zaterdag.		1 Zaterdag. 2 ZONDAG. 3 Maandag. 4 Dinsdag.	
5 ZONDAG. 6 Maandag. 7 Dinsdag. 8 Woensdag. 9 Donderdag. 10 Vrijdag. 11 Zaterdag.		5 Woensdag. 6 Donderdag. 7 Vrijdag. 8 Zaterdag. 9 ZONDAG. 10 Maandag. 11 Dinsdag. 12 Woensdag. 13 Donderdag. 14 Vrijdag. 15 Zaterdag.	
12 ZONDAG. 13 Maandag. 14 Dinsdag. 15 Woensdag. 16 Donderdag. 17 Vrijdag. 18 Zaterdag.		16 ZONDAG. 17 Maandag. 18 Dinsdag. 19 Woensdag. 20 Donderdag. 21 Vrijdag. 22 Zaterdag.	
19 ZONDAG. 20 Maandag. 21 Dinsdag. 22 Woensdag. 23 Donderdag. 24 Vrijdag. 25 Zaterdag.		23 ZONDAG. 24 Maandag. 25 Dinsdag. 26 Woensdag. 27 Donderdag. 28 Vrijdag. 29 Zaterdag.	
26 ZONDAG. 27 Maandag. 28 Dinsdag. 29 Woensdag. 30 Donderdag. 31 Vrijdag.		30 ZONDAG.	

KALENDER 1916.

MEI. Zon op ^{4.32} _{3.50} 0. ^{7.26} _{6.09} u.	gestalten.	JUNI. Zon op ^{3.44} _{3.43} 0. ^{8.20} _{8.27} u	gestalten.
1 Maandag. 2 Dinsdag. 3 Woensdag. 4 Donderdag. 5 Vrijdag. 6 Zaterdag.		1 Donderdag. 2 Vrijdag. 3 Zaterdag.	
7 ZONDAG. 8 Maandag. 9 Dinsdag. 10 Woensdag. 11 Donderdag. 12 Vrijdag. 13 Zaterdag.	☾	4 ZONDAG. 5 Maandag. 6 Dinsdag. 7 Woensdag. 8 Donderdag. 9 Vrijdag. 10 Zaterdag.	☾
14 ZONDAG. 15 Maandag. 16 Dinsdag. 17 Woensdag. 18 Donderdag. 19 Vrijdag. 20 Zaterdag.	☾☾	11 ZONDAG. 12 Maandag. 13 Dinsdag. 14 Woensdag. 15 Donderdag. 16 Vrijdag. 17 Zaterdag.	☾☾
21 ZONDAG. 22 Maandag. 23 Dinsdag. 24 Woensdag. 25 Donderdag. 26 Vrijdag. 27 Zaterdag.	☾☾	18 ZONDAG. 19 Maandag. 20 Dinsdag. 21 Woensdag. 22 Donderdag. 23 Vrijdag. 24 Zaterdag.	☾☾
28 ZONDAG. 29 Maandag. 30 Dinsdag. 31 Woensdag.	☾☾	25 ZONDAG. 26 Maandag. 27 Dinsdag. 28 Woensdag. 29 Donderdag. 30 Vrijdag.	☾☾

KALENDER 1916.

JULI. Zon op 3.47 o. 8.26 u. 4.12 8.05	Maan- gestaler.	AUGUSTUS. Zon op 4.24 o. 7.53 u. 5.08 6.58	Maan- gestalten.
1 Zaterdag. 2 ZONDAG. 3 Maandag. 4 Dinsdag. 5 Woensdag. 6 Donderdag. 7 Vrijdag. 8 Zaterdag.		1 Dinsdag. 2 Woensdag. 3 Donderdag. 4 Vrijdag. 5 Zaterdag.	
9 ZONDAG. 10 Maandag. 11 Dinsdag. 12 Woensdag. 13 Donderdag. 14 Vrijdag. 15 Zaterdag.		6 ZONDAG. 7 Maandag. 8 Dinsdag. 9 Woensdag. 10 Donderdag. 11 Vrijdag. 12 Zaterdag.	
16 ZONDAG. 17 Maandag. 18 Dinsdag. 19 Woensdag. 20 Donderdag. 21 Vrijdag. 22 Zaterdag.		13 ZONDAG. 14 Maandag. 15 Dinsdag. 16 Woensdag. 17 Donderdag. 18 Vrijdag. 19 Zaterdag.	
23 ZONDAG. 24 Maandag. 25 Dinsdag. 26 Woensdag. 27 Donderdag. 28 Vrijdag. 29 Zaterdag.		20 ZONDAG. 21 Maandag. 22 Dinsdag. 23 Woensdag. 24 Donderdag. 25 Vrijdag. 26 Zaterdag.	
30 ZONDAG. 31 Maandag.		27 ZONDAG. 28 Maandag. 29 Dinsdag. 30 Woensdag. 31 Donderdag.	

KALENDER 1916.

SEPTEMBER. Zon O P 5.20 6.41.. u. 5.55 5.52 u.	Maan- gestalten.	OCTOBER. zon op 6.08 0. 5.35 u. 6.57 0. 4.35 u.	Maan- gestalten.
1 Vrijdag. 2 Zaterdag.		1 ZONDAG. 2 Maandag. 3 Dinsdag. 4 Woensdag. 5 Donderdag. 6 Vrijdag. 7 Zaterdag.	
3 ZONDAG. 4 Maandag. 5 Dinsdag. 6 Woensdag. 7 Donderdag. 8 Vrijdag. 9 Zaterdag.	 	8 ZONDAG. 9 Maandag. 10 Dinsdag. 11 Woensdag. 12 Donderdag. 13 Vrijdag. 14 Zaterdag.	
10 ZONDAG. 11 Maandag. 12 Dinsdag. 13 Woensdag. 14 Donderdag. 15 Vrijdag. 16 Zaterdag. 17 ZONDAG. 18 Maandag. 19 Dinsdag. 20 Woensdag. 21 Donderdag. 22 Vrijdag. 23 Zaterdag.	 	15 ZONDAG. 16 Maandag. 17 Dinsdag. 18 Woensdag. 19 Donderdag. 20 Vrijdag. 21 Zaterdag. 22 ZONDAG. 23 Maandag. 24 Dinsdag. 25 Woensdag. 26 Donderdag. 27 Vrijdag. 28 Zaterdag. 29 ZONDAG. 30 Maandag. 31 Dinsdag.	

KALENDER 1916.

NOVEMBER. Zon op $\begin{smallmatrix} 7.10 \\ 7.47 \end{smallmatrix}$ o. $\begin{smallmatrix} 4.21 \\ 3.53 \end{smallmatrix}$ u.	Maan- gestalten.	DECEMBER. Zon op $\begin{smallmatrix} 7.57 \\ 8.15 \end{smallmatrix}$ o. $\begin{smallmatrix} 3.49 \\ 3.51 \end{smallmatrix}$ u.	Maan- gestalten.
1 Woensdag. 2 Donderdag. 3 Vrijdag. 4 Zaterdag.		1 Vrijdag. 2 Zaterdag.	
5 ZONDAG. 6 Maandag. 7 Dinsdag. 8 Woensdag. 9 Donderdag. 10 Vrijdag. 11 Zaterdag.	☺	3 ZONDAG. 4 Maandag. 5 Dinsdag. 6 Woensdag. 7 Donderdag. 8 Vrijdag. 9 Zaterdag.	☺
12 ZONDAG. 13 Maandag. 14 Dinsdag. 15 Woensdag. 16 Donderdag. 17 Vrijdag. 18 Zaterdag.	☾	10 ZONDAG. 11 Maandag. 12 Dinsdag. 13 Woensdag. 14 Donderdag. 15 Vrijdag. 16 Zaterdag.	☾
19 ZONDAG. 20 Maandag. 21 Dinsdag. 22 Woensdag. 23 Donderdag. 24 Vrijdag. 25 Zaterdag.	☾	17 ZONDAG. 18 Maandag. 19 Dinsdag. 20 Woensdag. 21 Donderdag. 22 Vrijdag. 23 Zaterdag.	☾
26 ZONDAG. 27 Maandag. 28 Dinsdag. 29 Woensdag. 30 Donderdag.	☾	24 ZONDAG. 25 Maandag. 26 Dinsdag. 27 Woensdag. 28 Donderdag. 29 Vrijdag. 30 Zaterdag. 31 ZONDAG.	☾

IN MEMORIAM.

* * * * *

JOHAN SCHMIER. †

Als jongste van de vier telgen werd op 5 Januari 1851 Hyginus Jacobus Johannes Gerardus Schmier geboren. Zijn vader, de Heer Johannes Schmier, gehuwd met Engelina van Wensen, had een welbeklante manufactuurzaak in de Donkersteeg. De jonge Schmier voelde zich echter niet sterk aangesproken tot het manufactuurvak, doch helde meer over tot de muziek. Reeds op jeugdigen leeftijd zong hij op het koor der Harteburg, waar zijn talenten zich begonnen te ontplooien, zijn stem zich ontwikkelde en zijn muzikaal talent zich reeds openbaarde in het componeeren van kleine liturgische zangstukken. Nadat zijn vader gestorven was, werd de zaak opgeheven en moest de jonge Schmier, die met zijn beide zusters samen woonde, op andere wijze in zijn levensonderhoud voorzien. Hij trachtte agenturen te verkrijgen, waarvan er een hem naar Pekela bracht, waar de likeurfirma Catz hem engageerde; doch weldra gevoelde Schmier, dat hij voor kunstlievender zaken bestemd was en hij wijdde zich meer en meer aan den zang. Zijn stem ontwikkelde zich enorm en nadat hij in 1884 te Brussel bij Gevaert het diploma voor zang had behaald, kon hij zijn talenten in breeder kring bekend maken en werd verbonden aan de Opera te Brussel.

Vandaar vertrok hij naar Parijs, waar hij eenige

jaren doorbracht en o. a. vast was aangesteld in de kerk Saint Germain des Prés.

Bij de oprichting van de Nederlandsche Opera te Amsterdam, werd Schmier door den directeur dier Opera, De Groot, geëngageerd als Basse Noble en vierde daar zijn grootste triomphen: Marcel in de Hugenoten, Mephisto in de Faust, de Kardinaal de Broglie in de Jodin waren zijn lievelingsrollen en vooral de laatste rol gaf hij meesterlijk weer, door zijn bekendheid met den Katholieken ritus, waardoor hij zich geheel in die rol kon verplaatsen.

Bij het uiteengaan der Nederlandsche Opera moest Schmier zijn eigen weg zoeken en vond dien, door op verschillende plaatsen op te treden en met succes zijn eigen composities ten beste te geven. Men kan gerust zeggen, dat hij de schepper is geweest van de naturalistische muziek ; zijn „Pruimenboom” van Hieronymus van Alphen, zijn „Zelfmoordenaar” van Piet Paaltjens zijn meesterstukken van humoristische klankuiting en hij wist die composities op schitterende wijze weer te geven en den hoorder mee te **sleepe**n met zijn pittige voordracht. Er is geen plaats in geheel Nederland, waar hij niet gezongen heeft. Soms trad hij geheel alleen op en wist den **geheelen** avond zijn publiek te boeien.

Schmier had slechts vrienden, een ieder mocht hem graag, omdat hij steeds vroolijk en opgeruimd was en een gezelschap den **geheelen** avond kon bezighouden met zijn luimige voordrachten, toasten enz. Waar Schmier was heerschte gezelligheid, men hing aan zijn lippen en schaterde het uit bij zijn vroolijke kwinkslagen en luimige gezegden.

Niet alleen als componist heeft hij naam gemaakt, doch ook als dirigent. **Zoo** heeft hij in

Amsterdam een mannenkoor opgekweekt en **daar-**mede te Keulen den eersten prijs behaald, waarna hij met gejubel te Amsterdam weer werd ingehaald.

Ook als vertaler van verschillende opera's in het Hollandsch moet zijn naam met eere genoemd worden, want als zanger wist hij de accenten juist te laten vallen, hetgeen een niet-deskundige natuurlijk niet **zoo** gemakkelijk afaat.

Hoe bemind hij was, bleek bij zijn zestigsten verjaardag, die gevierd werd in **Odeon** te Amsterdam, waar zijn overtalrijke vrienden hem dien avond hulde brachten en hem eenige souvenirs aanboden. Van heinde en verre was men overgekomen om zijn geboortedag te vieren en hem de hand te drukken.

In hetzelfde jaar huwde hij met Mej. Kerstens te Heerenveen en verliet Amsterdam voorgoed om zich aan het landelijke te wijden en aan de oevers van een stille vliet zijn verder leven aan de zijde van haar, die hij zijn hart had geschonken, door te brengen. Doch zijn rusteloze geest deed hem nog steeds het geheele land doortrekken. Dan weer om te zingen, dan **weer** om **als** burgemeester op te treden op verschillende Oud-Hollanden, waar hij ook alweer door zijn luimige invallen en aardige speechen het geheele publiek electriseerde.

Op een dier tochten verwondde hij zich aan het been en deze kleinigheid werd de oorzaak van zijn dood. Te Neuzen gezongen hebbende, kwam hij op **14** April naar Leiden om daar den Stuurman in de „**Schipbreuk**” van **Wagenaar** te zingen, in welke rol hij onbetaalbaar komiek was. Bij „Daar is een luchtje aan” schaterde het publiek hem reeds tegen en **zijn** „Einde van het Eerste Deel” vormde een waardig slot van die allerleukste compositie van Wagenaar.

LXX

Zittende op het tooneel zong hij in zijn geliefde geboorteplaats voor een stampvolle Komédie den Zwanenzang.

Den volgenden dag per auto naar Heerenveen vervoerd, bleek, dat er bloedvergiftiging bij het wondje was gekomen en op 21 April ontsliep hij kalm in zijn woning te Heerenveen. Zaterdag 24 April werd zijn stoffelijk overschot door zijn talrijke vrienden ten grave gedragen. Een eenvoudig gedenkteeken, door zijn vrienden bijeengebracht, versiert zijn graf.

R. I. P.

F. D.

PROF. DR. P. ZEEMAN GZN. †

Door het overlijden van Prof. Zeeman op den Sen Mei 1916 werd niet alleen een slag toegebracht aan de Leidsche Universiteit, ook voor het Middelbaar Onderwijs beteekende zijn heengaan een gevoelig verlies. Van welken aard dit verlies was, wensch ik in de volgende regelen uiteen te zetten.

In 1907 werd Prof. Zeeman door den Raad benoemd tot lid der Commissie van Toezicht op het Middelbaar Onderwijs, welke hem in 1908 aanwees als Voorzitter.

Toen hij in 1913 deze functie neerlegde bleef hij lid tot hij zich tot groot leedwezen der Commissie in het begin van 1915 genoodzaakt zag, wegens gezondheidsredenen als zoodanig, te bedanken.

Oud-leerling der H. B. S. te Hoorn en oud-leeraar bij het M. O. te Goes, Rotterdam en 's-Gravenhage, gaf hij aan dit onderwijs zijn onverdeelde belangstelling, waarvan hij als Lid en Voorzitter der Commissie van Toezicht blijken gaf. Met grooten ijver was hij werkzaam in het belang van dit onderwijs. Veel van zijn kostbaren tijd heeft hij o. a. besteed aan een ontwerp voor de herziening van de jaarwedden van het onderwijzend personeel aan de beide Hoogere Burgerscholen. De daarin ontwikkelde grondslagen zijn verwezenlijkt in de in 1915 tot stand gekomen verordeningen.

Nog in eene bijzondere richting van het M. O. te dezer stede was Prof. Zeeman werkzaam en wel als Bestuurslid en Voorzitter van het bekende genootschap „Mathesis Scientiarum Genitrix”. In **1905** tot lid van het Bestuur gekozen, trad hij gedurende den cursus 1906-1907 op als Voorzitter. Wegens toenemende werkzaamheden meende hij in **1909** als Bestuurslid te moeten bedanken, doch liet zich in 1909 overreden weder eene benoeming als zoodanig te aanvaarden.

Van het vele dat het genootschap aan hem te danken heeft noem ik hier slechts zijne werkzaamheid ter verkrijging van eene verhoogde Rijks-subsidie en de totstandkoming der pensioenregeling voor de leeraren. Ook besprak hij in eene belangrijke rede ter gelegenheid der 1 22ste Algemeene Vergadering op 26 April 1907 de wenschelijkheid van allerlei uitbreidingen van het door „Mathesis” gegeven onderwijs, waaraan thans een begin van uitvoering is gegeven door het ontwerpen eener reorganisatie.

Heb ik in het bovenstaande in het kort geschetst welke belangrijke plaats Prof. Zeeman innam bij de behartiging der belangen van het M. O., dan blijft mij nog de taak in herinnering te brengen zijne welwillendheid tegenover hen die zijne voorlichting vroegen. Tot Secretaris der Commissie van Toezicht benoemd, mocht ik dit persoonlijk ondervinden, toen ik onmiddellijk voor de moeilijke taak stond mij in te werken in de salarisregeling van het onderwijzend personeel der beide Hoogere Burgerscholen. Nooit klopte ik tevergeefs bij Prof. Zeeman om raad of inlichtingen aan.

Tn de vergaderingen van de Commissie van Toe-

zicht en van „**Mathesis**” werd hij ongaarne gemist. Veel sprak hij niet en meestal eerst nadat de andere leden van hun meening hadden blijk gegeven, waarna dan het op duidelijke wijze uiteengezette oordeel van Prof. Zeeman dikwijls den doorslag gaf.

Het zal dan ook geen verwondering wekken, dat het heengaan van Prof. Zeeman diep betreurd wordt door allen die voeling houden met het M. O. te Leiden. Op een leeftijd waarop men recht had te verwachten dat hij nog veel voor dat onderwijs had kunnen doen, is hij aan zijn gezin en de maatschappij ontvallen. Volkomen bewust van hetgeen hem boven het hoofd hing is hij met groote geestkracht tot kort voor zijn overlijden blijven werken voor de wetenschap die hij lief had.

Een onuitwisbare herinnering heeft Prof. Zeeman achtergelaten bij hen die op het punt van het M. O. met hem in aanraking kwamen.

H. A. SYPKENS.

PIETER VAN WIJK. †

1 Juni 1915.

Zoo is dan weer een van die oude, oer-Leidsche types heengegaan, een van hen, wier eigenaardigheden eerst naar waarde geschat worden, wanneer de persoon is verdwenen uit het Leidsche leven.

Het klinkt zoo banaal en toch — de traditioneele leegte, wij voelen die inderdaad. Want is niet met hem een stukje traditie, een brokje „mos” voor goed verdwenen en heeft Pieter niet meegenomen wat charme, wat van de poëzie, die wij onzen voorgangers van tien, twintig, dertig jaar terug zoo benijden ?

Laat ik U iets uit zijn leven mogen vertellen, zijn trouwe en in zijn sfeer rijke leven van veertig jaren oppasser.

Pieter deed trouw zijn plicht, stipt en eerlijk, omdat het zoo hoorde, ja, maar bovenal omdat hij zich deel wist van dat kleine maatschappijtje van Leidens Universiteit. Veertig jaren oppasser, drie-en-twintig jaren knecht van het Collegium. En niet alleen bij studenten, maar ook bij Leidsche ingezetenen kon geen diner plaats vinden of Pieter diende. Zijn werkkring was hem alles, slechts één groote passie daar buiten had hij. Zóó werd het vischseizoen geopend, zóó zag men hem in 't roei-bootje voor zijn huis zitten. Is het dan slechts toeval, dat juist op den openingsdatum, den eersten Juni, de oude Pieter zijn dood vond ?

Vol grappen, waartoe zijn veelzijdigen werkring hem ruime gelegenheid bood, was hij steeds stipt op tijd en wanneer een van zijn **heeren** soms op een onwaarschijnlijk uur op wilde staan : als porder vond Pieter zijn weerga niet. **Zoo** geschiedde het eens dat hij, op een meer dan vroeg ochtenduur geen gehoor krijsende bij iemand die ter jacht wilde gaan, een straatsteen door de ruiten van de slaapkamer wierp, juist toen de persoon in kwestie, doorgeroeid en wel, kwam aanzwaaien.

Op zijn veertigjarig jubileum mocht hij van alle kanten blijken van hartelijke belangstelling onder vinden, maar toch voelde hij, dat, vooral wat de huidige generatie betreft, de tijden en toestanden veranderd waren.

Het deed hem zwaarmoedig aan, dat men niet meer. **zoo** die behoefte gevoelde aan datgene, waarvan hij de drager was.

Hoe het zij, voor ons blijft Pieter van Wijk een stukje geschiedenis uit het dierbare Leidsche leven en **zoo** zullen wij de nagedachtenis van den trouwen dienaar gedenken met iets van den weemoed om dat, wat gaat en nooit meer terugkomt.

J. W. W.

R. VAN HAM. †

Op het laatst van Augustus 1915 had de gemeente Rijsburg het overlijden van haren Burgemeester van Ham te betreuren.

Sinds April 1904 was hij hier in dit ambt werkzaam. Vóór dezen had hij van 1 Maart 1900 tot April 1904 dezelfde functie bekleed in de gemeenten Colijnsplaat en Cats, terwijl hij nog vroeger burgemeester van Hoofdplaat is geweest.

Het begin van zijn ambtelijke loopbaan was niet gemakkelijk. Het administratieve deel van het burgemeesterschap leverde 'voor hem geen bezwaar op, daar hij het diploma voor het gemeentesecretariaat reeds tijdig had verworven, terwijl hij ter verdere bekwaming gebruik maakte van de colleges in het gemeenterecht van Prof. Oppenheim te Groningen. Maar toen hij onder het ministerie „Mackay” in 1892 benoemd werd, trof hem het lot dat hij burgemeester werd van eene gemeente, waar de raad, die het met zijn vorigen burgemeester niet had kunnen vinden, gestaakt had en de Gedeputeerde Staten een tijd lang gedaan hadden wat des Raads was.

Eene bijzonderheid was nog, dat hij een der weinig anti-revolutionairen was in die overwegend Katholieke gemeente, terwijl hij als man uit het Noorden — hij was 15 Oct. 1868 in Winsum (Gr.) uit Herv. ouders geboren — onbekend was met de

eigenaardigheden van de naar den Vlaamschen geest overhellende bevolking.

Hij heeft zich echter door de moeilijkheden met kalm beleid heen geworsteld en de zin voor onpartijdigheid, die hem in heel zijn loopbaan sierde, is zeker in Hoofdplaat tot meerdere ontwikkeling gekomen.

Op Noord-Beveland was hij slechts kort. Het leven ging daar voor hem in kalmte voorbij, gelijk in eene gemeente met overwegend landbouwende bevolking te verwachten is.

Zijn grootste kracht heeft hij evenwel in Rijnsburg getoond. Niet hierin lag zijn kracht dat hij, Chr.-Historisch geworden, weder anti-revolutionair werd, maar in het practische kwam zij sterk te voorschijn. Lange jaren had deze gemeente den heer Meijboom tot burgemeester gehad. Diens hooge leeftijd bracht mede, dat in de laatste jaren van zijn bestuur niet veel ingrijpende veranderingen hadden plaats gehad.

Toen van Ham de teugels overnam was hij even veertig jaar. Hij ondervond spoedig dat en de Raad en de ingezetenen hem welwillend gezind waren en hij begreep daaruit, dat er voor hem wat te doen was.

Den actieven zin van sommige raadsleden en hun streven naar vooruitgang zich ten nutte makende, besloot hij de hervormingen, die Rijnsburg zoo hard noodig had, voor te bereiden en zoo mogelijk door te zetten.

Het werd al spoedig openbaar, dat, wanneer hij iets in zijn hoofd gezet had, dit er niet gemakkelijk bij hem uitging. Met geduld en kalm beleid kreeg hij tenslotte wat hij begeerde, terwijl hij zoo voorzichtig was niemand voor het hoofd te **stooten** en zoo mogelijk niemands belangen te schaden. Hij

bleef dan ook niet alleen zijn vrienden houden, maar hij kweekte er nieuwe bij.

Tijdens zijn burgemeesterschap zijn als gevolg van zijn optreden belangrijke verbeteringen tot stand gekomen. De Raad ondervond in de eerste plaats de gevolgen ervan, daar zijne vergaderingen van een muf kamertje naast de secretarie werden overgebracht naar een vrijgekomen deel der openbare school, dat daartoe werd verbouwd in een raadszaal, waar menige plattelandsgemeente trotsch op zoude zijn.

Voor de volksgezondheid zorgde hij door het aanbrengen van eene waterleiding — een onderdeel der Leidsche en het dempen van de Oude Vliet.

De verkeerswegen hadden mede zijn volle aandacht. Verschillende verbeteringen aan klinker- en grintwegen zijn te danken aan zijn initiatief. Dit was mede het geval met de verandering der verlichting, waar tijdens zijn burgemeesterschap Rijnsburg zich bij het gasbuizennet van Leiden aansloot en zich vrijmaakte van walmende olielampen op straat en in huis.

Het was niet te verwonderen, dat Rijnsburg met leedwezen de tijding vernam van zijn nog onverwacht overlijden. En toen zijn stoffelijk omhulsel op de begraafplaats aan de Zandlaan — eigendom der Geref. Kerk — ter aarde besteld werd, kon niet anders getuigd worden, dan dat hij de gemeente trouw en eerlijk had gediend. Als een Nathanaël, in welke geen bedrog was, werd zijne nagedachtenis daar gehuldigd, mede als een ambtsdrager, wien het met zijn arbeid ernst was en niet het minst als een christen, die naar *zijne* belijdenis geleefd had.

HENRI FRANÇOIS CHARLES GERLINGS. †

Henri François Charles Gerlings werd den 22^{en} Juni 1835 te Haarlem uit een oud patriciërsgezicht geboren. Zijn vader, Herman Jacques Gerlings, was makelaar in effecten te Amsterdam, Burgemeester van Schooten, Hoofdingeland van Rijnland, Secretaris van Haarlem, Regent van het Oude Mannen- en Burgerweeshuis aldaar en stierf 14 Juni 1856 te Haarlem. Hij was te Haarlem 30 September 1825 in het huwelijk getreden met Henriëtte Maria Scholting, geboren te Haarlem, 11 Augustus 1803, aldaar overleden 29 Juli 1860. Zij hadden zeven kinderen, waarvan Henri François Charles op een na de jongste was.

De heer Gerlings bracht zijn eerste schooljaren door te Haarlem en kwam daarna op de bekende kostschool van Jaap de Gelder, gevestigd te Leiden op het Pieterskerkhof. Na volbrachte studiën was hij werkzaam aan de Provinciale Griffie te Haarlem, waar hij tot 1869 als commies werkzaam bleef, toen hij naar Leiden verhuisde om op te treden als Directeur van de Haarlemsche Bankvereeniging, Firma van Teding van Berkhout en de Clercq, kantoor Leiden. Dit bleef hij tot 1882, toen deze instelling te Leiden werd opgeheven en hij den 23^{en} Augustus 1882 oprichtte de Commanditaire Vennootschap „De Leidsche Bankvereeniging H. F.

C. Gerlings" te Leiden, waarvan hij tot zijn overlijden beheerend vennoot was.

Door **grooten** ijver wist hij deze Vennootschap tot **grooten** bloei te brengen en een eervolle plaats in te doen nemen onder de **financieele** instellingen hier ter stede.

In Lisse huwde hij den 1^{5en} Mei 1863 met Mejuffrouw Alida Dorothea Johanna Kruseman, geb. 5 Jan. **1841** te Amsterdam, dochter van Jan Adam Kruseman, bekend portret-schilder en Alida de Vries, met wien hij meer dan 50 jaar in gelukkige echt vereenigd was. Mevrouw Gerlings overleed den 31^{en} Mei 1915, kort nadat de heer en mevrouw Gerlings onder vele blijken van hartelijke belangstelling den 15^{en} Mei 1913 hun gouden huwelijksfeest herdachten en zeer tragisch was het dat de bureu van den heer Gerlings, die 200 met groote instemmimg op den 15^{en} Mei de vlaggen ter eere van het gouden huwelijksfeest hadden doen wapperen, in 200 kort tijdstip hunne blinden sloten als **teeken** van rouw voor hetzelfde gezin.

Den 7^{en} September 1915 volgde de heer Gerlings zijne **echtgenoot**e in het graf, na een korte ongesteldheid stierf hij te Hilversum en werd na enkele dagen op de begraafplaats Rhijnhof onder groote belangstelling ter aarde besteld.

Uit het huwelijk werden zeven kinderen geboren, waarvan nog zes in leven.

De oudste zoon, de heer **François** Gerard Henri Gerlings is thans na den dood van zijn vader eenig beheerend vennoot der Gommanditaire Vennootschap der Leidsche Bankvereeniging.

Behalve zijne drukke werkzaamheden vond de heer Gerlings nog gelegenheid zijne zorgen aan

andere zaken dan zijn kantoor te wijden, zoo was hij gedurende vele jaren Penningmeester van het Hoofd-Bestuur van de Ned. Gustaaf Adolf-Vereen., bestuurslid van de Vereeniging voor den Leidschen Geld- en Effectenhandel, van de Vereeniging voor Tuinbouw en Plantkunde e. a., Commissaris-Correspondent van het Vaderlandsch Fonds tot Aanmoediging van Lands-Zeedienst, terwijl tal van vereenigingen te Leiden op maatschappelijk gebied hem als lid mochten noteeren.

De heer Gerlings was een enthousiast vriend van bloemen en kende geen grooter liefhebberij dan 's winters in zijn kas bezig te zijn, zelfs met gevaar voor zijn gezondheid en wist zijn tuin zoowel in het vroege voorjaar als in de late herfst met werkelijk voortreffelijken smaak te verzorgen.

De heer Gerlings was een gezellig man in den omgang, die met zijne echtgenooten hun huis tot een gastvrij, aangenaam interieur voor hunne vrienden wisten te maken en velen dezer zullen nog langen tijd de herinnering aan dit beminnelijk echtpaar in eere houden.

Leiden, Dec. 1915.

AUG. L. R.

SIMON PETRUS PERDIJK. †

Op 4 October van dit jaar overleed de heer Simon Petrus **Perdijk** in het Hôpital Wallon; van 1 Februari 1867 tot 15 Augustus 1914 is **Perdijk** onderwijzer geweest aan de Openbare school 1ste klasse voor jongens, alhier.

Hoewel men toen nog niet verkeerde in de z.g. „Eeuw van het Kind” en hij dus den invloed niet had kunnen ondergaan van de vele geschriften enz. enz., die gewijd zijn aan de belangen van het schoolkind, wist **Perdijk** al bij intuïtie wat den jongen kinderen toekwam. Het onderwijs dat hij gaf en zijn omgang met de kinderen waren steeds van dien aard, dat hij al dadelijk en voor altijd de genegenheid won van het jonge volkje. Hij maakte ook tot lateren tijd steeds zijn studie ervan om zijn onderwijs zoo vruchtdragend mogelijk te maken; in het vertellen aan jonge kinderen was hij een éénig man. Geen wonder dan ook, dat hij bij vele ouders van zijn leerlingen hoog stond aangeschreven en men zich vaak tot hem wendde, als het gold de belangen van hun kroost. In menig gezin gaf hij huisonderricht, als dit om bijzondere redenen noodzakelijk was.

Maar ook op menig ander gebied maakte hij zich verdienstelijk.

Geruimen tijd was hij lid van de hier bestaande

afdeeling van het Ned. Onderw. Genootschap en diende hij met grooten ijver als secretaris van die afdeeling haar belangen en die van het genoemde Genootschap zelve. Zoo ook was hij, toen hij nog in zijn kracht was, een zeer werkzaam en degelijk lid van de Vereeniging „Litteris Sacrum” alhier.

Menigmaal trad hij ook in de gehoorzaal als spreker op, daartoe aangezocht door de Commissie van de volksbijeenkomsten; met groot genoegen mocht het publiek hem hooren.

Voorts was hij jaren lang lid van het Remonstrantsche Kerkbestuur ; nadat hij als onderwijzer ontslag had genomen was hij met groote ingenomenheid werkzaam aan de bewerking van het archief, behelzende de lotgevallen van dat Kerkgenootschap.

Perdijk mocht niet lang genieten van zijn welverdiende rust; hij is op bijna 73-jarigen leeftijd heengegaan na een hoogst werkzaam en welvolbracht leven. Zijn assche ruste in vrede.

G. J.

SAMUEL JACOB LE POOLE SZN. †

Na een ziekbed van drie maanden, gedurende welke zijn familieleden en vrienden tusschen hoop en vrees leefden, overleed den 22^{en} October rgr 5 in het Diaconessenhuis aan de Witte Singel Samuel Jacob Le Poole, lid der Firma J. & A. Le Poole te Leiden.

Met hem is voor zijne familie een hartelijk geliefde broeder en trouwe steun, voor zijn zaak een kundig chef, voor zijne arbeiders een rechtvaardig patroon, voor de stad Leiden een hooggeacht en uiterst nuttig burger heengegaan.

Zeer velen, uit alle rangen en standen, gingen den 25^{en} naar Katwijk a. Zee, om daar aan zijne laatste rustplaats, het graf waar ook zijne ouders begraven liggen, den beminden man de laatste eer te bewijzen.

Het verzoek van de Redactie om voor het Jaarboekje een woord te zijner nagedachtenis te schrijven, nam ik met vreugde aan, omdat ik, van zijn goed en nuttig leven verhalend, mij ongestoord zou mogen verdiepen in de herinnering aan hem, met wien ik van de vroegste jeugd af door banden van warme vriendschap verbonden ben geweest.

Om zijn leven in korte trekken te schetsen, zou

ik willen zeggen dat het zich gekenmerkt heeft door blijmoedige plichtsbetrachting, haar steun vindend in diep godsdienstige overtuiging, door geestdrift en dankbaarheid voor wat het hem schoons en goeds bood en door levendige belangstelling in het maatschappelijk streven rondom hem, gepaard gaande met lust om werkdadig deel te nemen aan wat hij daarin goed en nuttig achtte.

Hij werd geboren den 29^{en} April 1862 als eersteling uit het huwelijk van Mr. Samuel Le Poole en Anna Petronella Mulder, dat rijk met kinderen gezegend werd.

Zijne ouders woonden toen aan den Maredijk-Oostzijde, in het eerste huis op Oegstgeest's gebied.

De achtergevel aan de Trekvaart is nog onveranderd te zien, maar van de alleraardigste Hollandsch-landelijke omgeving dier dagen valt thans weinig meer te bespeuren.

Later woonden zij nog korten tijd op de Hoogevoerd, doch na het overlijden van hunne ouders in 1866 en 1867 volgden zij dezen op als bewoners van het bekende deftige huis aan de Garenmarkt, dat toen reeds drie geslachten der familie Le Poole binnen zijne muren had gehad en dat hun oudsten zoon gedurende heel zijn leven tot woning zou dienen.

Wanneer ik denk aan Le Poole's vroege jeugd, dan zie ik vóór me den vroolijken, blonden kindertroep, dien hij met zijn zusjes en broers vormde en bij welken het een feest was te spelen genoodigd te worden. Je voelde je er zoo behagelijk in die gezellige huiskamer, je speelde er zoo vrij in gang en op trappen en mijnheer en mevrouw Le Poole waren zulke vriendelijke menschen !

Zoo is mijne herinnering aan zijne kinderjaren.

Gelukkiger familiekring was in Leiden moeilijk aan te wijzen, een geest van onderlinge liefde en aanhankelijkheid werd er aangekweekt door de hoogstaande ouders, wier zeer ernstige levensbeschouwing opgewektheid volstrekt niet uitsloot.

Le Poole werd na het overlijden van zijn vader in 1891 de trouwe steun van zijne moeder en toen deze twaalf jaar later uit het leven scheidde, kenden zijne zusters en broers hem als den ijverigen behartiger van de familiebelangen en als den man, bij wien zij in de ernstige oogenblikken des levens nimmer vergeefs om raad zouden komen.

Ongehuwd gebleven, heeft hij tot zijn dood de hartelijkste toewijding aan zijn familie getoond.

Overeenkomstig hunne godsdienstige opvatting hadden zijne ouders hem het lager onderwijs laten genieten op de School met den Bijbel aan den Stillen Rijn onder den heer Gangel.

Hierna doorliep hij de Hoogere Burgerschool om zich vervolgens in 't **bijzonder** te bekwamen voor de taak die hem wachtte als toekomstig lid der Firma J. & A. Le Poole, fabrikanten van grein- en vlaggedoek. Onder de leiding van zijn vader en diens broeder, Lodewijk Gerardus, kon hij zich in het drijven van de zaak en het technische deel van het vak degelijk inwerken.

Maar daarmee werd niet volstaan; de jonge man moest door elders in de industriele wereld rond te kijken zijn blik verruimen, zijn kennis vermeerderen, en zoo ging hij in 1880 naar Engeland, om te Bradford (Yorkshire) in de wolkamerij van Fred. Illingworth practisch te werken.

Drie jaar later zien wij hem te **Mühlhausen** in Thuringen bij de Firma Köthe bezig met zich de techniek der wolververij grondig eigen te maken.

De daar door hem opgedane kennis opende aan de Firma J. & A. Le Poole de gelegenheid tot oprichting van een eigen ververij, welke haar onafhankelijk zou maken van de toen nog in Leiden bestaande loonververijen.

Aangezien hare goederen daar slecht behandeld werden, was verandering in den toestand volstrekt noodig, wilde de Firma den goeden naam van haar fabrikaat niet verloren zien gaan.

In 1885, het jaar van Samuel Jacob's opname in de Firma, kon hij de ververij in werking stellen, die, onder zijn kundige leiding, de zaak zeer ten goede is gekomen.

Veel later, in 1894, werd overgegaan tot het vervaardigen, naast grein en vlaggedoek, van gordijnstoffen voor spoorwagens enz., eene uitbreiding, die de reeds van 1680 dagteekenende fabriek nieuwe levenskracht toevoerde.

Dat gedurende een bestaan van meer dan 235 jaar deze zaak, die van vader op zoon, steeds en uitsluitend in handen van de Le Poole's was, naast tijden van **grooten** bloei ook tijden van druk en tegenspoed heeft moeten doormaken, wien zal dit verwonderen ?

Zoo, om een voorbeeld te noemen, was het tijdvak 1870-1881, dank zij den toen levendigen handel van ons land op China, een van bijzonderen bloei voor haar artikel grein, dat onder de benaming van „polemieten” uitgevoerd werd en als zoodanig algemeen bekend stond.

Hierop volgde echter een geduchte inzinking,

omstreeks 1886 nog onderbroken door een slechts korten opbloei.

Sedert is het debiet der „Polemieten” niet meer tot vroegere hoogte teruggebracht kunnen worden.

Maar of de zaak voorspoedig ging dan wel te lijden had onder den druk van concurrentie en andere tegenheden, de gehechtheid en toewijding aan dit erfstuk hunner vaders zijn bij de Le Poole's onverzwakt gebleven en zoo behield door al die jaren heen tot op den huidigen dag, de naam der Firma J. & A. Le Poole een voortreffelijken klank.

Hoe kon het anders of de geschiedenis der zaak, onafscheidelijk met die van hun geslacht **saamgeweven** en waaraan de arbeid van elk hunner weder een hoofdstuk zou toevoegen, lag den firmanten steeds na aan 't hart.

In gesprekken met den overledene over dit aantrekkelijke onderwerp had ik menige bijzonderheid vernomen, terwijl de heer S. J. Le Poole L.Gzn. mij de gelegenheid gaf ze aan te vullen uit de door wijlen zijn vader en hem verzamelde gegevens.

Het is in verband met hetgeen ik hiervoren opmerkte, dat ik nog kortelings het volgende vermeld:

De grondvester, Jacob Le Poole, in 1651 geboren, was kleinzoon van den tusschen 1624 en 1627 naar Leiden uit Hondschoten bij Duinkerken (Fransch-Vlaanderen) terwille van religie-vrijheid met zijne vrouw uitgeweken Anthony Le Poole.

Deze en zijn zoon Jacob waren kleermaker van beroep, de kleinzoon daarentegen stond reeds bij zijn huwelijk in 1674 als „**Greinier**” te boek.

Blijkbaar heeft zijn vader, die ook zaken deed in manufacturen, hem voor de grcinfabriek doen opleiden, aangemoedigd door den bloei, waarin

gedurende de tweede helft der 17de eeuw die industrie verkeerde.

Tot **1680** hebben vader en zoon de zaken in gemeenschap gevoerd, daarna begon de zoon voor eigen rekening.

(Voor de viering van het 2de eeuwfeest namen Mr. Samuel en Lodewijk Gerardus Le Poole **1680** als jaar van stichting aan, omdat het oudste nog op het kantoor der Firma aanwezige Grootboek van dat jaar dateert).

In 1773 bracht de kleinzoon van den stichter, weder een Jacob, de zaak van de Hoogewoerd naar de Garenmarkt over en vestigde hij daar tevens zijne woning.

Naar dezen Jacob en zijn' broeder Abraham is de Firma J. en A. Le Poole genoemd.

Bij het uittreden in 1896 van den heer L. G. Le Poole volgde zijn zoon Samuel Jacob, die reeds van 1893 in de zaak werkzaam was, hem als firmant op.

Sedert dien voerden de twee neven de directie.

Was Le Poole van jongs af industrieel en man van zaken, toch ging hij niet in materieele zorgen op en hield zijn geest zich zelfs bij voorkeur bezig met gedachten van meer ideëele aard.

Dit had hij gemeen met zijn vader, zijn verwoudsten raadsman en vriend, en evenals zijn vader was hij overtuigd aanhanger en ijverig lid van de Algemeene Apostolische Kerk. Hij behield daarbij echter verdraagzaamheid tegenover andersdenkenden en had ook op politiek gebied een ruime opvatting.

Hij was het tegendeel van een drijver ; zijne houding als lid van den gemeenteraad was hiervan het bewijs.

Door de Christelijk-Historische partij candidaat

gesteld en gesteund door andere rechtsche groepen werd hij in 1903 tot die waardigheid verkozen.

In de vijf jaren van zijn lidmaatschap heeft hij als onafhankelijk behartiger van de belangen der gemeente naar eigen oordeel en eerlijke overtuiging zijn stem uitgebracht.

Een der meest geachte burgers van Leiden, tegelijk met hem lid van den Raad, een man van links, schreef mij over Le Poole's optreden daar en in de commissiën:

„Hij was geen veelprater in de openbare Raadsvergaderingen, maar als ijverig commissielid heeft hij zijn mandaat trouw vervuld.

Zooals hij in het dagelijksche leven was, toonde hij zich als commissielid.

Van zijne belangstelling voor alle onderwerpen, die aan de orde kwamen, kondt ge ten allen tijde verzekerd zijn. Hij werkte graag mede in opbouwende zin, hoewel hij niet schroomde te opponeeren wanneer de voorgestelde maatregelen in strijd waren met zijne beginselen.

Oppositie-man was hij niet, evenmin deed hij ooit iets uit reclamezucht of andere onzuivere beweegredenen”.

Hij was van September 1903 tot September 1904 lid van de Commissie van Financiën, van 1905 af lid van het Bestuur der Stedelijke **Werk**-inrichting; in 1903 werd hij benoemd tot Commissaris der Gasfabriek en daartoe werd hij herkozen in 1904 en 1906.

In 1905 werd hij lid van de Commissie van Fabricage.

Le Poole heeft steeds bij B. en W. aangedrongen om het beheer der Gemeentebedrijven commercieel

in te richten, een wensch, die voor de Lichtfabrieken in 1914 in vervulling zou gaan !

In 1908 legde hij zijn mandaat neer, omdat andere bezigheden zijn tijd in beslag gingen nemen.

Hij was n.l. benoemd tot lid van de Commissie van Dagelijksch Beheer van de Leidsche Spaarbank en daar de uitoefening van deze functie veel tijd en veel werk van hem zou vorderen, achtte hij bij zijn toch reeds zoo bezette leven de drukten, verbonden aan het lidmaatschap van den raad en zijne commissiën daarmede onvereenigbaar.

Le Poole maakte reeds sinds geruimen tijd deel uit van het Bestuur der Spaarbank. In 1892 commissaris geworden. trad hij in 1895 uit het Bestuur, in 1902 nam hij echter een nieuwe benoeming aan.

Hem werd 4 Juli 1905 het Secretariaat opgedragen, dat hij vervulde tot hij in Juli 1908 bovenvermeld ambt aanvaardde. Aan de jaren, gedurende welke ik met hem, mijn ouden vriend, in de Commissie van Dagelijksch Beheer zitting had, denk ik terug als aan jaren van alleraardigste onderlinge samenwerking.

Zijne degelijke wijze van de zaken te behandelen zoowel als zijn hupsche omgang waren daarvan voorname factoren.

Tusschen hem en de beambten bestond de verhouding, die slechts mogelijk is bij wederzijdsche achting en waardeering.

Trouw waker voor de belangen der Bank, vervulde hij zijn post met groote ijver tot zijn laatste ziekte hem het werken belette.

Een andere nuttige functie van administratieve aard, door Le Poole met liefde vervuld, was zijn Penningmeesterschap van het Diaconessenhuis.

In 1904 lid geworden van de Commissie van Toezicht, verkoos men hem 11 December 1906 in het Bestuur. Van 16 Januari 1907 af waarnemend Penningmeester, werd hij bovendien den 17^{en} September met het Secretariaat belast. Dit laatste werk legde hij neer toen hij den 9^{en} Februari 1909 definitief Penningmeester werd. Hij heeft dus wel zijn deel bijgebracht tot den goeden gang en den bloei van deze inrichting. Weemoedige gedachte, dat hij, die dit Huis zoovele malen in volle opgewektheid en levenskracht bezocht, er ten slotte zelf langen tijd ziek moest liggen en er den laatsten adem uitblazen.

Dat in Le Poole's kennis van zaken groot vertrouwen gesteld werd, bewees almede zijne benoeming door de Nederlandsche Bank tot plaatsvervangend Agent en Adviseur bij het Agentschap te Leiden.

Zuiver philanthropisch was zijne werkzaamheid, van 29 October 1904 af, als lid van het Bestuur der „Leidsche Maatschappij van Weldadigheid ter voorkoming van verval tot armoede”, welke organisatie al even gunstig bekend staat als het bij uitnemendheid nuttige werk dat zij verricht.

Dat de werkzaamheden van haar Bestuur geducht tijdroovend en vaak inspannend zijn, mag hier wel afzonderlijk vermeld worden.

Zij, die jarenlang hunne, dikwijls schaarsche vrije uren aan dit mooie werk wijden, verdienen **tenvolle** de warme erkentelijkheid van de Gemeente Leiden.

Zonder hunne bemoeiingen toch zou het aantal noodlijdenden in deze Gemeente belangrijk **grooter** zijn.

Zouden alle deze werkzaamheden voor vele reeds meer dan genoeg geweest zijn, Le Poole vond nog tijd om van 1886 af als lid van het Bestuur van

XCIII

het Tehuis voor Militairen, door zijn vader en Luit. Schoch in 1864 onder den naam van *Militaire Vereeniging* gesticht, nuttig bezig te zijn.

Dit mocht met recht een werk naar zijn hart genoemd worden.

Hij voelde warm voor die jonge mannen, die het vaderland moeten dienen ; hij wist door ervaring waar deze in hunne vrije uren in de eerste plaats behoefte aan hebben. Hij had toch zelf als milicien gediend, de rangen van korporaal en sergeant doorloopen en was daardoor beter dan de meesten in staat te beoordeelen welke de gewenschte middelen **waren** om den jongen mannen aangename en gezellige verpoozing te bezorgen.

Waar dit werk in het Militaire Tehuis met **aan-**kweeking van godsdienstzin gepaard gaat, had het Bestuur zich geen beter medewerker dan Le Poole kunnen kiezen. Sinds 1891 Secretaris, werd hij in 1900 tot vice-Voorzitter en in 1901 tot Voorzitter benoemd.

Menigmaal vond hij gelegenheid een hartig, den geest opfrisschend woord tot z'n jongens te richten en zonder twijfel zullen dezen den beminnelijken man in dankbare herinnering houden.

Het bestuur had gehoopt in October 1914 het 50-jarig bestaan der Vereeniging feestelijk en openbaar te herdenken. Groote voldoening zou het den zoon gegeven hebben als Voorzitter het feest te mogen leiden, dat een tijdvak zou afsluiten onder zijn vader aangevangen en grootendeels door diens onwrikbare overtuiging en taaie volharding een van krachtigen bloei voor het Militair Tehuis geworden.

Maar het heeft niet 200 mogen zijn.

De mobilisatie maakte uitstel noodzakelijk en terwijl de wereldbrand al-wijder om zich heen greep stierf Le Poole.

Voor het Bestuur zijn deze droevige omstandigheden aanleiding geweest om, en thans voorgoed, van alle openbare herdenking af te zien.

Hierboven maakte ik gewag van het feit, dat Le Poole als milicien gediend heeft.

Inderdaad had zijn vader geen gebruik gemaakt van het recht, hem door de wet gegeven, om, indien het lot zijn zoon een dienstplichtig nummer deed trekken, hem een plaatsvervanger te stellen.

In die dagen, toen zelfs de kleine burgerstand, wanneer de beurs het maar eenigszins toeliet, van het later terecht als verderfelijk veroordeelde **rem-plaçantenstelsel** gebruik maakte, behoorde tot een van dien regel afwijkend besluit merkelijk moed. Het leven in de kazerne was toen voor jongelui, aan beschaafde omgeving en keurige verzorging gewoon, nog heel wat onaangenamer dan thans, nu in elk geval verbeteringen ingevoerd zijn en met den persoonlijken dienstplicht vele toestanden wijzigingen hebben ondergaan,

Maar hoe dit ook zij, de jonge, niet verwende Le Poole sloeg zich **frisch** en flink door de moeilijkheden heen, hierin geholpen door zijn zin voor humor, terwijl zijne belangstelling voor militaire zaken per slot dien dienstdag tot een uiterst leerrijk tijdvak van zijn leven maakte.

Terwijl zijne tijd- en standgenooten „heerlijk van dien zuren dienstdag vrij bleven” doch daardoor tevens van een zoo belangrijk onderdeel van de maatschappij als het leger hun leven lang weinig of geen begrip zouden hebben, gaf de vervulling

van zijn plicht tegenover het vaderland aan hem de gelegenheid zijn gezichtsveld te verruimen, zich een oordeel te vormen over verschillende kwesties betreffende den militairen dienst en over de toestanden daarin voorkomende.

Door zijne ervaring tot waardeering gekomen van de opvoedende kracht, die uitgaat van tucht en gezamenlijke oefening, lag het geheel in zijn lijn, het hem aangeboden Voorzitterschap van de afdeeling Leiden van de Nederlandsche Padvindersonorganisatie te aanvaarden.

Le Poole was oud-officier van de D. D. Schutterij. In 1888 tot 2^{en} luitenant bij dat wapen benoemd, werd hij in 1893 1^{en} luitenant, terwijl hij in 1895 met zijn benoeming tot luitenant-kwartiermeester in den administratieven dienst trad.

In 1898 verzocht hij tegelijk met de meesten zijner mede-officiëren zijn ontslag, dat hem den 31^{en} Maart van dat jaar werd verleend. Den 26^{en} November d.a.v. richtten deze oud-officiëren, wier verhouding onderling steeds aller-kameraadschappelijkst was geweest, de „Vereeniging van Oud-officiëren” op, aan welker jaarlijksche gezellige bijeenkomsten Le Poole trouw deelnam.

Want hij was een levenslustig man, kwam gaarne in gezelschap, bewoog zich gemakkelijk en zijn hupsche aard bezorgde hem vele vrienden.

Van de instellingen, ten doel hebbende bevordering van het gezellige leven, waarin hij een meer of minder leidende rol heeft vervuld, vermeld ik de Sociëteit Amicitia, wier Commissaris hij gedurende enkele jaren was.

Hij gevoelde voor kunst, inzonderheid voor muziek.

Begaafd met een goede stem, was hij tijdenlang

XCVT

een ijverig ~~zanger~~ in het koor van de afdeeling Leiden der Mij. tot Bevordering der Toonkunst.

Hoe kon hij in geestdrift geraken wanneer werken van Bach, Haydn, Händel en andere grooten onder Daniël de Lange's leiding werden ingestudeerd en uitgevoerd.

Die vatbaarheid voor geestdrift maakte zijn persoon bijzonder sympathiek.

Enkele vacantie-uitstapjes, die ik in zijn gezelschap mocht maken, hadden daardoor eene buitengewone beking voor mij.

En wanneer hij van bergwandeling of zeereis, naar lichaam en ziel verkwikt, in Leiden terugkwam, was het een vreugde hem te hooren, niet alleen om hetgeen hij opgetogen beschreef, maar ook en vooral om het kinderlijke gemoed, dat uit zijne woorden sprak, de ontvankelijkheid voor wat er schoons en verhevens zich aan hem had vertoond.

Voor zijne vrienden was hij een trouwe makker op den levensweg ; in hun geluk was hij gelukkig, in hun tegenspoed voelde hij innig mede en waar hij kon helpen deed hij het van ganscher harte.

Hij is, evenmin als eenig ander, voor 's levens leed gespaard gebleven, verre van dien, maar, gesteund door de eigenschappen, welke ik getracht heb te schetsen, ging hij moedig en, ik durf zeggen, gelukkig door het leven.

In dit licht zullen wij Le Poole blijven zien, ons dankbaar herinnerende wat hij als vriend voor zijne vrienden en als burger voor de stad Leiden geweest is.

Velp, December 1915.

D. HARTEVELT HCZ.

Over de graden, die oudtijds aan de Leidsche Universiteit werden verleend ¹⁾.

De middeleeuwsche universiteit is een soort gilde : de student, die een bepaalden leertijd volbracht heeft, wordt na het afleggen van een voldoende examen tot meester bevorderd ; hij krijgt daardoor de bevoegdheid zelf onderwijs te geven (in de meeste middeleeuwsche universiteiten zelfs de *verplichting*, om dit gedurende eenigen tijd te doen) en wordt onder de leeraars van de universiteit, waar hij promoveerde, opgenomen. Het plaatselijk karakter der gilden brengt mede, dat de verkregen rechten alleen voor die universiteit gelden, zooals thans nog een academisch diploma in 't algemeen gesproken alleen in het land zelf geldig is.

De gepromoveerde behoort dus tot den Senaat; dit beginsel vinden we ook in de Statuten der Leidsche Universiteit terug, die bij art. 1 bepalen: „Dat 't lichaem der Universiteit staen ende ge-representeert sal worden by den Rector, Doctoren ende Professoren in den zelven daertoe gestipendieert

¹⁾ Ik putte voor dit artikel voornamelijk uit de Bronnen tot de geschiedenis der Leidsche Universiteit, dl. I (1913) en II (dat weldra zal verschijnen); Bronchorst's *Diarium*, uitgeg. door van Slee (1898) en Kauffmann, *Gesch. der Deutschen Universitäten*, 2 dln. (1888—96).

ende dienende, mitzgaders de Doctores ende Magistri die inder selver Universiteyt gegraduateert zullen zijn ende aldaer haer residentie zullen houden, dwelcke zullen zijn vanden Raedt ofte Senaet der selver Universiteyt etc.” ¹⁾; maar, en dat is wel zonderling, men heeft deze bepaling nooit uitgevoerd. Laat ik, voor ik de vraag waarom dit niet is gedaan tracht te beantwoorden, met een enkel woord zeggen, hoe die Statuten tot stand zijn gekomen, waarbij ik tevens met een paar woorden de stichting der universiteit zelf moet aanroeren.

Dat Leiden zijn universiteit heeft gekregen als een belooning voor zijn dappere verdediging in het beroemde beleg, is onjuist, indien men deze woorden zóó uitlegt, dat de Prins Leiden heeft willen beloonen, en de stad toen de universiteit heeft gegeven (de legende spreekt zelfs van een keuze, die Leiden zou hebben mogen doen tusschen een universiteit en vrijstelling van belasting ²⁾).

De Leidsche Universiteit dankt haar bestaan niet aan een plotselinge opwelling of een gelukkige keuze, maar aan het weloverwogen landsbelang; en het is enkel aan de omstandigheden toe te schrijven, dat dit belang in het einde van 1574, dus kort na het ontzet van Leiden, drong om tot de stichting eener universiteit over te gaan.

Als in 1568 de opstand is uitgebroken en het nieuwe geloof vrij algemeen ingang heeft gevonden, ontbreekt hier een school, die de noodige predikanten kan opleiden; en toch zou zulk een school een machtig wapen kunnen zijn, het centrale punt in

1) Bronnen I, p. 27*.

2) Fruin, Verspr. Geschr. VIII, p. 398.

den strijd dezer landen bij de verdediging van geloof en vrijheid; „een vast blochuys” om de woorden van den Prins te gebruiken, „ende bewaernisse der gantscher landen ende mede eenen onverbrekelicken bandt der eenicheyt der selven niet alleen onder m'elcanderen maer oock met alle aenpalende provincien” ¹⁾. Want al is het bij de opening niet uitgesproken, het is later door den Prins zelf en door zijn vertrouwden erkend, dat het voornaamste doel bij de stichting onzer eerste universiteit de Theologie is geweest ²⁾. Naast deze theologische opleiding moest, als de noodzakelijke propaedeusis, een Philosophische faculteit komen voor het onderwijs in de letterkundige en theoretisch-philosophische vakken ³⁾, maar verder gingen voorloopig de wenschen

1) Bronnen 1, v. 2*.

2) »Mihi sane cum primum auctor essem instituendae scholae, illud in primis propositum erat, ut studii Theologici prima et summa haberetur ratio”, Bronnen I, p. 99*. Zie ook van Hout's redevoering bij de opening van het Staten-Collegie, 6 Oct. 1592, in de Bronnen I, p. 69 genoemde, »Inneleydinge”.

3) »De rechte kennisse Godts ende allerley goede eerlycke ende vrye konsten ende wetenschappen” Bronnen 1, p. 1*; »eene Universiteyt . . . omme in Theologia te doceren; . . . dat mede in Philosophia ende Mathematica soude mogen worden geprofiteert, sonder voor alsnoch in de Rechten ofte Medicinen te doen doceren”, ib. p. 5*; »van de professie der Philosophie ende Artis Oratoriae, midtsgaders van de talen Latijn, Grece et Hebraice voor 'teerste ende beste sal staen te beginnen, ende daernevens van de Theologie”, ib. p. 5*; hetzelfde ongeveer p. 6*, cf. p. 12*; eerst in een concept, gesteld door den Curator Hoogeveen, van 6 Jan. 1575, is er sprake van »dat mede by provisie in treyn gebracht souden werden de professien van de Rechten ende Medicinen”, ib. p. 6*, en alle faculteiten worden genoemd in het Octrooi van 6 Jan. 1575, ib. p. 8*.

niet, en in de eerste stukken over de Leidsche Universiteit is dan ook enkel van deze twee sprake. Doch in de eerste jaren van den opstand is van een verwezenlijking van deze minimum eischen natuurlijk geen sprake. Het is vragelijk of de opgestane provinciën den strijd zullen kunnen volhouden. Doch in 1574, na Leidens ontzet, is de kans reeds aanmerkelijk in hun voordeel gekeerd. Maar ook toen nog zou de financiële toestand de uitvoering hebben verschoven, indien niet een nieuwe factor in het spel was gekomen, die het noodzakelijk maakte om thans onverwijld tot de stichting eener universiteit over te gaan.

Er is n.l. in het einde van 1574 sprake van vredesonderhandelingen met den Koning, die dan ook in het volgend jaar, doch zonder resultaat, te Geertruidenberg zijn gehouden. Nu is het recht van universiteiten op te richten een praerogatief van de Kroon, gelijk wij dan ook zien dat het octrooi tot stichting van de Leidsche Universiteit door den Prins, namens den Koning, is verleend. Keerden de provinciën onder het gezag van den Koning terug, dan was het ondenkbaar dat hij tot de stichting eener academie zou overgaan; maar iets anders was het de erkenning eener bestaande universiteit bij de vredesvoorwaarden te bedingen. Of dit zou gelukken is een tweede vraag, maar in elk geval stond men dan veel sterker. „Eer ende alvooren men in eenige besluyt van vrede of verdrach eenichssins trede, gemerckt dat, soe verre alsulcx van te vooren nyet en geschiet, soe sal ontwijffelyck door die communicatie ende verhandelinghe des verdrachs eenen stilstandt geboden, ende alsoe alle hope, middel ende gelegentheyt

van hiernamaels yet sulcx te willen ofte te moghen oprichten gantschelick afgehauwen ende wechgenomen wordden." Aldus de Prins in zijn brief aan de Staten van 28 Dec. 1574 ¹⁾.

Dat nu bij de besprekingen, wáár die universiteit gevestigd zou worden, in de eerste plaats aan Leiden werd gedacht, en dat een zeer sterk argument voor de stad was, dat zij zich zulke groote offeringen voor de gemeene zaak had getroost, dat door haar kloek gedrag niet enkel de stad, maar het land gered was, is alleszins begrijpelijk, en als zoodanig mogen de Leidsche burgers er zich dan later ook terecht op beroepen, dat de universiteit het loon is geweest voor hun heldhaftige verdediging ; maar dat heeft niet van den beginne af vastgestaan, en in de mondelinge toelichting van 's Prinsen afgevaardigde, Jacques Taeyert, tot den zoeven genoemden brief van 28 Dec. 1574, werd den Staten dan ook de keuze gelaten tusschen Middelburg en Leiden ²⁾.

De wensch, om vóór de vredesonderhandelingen begonnen, een universiteit te hebben, verklaart den spoed, waarmede zij werd opgericht; zes weken nadat het voorstel aan de Staten gezonden werd kon de Leidsche Universiteit worden geopend ; maar toen was alles nog verre van klaar. Men had groote moeite gehad om hier te lande geschikte professoren te vinden. Naast enkele mannen van meer of minder

1) Bronnen 1, p. 1*. Zie ook p. 2*: »al eer in eenige communicatie ende besluyt van peys ofte vrede getreden, ofte dienaengaende getracteert ofte gehandelt soude werden"; »eerstdaachs, aleer datter in communicatie van vrede getreden werdt", p. 4*.

2) Bronnen 1, p. 4*

bekendheid had men een drietal geleerden van naam — 's Prinsen lijfarts Pieter van Foreest, den predikant Coolhaes en den raadsheer de Menin bereid gevonden, niet om als professor op te treden, maar slechts om gedurende eenige dagen aan de nieuwe universiteit lessen te geven; wil men hen tot de Leidsche professoren rekenen, ik heb er vrede mede, doch het is nooit de bedoeling noch van Curatoren, noch van hen zelf geweest, dat zij zich voorgoed aan de universiteit zouden verbinden.

Deze professoren nu hebben in de dagen na de opening met de in Januari benoemde Curatoren, de Leidsche Burgemeesters, en de afgevaardigden van den Prins een ontwerp-wet gemaakt ¹⁾ waarover zoo dadelijk nader.

Intusschen komen in den loop van April een viertal nieuwe professoren te Leiden, de Nederlander Basilius Pithopoeus, de Westfaler Herman Renneker, beide philologen, en de twee Fransche theologen, Louis Capel en Guiliaume Feugueray. Zij hebben op verzoek van den Prins in Mei 1575 eveneens een ontwerp-wet ²⁾ gemaakt. Het is zeer waarschijnlijk dat Feugueray de steller van dit ontwerp is, immers hij was een onderwijsspecialiteit, wien wij ook de Hypotyposis danken, waarover Prof. Knappert in dit Jaarboekje (1909) een belangrijk artikel heeft geschreven. Dit ontwerp wil aan de kerk grooten invloed op de school geven en het is begrijpelijk dat de Leidsche Burgemeesteren met hun kloeken secretaris Jan van Hout zich hiertegen hebben verzet. Zij toonden reeds toen, gelijk zij het later

1) Bronnen 1, p. 15*.

2) Ib., p. 18*.

tegen Danaeus zouden uitspreken, dat zij van de Geneefsche inquisitie evenmin gediend waren als van de Spaansche, en in dit verzet moet men de aanleiding zoeken tot Feugueray's spoedig vertrek uit Leiden in 1579. Zij dienden dan ook een memorie van advies ¹⁾ op dit ontwerp in, waarin zij hun opvattingen uiteenzetten. Geen van deze ontwerpen is tot wet verheven. 1 Juni van hetzelfde jaar kwam bij de Staten een derde ontwerp in, dat in de vergadering van 2 Juni werd goedgekeurd, en het zijn deze Statuten ²⁾, waarnaar, behoudens enkele wijzigingen, die er in den loop der tijden in zijn aangebracht, de Leidsche Universiteit van 1575 tot 1631 geregeerd is. Wie deze Statuten nu ontworpen heeft, of men daarbij die van andere universiteiten, en zoo ja van welke, tot voorbeeld heeft genomen, dit alles zijn vragen waarop ik het antwoord moet schuldig blijven. Dat Dousa aan de samenstelling een belangrijk aandeel heeft gehad is, dunkt mij, buiten twijfel; maar dat men de Leuvensche statuten tot voorbeeld heeft genomen, zooals wel eens is beweerd, komt mij onwaarschijnlijk voor. Leiden werd als concurrent van Leuven opgericht — men leze slechts bij Orlers de legenden op de banieren en schilden, die 8 Februari 1575 werden medegedragen in den stoet, om te zien welk een vijandige houding Leiden dadelijk tegen Leuven heeft aangenomen — en nu begint men toch niet met de wetten van den concurrent, dien men wil verdringen, na te schrijven. De Leuvensche statuten van 1565, die de Ram in 1881 heeft

1) Bronnen I, p. 22*.

2) Ib. p. 25*.

uitgegeven, heb ik echter tot mijn spijt in geen onzer groote bibliotheken kunnen vinden, en vergelijking is mij dus niet mogelijk geweest.

Erg bevredigend is dus het resultaat van mijn onderzoek in deze richting niet geweest, maar ik heb gemeend ook dit negatieve resultaat hier niet te moeten verzwijgen, te meer wijl ik een enkele maal een vergelijking zal moeten trekken tusschen de Statuten zelf en de ontwerpen.

In deze Statuten dan nu wordt, zooals ik zeide, bepaald, dat de te Leiden gepromoveerde Doctoren, indien zij daar blijven wonen, deel zullen uitmaken van den Senaat, maar deze bepaling is nooit nagekomen. De Rector Lipsius heeft in 1587 nog eens op naleving aangedrongen maar zonder gevolg ¹⁾. Ik heb wel eens gemeend, dat het de tegenstand van Burgemeesteren is geweest, die, om zoo weinig mogelijk personen in de voorrechten van vrijdom van accijns etc. te laten deelen, allen, die niet beslist student of professor waren, als niet-ingeschreven beschouwde; maar dit gaat niet op, want de eerste jurist, die te Leiden promoveerde, Nic. Dalius, is, kort na die promotie, als Dr. Juris in het album ingeschreven, en genoot dus de voorrechten der academieburgers. Van zijn werkzaamheid in den Senaat is niets bekend; had hij daar werkelijk zitting genomen, dan zouden de Acta het ons niet verzwegen hebben. Ik meen dus dat de beste verklaring deze is, dat het instituut, dat wij later niet meer kennen, en dat in 1594 ²⁾ werd afgeschaft, reeds in 1575 aan het uitsterven was, en dat bij

1) Bronnen I, p. 152*.

2) Ib., p. 304*.

de gepromoveerden geen lust heeft bestaan om zich onbezoldigd lasten op den hals te halen, waartoe van **hooger** hand geen dwang bestond.

Thans de graden, promoties en examens.

De vroegere universiteiten kenden drie graden, waartoe men kon promoveeren: dien van **Baccalaureus**, van Licentiaat, en, als hoogsten graad, verschillend naar universiteit en faculteit, dien van Doctor resp. Magister. Oorspronkelijk zijn dit namen voor een beroep, geen titel, en synoniem met Professor. In de Fransche, overwegend theologische, universiteiten, is Magister de hoogste graad in de Theologie, Medicijnen en Artes, terwijl aan de speciaal juridische universiteiten van Italie, met name te Bologna, Doctor de **gepromoveerde** in de Rechten is. In de 15de eeuw echter is het gebruik geworden, en we vinden dat aan de Engelsche en Duitsche universiteiten, om den graad van Magister alleen te geven in de Philosophische faculteit, in de Artes, en Doctor in de drie andere faculteiten.

Baccalaureus zou men het best met onzen candidaat kunnen vergelijken ; immers in 1626 is er sprake van dat Curatoren bij de Staten zullen trachten te verkrijgen, dat voortaan tot notaris of procureur alleen zij zullen worden toegelaten, die of baccalaurei zijn, of minstens een jaar in de Rechten hebben gestudeerd ¹⁾ ; licentiaat is ongeveer hetzelfde als onze doctorandus ²⁾, mits men maar in het oog houdt dat het **baccalaureat** niet aan het licentiaat

1) Bronchorst, Diarium p. 197.

2) Het woord doctorandus komt nog weinig voor. Bronchorst gebruikt het synoniem met candidatus (p. 25/6); geen van beide is echter, als thans, een titel.

behoeft vooraf te gaan en het licentiaat niet aan het doctoraat ¹⁾). In Leiden was de hoogste graad die van Doctor in de Theologische, Juridische en Medische faculteiten, en van Magister in de Philosophische. Hier is Magister beslist minder in aanzien dan Doctor, wat o. a. blijkt uit de minder plechtige ceremonien, uit het geringere promotiegeld e. d., en dit hangt nauw samen met de opvatting over de beteekenis der Philosophische faculteit, die beschouwd werd als eene die voorbereidt tot de andere drie : „*Aliarum fundamentum atque initium est facultatum, quippe ex qua, velut ex fonte, ceterae scaturiant*” ²⁾).

Ja zelfs werd de Philosophische faculteit, de „*Artes*” zoo als zij gewoonlijk genoemd wordt, niet altijd als een werkelijke faculteit beschouwd. Zoo zegt nog in 1631 de procureur Luchtenberg, die voor de regeering van Amsterdam optreedt in het bekende proces met Leiden, dat het vreemd is, dat Leiden „*Philosophiam ende Historias faculteiten* noemt, alsoo het kennelyk is, dat er **maer** drie faculteiten zijn, te **weeten** Theologica, Juridica en Medica” ³⁾). Nu is het verre van mij om alles wat een advocaat in een proces als de waarheid verkondigt, als een evangelie te beschouwen, maar men vindt toch nog in de Bronnen herhaaldelyk bewyzen voor de middeleeuwsche opvatting, dat de facultas Philosophica niet op een zelfde lijn met de andere faculteiten wordt gesteld. Zoo houdt ook

1) Behalve dan een tijdlang na 1598.

2) Val. Andreas, *Fasti Lovanienses*, p. 143. Zie ook Saravia, *Bronnen* 1, p. 124*.

3) *Bronnen* 11, p. 245*.

Feugueray in zijn Hypotyposis de knapen 3 jaar op het triviale gymnasium, geeft ze 4 jaar onderwijs in de maiores artes aan de universiteit, en laat daarop een 7-jarige vakstudie in de superiores facultates, de theologie, de iura of de medicijnen volgen ¹⁾. Zoo spreken de Res. Cur. van Licentiati en Doctores facultatum en Magistri Artium ²⁾. Geenszins is hiermede in tegenspraak dat het juist philologen zijn, als Scaliger, Salmasius, e.a., die te Leiden boven anderen zijn geëerd: Scaliger en Salmasius behoorden niet tot de Philosophische faculteit maar stonden buiten of liever boven de faculteiten, en hun beroeping naar Leiden is zeker evenzeer uit overwegingen van wetenschappelijk als van theologisch belang geschied. Zoo wordt Salmasius speciaal naar Leiden geroepen om de *Annales Ecclesiastici* van Baronius te „wederlegghen” ³⁾. En naast de enkelen, die door hun bijzondere persoonlijkheid boven anderen geëerd werden, staan de vele leden der Philosophische faculteit, die minder gesalarieerd werden dan hun collega's in de andere faculteiten, gelijk ook de theologen als leden der eerste en voornaamste faculteit hooger gehonoreerd werden dan hun collega's, al is er onder deze laatsten ook zoo nu en dan wel eens een, die om zijn bijzondere verdiensten een buitengewoon salaris trekt.

De Statuten van Leiden nu (van Juni 1575) kennen (art. XVIII) alleen dien hoogsten graad van Doctor resp. Magister: „Dat in dese universiteyt nyet en sullen werden gecreert dan Magistri

1) Bronnen 1, p. 40*.

2) Ib. 1, p. 111. Vergelijk ook Kauffmann, *Geschichte* II, p. 75.

3) Bronnen 11, p. 162.

in Artibus ende Doctores inde andere faculteyten ende dat de creatie by den Rector ter presentie van den Professeurs ende Raedt geschieden zal, nae voirgaende legittime examinatie ende presentatie gedaen by den Professeurs van die faculteit daerinne hy gecreert zal werden" ¹⁾).

In de ontwerp Statuten van 12 Febr. 1575 waren de drie graden wel genoemd (art. 111): Dat die creatie van de Licentiaten ende Baceliers by den rectoer zall geschien naer voergaende legittime presentatie ende examinatie, zulcx als by den statuten ende ordinantien daerop te maecken bevonden sall werden te behooren; maer sullen die Doctoren gecreert werden by elcx van zijne faculteyt ende mede die insignia geconfereert werden by den ghenen die uyt het collegie daertoe gecommitteert zall werden" ²⁾).

Men zal dit artikel zoo moeten verklaren dat de Rector den baccalaurei en licentiaten na het examen hun diploma eenvoudig overreikt, terwijl de promotie tot doctor met zekere plechtigheid door den promotor plaats vindt. Van een onderscheid tusschen Doctores en Magistri weten deze ordonnantien niets, zij spreken enkel van doctores.

Het ontwerp van Feugueraeus cum suis kent (art. 14) dit onderscheid wel, en wil ook de promotie tot Doctor met meerdere plechtigheid dan die tot Magister laten plaats hebben. „Haec Academia eo iure, quo quae optimo, studiosos qui bene profecerint, habito prius diligenti examine, ornabit magisterio in artibus et doctoratu in ceteris facultatibus una

1) Bronnen 1, p. 32'.

2) Ib. 1, p. 16'.

cum privilegiis quae in aliis academiis concedi solent. Examinum et ceremoniarum leges sigillatim postea descriptas illustrissimi Principis et Ordinum autoritate confirmari oportebit. Insignia Magisterii erunt libri liberalium artium exponendarum potestatis factae monimenti exhibitio ; Doctoratus vero libri in cuiusque facultate explicandi permissio et achates lapis aureo annulo inclusus cui stemmata academiae insculpta sunt aut aliquid aliud” ¹⁾ ; en evenzoo is er in het advies op dit onderwerp, door Burgemeesteren ingediend, sprake van een promotie „ad Magisterium in Artibus en ad Doctoratum in reliquis maioribus disciplinis” ²⁾. Van de andere graden is in beide geen sprake. En zoo is het dan ook in de Statuten van Juni 1575 opgenomen.

Art. 20 dier Statuten bepaalde dat Rector, Senaat en Curatoren regelen voor de examens voor het Doctoraat (Magisteriaat) en de daarbij te gebruiken ceremonien zouden ontwerpen ³⁾ en dienovereenkomstig hebben zij reeds het volgende jaar, 1576, een ontwerp bij de Staten ingediend, dat deze, na advies bij den magistraat te hebben ingewonnen, in hun vergadering van 20 Juli 1576 goedkeurden ⁴⁾; volgens deze regelen hebben de promoties in den eersten tijd (tot 1592) plaats gehad. In het kort komen zij hierop neer:

Voor Theologen wordt een studie van minstens drie jaren vereischt, eer zij zich voor een promotie kunnen aanmelden ; deze bestaat uit : 1°. een examen

1) Bronnen I, p. 21’.

2) Ib., p. 24’.

3) Ib. I, p. 34’.

4) Ib. I, p. 46’.

privatum, d.i. dus voor de faculteit; 2°. het houden van 2 of 3 declamaties in het openbaar; 3°. het verdedigen, eveneens in het openbaar, van een hun door de faculteit opgegeven thesis; en 4°. moeten zij van den kathedr een plaats uit de Schrift verklaren, om te toonen dat zij niet alleen preeken, maar ook doceeren kunnen. Is dit alles ten genoeege van examinatoren afgeloopen, dan volgt de plechtige promotie, die voor de drie faculteiten dezelfde is, en waarover terstond.

Theologen, die elders gestudeerd hebben, zijn van de drie jaren college vrijgesteld, maar moeten examen privatum, declamaties, verdediging der thesis en verklaring der Schriftuurplaats te Leiden doen, resp. overdoen ¹⁾).

De Juristen, voor wie, evenmin als voor de Medici, een studietijd bepaald is, leggen eerst het examen privatum af, waarbij zij eenige door hen zelf gekozen plaatsen uit het Corpus Iuris explicceeren; verdedigen daarna dezelfde plaatsen in het openbaar, leggen dan een tweede examen privatum af, dat het geheele gebied van het Recht omvat, om ten slotte in het openbaar, sub praeside, stellingen te verdedigen.

De Medicus, van wien geeischt wordt dat hij vóór de promotie tweemaal in het openbaar gedisputeerd hebbe ²⁾), explicceert op het examen privatum een Aphorisme van Hippocrates, krijgt daarna aan de hand van Hippocrates of Galenus een ziekte-

¹⁾ Een enkele maal wordt de bezitter van een buitenlandsch diploma zonder eenig examen gepromoveerd.

²⁾ Over de kwestie van de disputaties pro gradu en exercitii causa zie Bronnen I, p. 459* vv.

geval te bespreken, denkelijk ook privativim, en verdedigt zijn opvattingen tegen de bedenkingen der faculteit. Daarna verdedigt hij in het openbaar een door hem zelf gekozen thesis.

Men ziet, dat de bepalingen voor de drie faculteiten nog al verschillen. De reden zal wel zijn, dat de professoren elk voor hun faculteit de regelen ingevoerd wilden zien, die zij aan de univ., waar zij zelf gestudeerd hadden, aangetroffen hadden. Vandaar deze ongelijkvormigheid, die in de eerstvolgende wijziging der regelen voor de examina van 1592, dan ook verdwijnt.

De plechtige promotie nu heeft, in het bijzijn van den Senaat in ambtsgewaad, aldus plaats: de promovendus in toga (talaris vestisj gekleed, plaatst zich aan den voet van den kathedr, terwijl door den promotor een redevoering wordt gehouden; als die geëindigd is klimt ook hij op den kathedr, en ontvangt uit handen van den promotor een boek, ten teeken dat hem de bevoegdheid wordt verleend in zijn vak onderwijs te geven; dan steekt de promotor hem den gouden ring, het symbool van den letterkundigen adeldom, aan den vinger, en zet hem den zijden doctorshoed, symbool der immunitas, de vrijstelling van bepaalde lasten, op het hoofd. De jonge doctor houdt daarna een korte rede, de Theologiae professor in der tijd, die òf Rector òf Assessor is, spreekt een gebed uit; dan gaat de Senaat in plechtigen optocht met den nieuwen doctor naar de kerk, waar hetzij een psalm, hetzij een grieksch of latijnsch lied gezongen wordt; de Theologiae prof. houdt weer een korte rede, en de geheele stoet brengt den jongen Doctor naar zijn woning, waar (het is wel curieus dat dit officiëel

wordt voorgeschreven) een bescheiden feestmaal professoren en doctor vereenigt.

De a.s. Magistri Artium leggen eerst een examen privatum, het geheele gebied der Philosophie omvattend, af en krijgen daarna een vertaling of wel een voordracht uit te werken, om hun bedrevenheid in schrijven en spreken te toonen. Bij het iudicium krijgen zij (want het examen wordt door eenige tegelijk afgelegd) een rangcijfer ; dit herinnert aan de primi van Leuven.

Bij de plechtige promotie staan ook zij in toga gekleed aan den voet van den kathedr, na een rede door den promotor gehouden beklimmen zij een voor een den stoel ; ook hun wordt het boek, ten teeken dat zij nu zelf mogen onderwijzen, overgereikt en de promotor zet hun een viltten hoed op het hoofd, symbool van den eervollen stand (honesta ingenuitas), dien zij voortaan hebben hoog te houden. Dan houdt de Rector een rede, wenscht hun geluk en spoort ze aan tot voortzetting hunner studie (ad ampliora studia) waarna de primus een kort woord van dank uitspreekt.

Men ziet, de plechtigheid is veel minder; is er bij de doctoren sprake van adeldom, bij den magister wordt gesproken van ingenuitas, den stand der vrijgeboren mannen, maar bovendien, en dat klopt met hetgeen ik zoo straks zeide over de Philosophische faculteit als een die tot andere faculteiten opleidt, de Rector spoort de magistri aan tot verdere studie ; zij hebben dus hun opleiding nog niet geheel voltooid.

Voor ik nu verder ga een enkel woord over die ceremoniën bij de publieke promoties, want daarvoor alleen gelden zij. De plechtige toekenning

van den graad, het „gradum tribuere of conferre”, had meestal eenige dagen na de disputatie plaats, maar soms verloopen er jaren tusschen, denkelijk wegens vertrek naar het buitenland van den candidaat, of wel dat hem op dat oogenblik de dure promotie niet **conveniëerde**. Van een opschorting wegens onvoldoend examen kan daar geen sprake zijn. De oraties, die de professoren hielden, ontvaardden spoedig in **lofreden** op den jongen doctor, maar dat wenschten de Curatoren niet, en zoo is er meer dan eens een verbod daarvan te vinden ¹⁾, doch zonder resultaat: de professoren stoorden er zich niet aan. Bij Bronchorst vindt men herhaaldelijk de titels vermeld der redevoeringen, zoo van de promotorës als de **promoti**; zij behooren onafscheidelijk bij de plechtigheid.

De Theses, die verdedigd zouden worden, werden oorspronkelijk geschreven en ad valvas aangeslagen; wij bezitten nog in het Senaatsarchief een nagenoeg volledige verzameling der Theses in de eerste **20** jaren der universiteit verdedigd en met zorg door den secretaris Vulcanius bijeengebracht ²⁾; vrij spoedig is men echter begonnen de Theses te drukken, maar bij Senaatsbesluit van 27 Oct. **1604** ³⁾ werd dit alleen toegelaten voor Theses bij publieke promoties, en die Theses werden sedert **1592** ⁴⁾ door den promovendus zelf rondgebracht bij de professoren zijner faculteit en door de pedellen bij de andere professoren: men ziet hoe oud het ge-

1) Bronnen I, p. 73, 74, 78.

2) Ib. I, p. 459*.

3) Ib. I, p. 155.

4) Ib. I, p. 68.

bruik is, om dissertatie te rijden, dat er echter nu langzamerhand uit raakt.

Onder de verdere „solemniteyten”, waarmede de Senaat het houden van publieke promoties trachtte te bevorderen, behoort nog dit, dat de in dezelfde faculteit gepromoveerden tot verhooving der plechtigheid tot het bijwonen daarvan werden uitgenoodigd; sedert Febr. **1613** werd toegestaan den jongen doctor met muziek thuis te brengen ¹⁾, maar het heeft alles niet mogen baten: al heel spoedig is naast de publieke promotie de private, in den Senaat, gekomen. In de *Acta Senatus* wordt het eerst van een promotio privata gesproken **18 Mei 1596** ²⁾, maar het is zeker dat zij reeds veel eerder voorkwam; mogelijk dat overal waar niet van een promotio publica gesproken wordt, de private bedoeld wordt. In het *Diarium* van Bronchorst, dat Maart **1591** begint, komt al dadelijk de private promotie van twee studenten voor ³⁾; 27 Maart van dat jaar verboden zelfs de Curatoren het houden van private promoties, maar het baatte niet: „non fuit observatum” ⁴⁾.

De hooge kosten weerhielden menigeen om publiek te promoveeren, al verklaarde ook in 1640 ⁵⁾ de Senaat, dat de kosten „exigui aut fere nulli” waren, het gaat er mee als met onze tegenwoordige promotie, die (zooals een mixed pickle uit een der laatste Studenten-almanakken opmerkt) volgens de wet „kosteloos geschiedt”. In 1639 hebben Curatoren

1) Bronnen II, p. 45.

2) Ib. 1, p. 95.

3) Bronchorst, *Diarium*, p. 15.

4) Ib. p. 16.

5) Bronnen II, p. 242.

er bij den Senaat nog eens op aangedrongen dat hij de studenten zou aanmoedigen „naar oudt ende lofflick gebruick” publiek te promoveeren ¹⁾, het epitheton „more maiorum” wijst reeds op een in onbruik geraakte gewoonte en, zooals bekend, is deze promotie met den kap dan ook langzamerhand zulk een bijzonderheid geworden, dat bij het tweede eeuwfeest, in 1775, een viertal studenten op deze wijze gepromoveerd zijn, wat uitgedacht was als een opluistering der feestviering, en waarover in de literatuur over dat feest dan ook de noodige ophef wordt gemaakt.

Over de promotiemaaltijden vindt men een en ander bij Bronchorst ²⁾; de professoren namen er volgens de Statuten aan deel, maar dat zal wel bepaald gebleven zijn tot de faculteit; in 1613 is het den professoren verboden geworden er aan deel te nemen zoo zij niet tot de familie behoorden ³⁾; het kon er dan ook ruw toegaan; na afloop van zoo’n diner is b.v. in 1607 de student Hornhovius naast zijn promotor Bronchorst door de politie doodgeschoten ⁴⁾.

De eerste publieke promotie te Leiden, volgens de bepalingen van 1576, had nog vóór 1580 plaats; de promotus was een Engelschman, Jacobus Jaimes, maar noch de juiste datum, noch zijn Theses waren aan den secretaris van den Senaat, Vulcanius ⁵⁾, die ons dit mededeelt, bekend. Ook de Acta Senatus, die trouwens pas in 1579 beginnen, zwijgen er over.

1) Bronnen II, p. 240.

2) Bronchorst, Diarium, 26, 33, 50.

3) Bronnen II, p. 44.

4) Diarium, p. 118, cf. Bronnen I, p. 172.

5) Bronnen I, p. 459*.

In 1580 promoveeren er twee juristen, Nic. Dalius en Paulus Sosius, en daarna is er pas weer een promotie tot Doctor in Mei 1584 ¹⁾, doch dan is de Senaat blijkbaar de bepalingen op de ceremoniën van 1576 vergeten, want hij bepaalt zelf welke ceremoniën zullen gebruikt worden en besluit tevens om bij Curatoren er op aan te dringen dat de ceremoniën, bij publieke promoties te volgen, worden vastgesteld. Zulke vergissingen of vergeetachtigheden komen trouwens in de *Acta* wel meer voor.

Doch naast deze promoties tot Doctor komt al heel spoedig de promotie tot Licentiaat voor. Gelijk gezegd kennen de Statuten deze promotie niet, en de eerste maal dat er zich een candidaat voor aanmeldde, 15 April 1580 ²⁾, werd door den Senaat dan ook de toestemming van Curatoren verzocht om dien graad te verleen. De promotie had 3 Nov. 1580 plaats en geschiedde „sine pompa”. De groote onkosten aan de publieke promotie verbonden zullen zeker niet vreemd zijn geweest aan de instelling van den graad van Licentiaat indien we althans mogen aannemen dat de private promotie hier nog niet in zwang was. Maar het Licentiaat werd in rang niet gelijk gesteld aan het Doctoraat, immers bij een promotie tot Licentiaat op 2 Nov. 1584 ³⁾ werd bepaald dat de gepromoveerde niet opnieuw promotiegeld behoefde te betalen, indien hij binnen een jaar tot Dr. promoveerde.

De diplomata ⁴⁾, die aan de Licentiaten werden

1) Bronnen 1, p. 35.

2) Ib. 1, p. 13.

3) Ib. 1, p. 38.

4) Ib. 1, Bijl. n°. 79 en 83.

uitgereikt, bewijzen dit ook: zij geven naast de bevoegdheid om het vak, waarin men promoveert, uit te oefenen en te onderwijzen, ook die om later het Doctoraat te behalen ; dezelfde bevoegdheden dus die ons tegenwoordig doctoraal geeft, behalve dan dat in de Rechten.

Toch heeft men altijd gevoeld dat het verleen van het Licentiaat niet in den haak was — immers de Statuten kenden het niet — en zoo dringt de Senaat er dan ook in Oct. 1589 ¹⁾ bij Curatoren op aan dat hem vergund worde „licentiaten te creeren”; Curatoren beloven in deze „ampliatie van de Statuten” aan de Staten te vragen, maar voorloopig is daarvan niets gekomen. Doch in 1592 deed zich een kwestie voor tusschen een promovendus, wien reeds een dag voor zijn disputatie was gegeven, en zijn promotor, en naar aanleiding daarvan heeft toen de Senaat, 22 Juni 1592 ²⁾, besloten dat aan de openbare disputatie voortaan een examen privatum zou vooraf gaan (wat voordien dus blijkbaar niet geschiedde) en liet tegelijkertijd door de Jurid. fac. ³⁾ regels voor de examens ontwerpen, die 7 Sept. 1592 door de Staten werden goedgekeurd ⁴⁾. Ook deze regelen gelden alleen voor de drie faculteiten, de Theologische, Juridische en Medische, maar zij verschillen hierin belangrijk van die van 1576, dat er gelijkvormigheid voor de drie faculteiten wordt ingevoerd : wie den titel van Licentiaat of Doctor in een dezer faculteiten wil behalen meldt

1) Bronnen 1, p. 56.

2) Ib. I, p. 68, Bronchorst, Diarium, p. 38.

3) Bronchorst, Diarium, p. 42.

4) Bronnen I, Bijl. n°. 197.

zich bij een der professoren zijner faculteit aan, betaalt zijn examengeld van *f* 6 per examinerator en doet een examen privatum, d. i. voor de faculteit; slaagt hij hierbij, dan geeft de faculteit hem den anderen dag des morgens om 8 uur eenige vragen op, die hij des middags om 5 uur moet verklaren en uitleggen en tegen de bedenkingen der faculteit verdedigen. Is ook dit tweede gedeelte in orde, dan wordt den candidaat een bewijs gegeven, waarmede hij zich bij den Rector vervoegt, om „toegelaten te worden tot de openbare ondersouckinghe ofte disputatie”. Na deze toestemming van den Rector gekregen te hebben laat de promovendus zijn Theses drukken, verdedigt die in het openbaar, en dan heeft eenige dagen later de plechtige promotie plaats, waaromtrent ditmaal geen voorschriften worden gegeven, zoodat wij mogen aannemen, dat men die van 1576 is blijven volgen. Het lijkt, zooals men ziet, heel veel op ons tegenwoordig doctoraal en promotie, alleen verloopt er thans tusschen doctoraal en promotie meestal eenige tijd, terwijl het toen meestal slechts een paar dagen waren, maar daartegenover volgt nu de plechtige promotie, of laat ik liever zeggen het uitreiken van het diploma, want veel plechtigs is er niet bij, direct op het verdedigen van stellingen of dissertatie. Zoo om een enkel voorbeeld te geven: „14 Juli 1597 decretum ut Sosius responderet publice pro Doct. Iur. 25° Iulii, promotio vero fieret 28° Iulii” ¹⁾. Dus vóór of op 14 Juli deed Sosius zijn „tweede gedeelte”, 25 Juli verdedigde hij Stellingen en 28 Juli werd hem de graad plechtig toegekend.

1) Bronnen 1, p. 98.

Of wil men een voorbeeld uit Bronchorst's Diarium ¹⁾ : 1 592 Dec. 9 wordt Laurentius Veen, die den graad van Dr. Juris wil behalen, privatim geëxamineerd; 10 Dec. worden hem stellingen opgegeven, die hij denzelfden dag verdedigt; 19 Jan. 1593 houdt hij zijn disputaties, de S. C. Macedoniano et Velleiano, en krijgt 21 Jan. den graad.

Vergeefs zoekt men in deze bepalingen iets omtrent het verschil tusschen Licentiaat en Doctoraat ; de wetgever onderstelt blijkbaar, dat de Senaat het wel weet en laat aan hem over welke graad verleend, of aan den promovendus welke graad verlangd wordt. Deze bepalingen schijnen echter geen voldoende waarborg te hebben gegeven, dat de candidaat de vereischte mate van kennis bezat, want reeds in 1598 worden door den Senaat op verzoek van Curatoren nieuwe bepalingen op de promoties ontworpen, die door de Staten goedgekeurd en 13 Nov. 1598 afgekondigd zijn ²⁾. Hierbij werd vastgesteld, dat de candidaten voor het Doctoraat tweemaal moesten disputeeren, de eerste maal sub praeside voor het Licentiaat, de tweede maal sine praeside, doch onder leiding van den decanus der faculteit, voor het Doctoraat. Wij hebben dus eerst het tweedeelig examen, gevolgd door een disputatie, waarna de titel van Licentiaat wordt verleend ; wie den titel van Doctor wil behalen, moet nog een tweede disputatie houden. Zoo zien wij dat een zekere Arn. a Limburg 18 Dec. 1598 Theses pro Licentiatu, 5 Febr. 1599 pro Doct. Iur. verdedigt, en 19 Febr. d. a. v. den

1) p. 48—50, cf. Bronnen 1, p. 466*.

2) Bronnen I, p. 107, 111 ; Bijl. n°. 329.

doctorstitel krijgt ¹⁾ ; van de voorafgaande examens, die niet voor den Senaat maar voor de faculteit worden afgelegd, maken de *Acta Senatus* natuurlijk geen melding. Een ander voorbeeld : „28 Nov. 1599 Decretum ut Marcellus Marcelli 8 Dec. disputet pro Licentiae gradu, 11 pro Doctoratu” ; hij kreeg dus op 28 Nov. (na goed afgelegd examen) van den Senaat een „dag”, en nadat hij 8 en 11 Dec. de beide disputaties had gehouden, lezen wij in de *Acta* „Decretum ut M. Marcellus titulum Doctoris medici acciperet die Martis proximo” (d. i. 14 Dec.) ²⁾, Zoo zegt Bronchorst ³⁾ : „1601 Apr. 16. Promotus privatim in Licentiatum Iuris Eizo Lyclema, Frisius. Respondit de 2 Decadibus juris controversi, frigide admodum et inepte. Et cum post primam disputationem, seu gradum Licentiae adeptum, peteret gradum Doctoratus, conclusum ut suo periculo alteram susciperet materiam defendendam pro Doctoratu. . . . Interim gravi et seria admonitione Rectoris commotus de periculo repulsae, quod metuendum illi esset, in gradum Licentiae tandem acquievit.” Nu worden, en ik wijs daar nadrukkelijk op om onjuiste gevolgtrekkingen te vermijden, die promoties lang niet alle in de *Acta* vermeld. Wij bezitten b.v. de Theses, die Apollonius Schotte 28 Juli 1600 voor het Licentiaat verdedigde, (maar op dien dag geven de *Acta* niets) en ook, die hij 12 Sept. d. a. v. voor het Doctoraat verdedigde (welke dag hem volgens de *Acta* op 2 Sept. was aangewezen; de vacantie viel er tusschen, vandaar

1) Bronnen I, p. 464*, 115.

2) Ib. I, p. 117, 118, 464*.

3) Bronchorst, *Diarium*, p. 108.

dat niet op 28 Juli de tweede disputatie was vastgesteld) en op dien 12^{en} September, dus nadat hij bij de tweede disputatie was geslaagd, vermelden zij dat 20 September de promotie zelf zou plaats hebben ¹⁾.

Doch zoo is het niet gebleven ; men is langzamerhand weer tot de oude gewoonte der enkele disputatie teruggekeerd ; een besluit daarover is noch bij Bronchorst, noch in de *Acta*, en ik zeg dan ook „langzamerhand”, omdat ik vermoed dat de Senaat het maar op zijn eigen houtje is gaan doen, zonder zich ook in dezen veel aan verordening of decreet te storen. In het tweede deel der Bronnen is nooit van twee disputaties sprake, steeds van examen et disputatio, soms van examen duplex, maar steeds van eene enkele disputatie; en zoo alleen is het te verklaren dat b.v. David de Wilhem, wien 4 Febr. 1632 was aangewezen, „ad disputandum pro supremo in Iure gradu”, dien dag „dignus visus est cui Licentiae gradus conferatur” ²⁾ ; immers, was er een tweetal disputaties noodig geweest, dan zou hij na de eerste reeds Licentiaat zijn geworden. De Statuten van 1631 spreken dan ook van het eenmaal verdedigen van stellingen „in vougen tot noch toe gebruyckt sijnde” ³⁾.

Het niet slagen op de promotie zelf is een uitzondering gebleven, even als thans. Van het zakken op de examens, die voor de faculteit werden afgelegd, spreken de *Acta Senatus* natuurlijk niet. En de Senaat heeft er bovendien naar gestreefd om het

1) Bronnen I, p. 126, 466*.

2) Ib. II, p. 159.

3) Ib. II, p. 263'.

zakken zooveel mogelijk geheim te houden, opdat het „den ontseyden niet gedijde tot schemp, schande ofte oneer, ende zulcx in hem geen bevljtings affkeer en veroorsaecke” ¹⁾. In de bepalingen op de examens en promoties van 1592 worden dan ook maatregelen voorgeschreven, om het zakken geheim te houden: de examens worden ten huize van een der professoren afgenomen, de convocaties mogen niet door den pedel worden rondgebracht, maar een der professoren moet zelf bij zijn collega's rondgaan, en hun liefst mondeling plaats en uur van het examen bekend maken.

Bij de disputaties voor Doctor komt het nu een enkele maal voor dat niet de titel van Doctor, waarom gevraagd werd, maar slechts die van Licentiaat werd gegeven: ik noemde zooeven reeds David de Wilhem; zoo moest 9 Juni 1621 een zekere Thomas Molengraaff, die voor den graad van Doctor *Medicinae* disputeerde, zich met dien van Licentiaat tevreden stellen, en Bronchorst heeft ons bewaard, dat de Rector hem in het *judicium* mededeelde, dat hij dezen graad eigenlijk niet eens verdiende, en men hem dien slechts bij wijze van gunst verleende ²⁾; zoo kreeg Nicolaas Camerling 18 Mei 1585 den doctorstitel onder voorwaarde, dat hij gedurende een jaar de praktijk niet zou uitoefenen, maar zou doorstudeeren ³⁾, en Laurens Brandt verdiende Juni 1592 volgens sommige examinatoren den titel „*cum cauda, ut adhuc per annum studeret*” ⁴⁾. Het tegen-

1) Bronnen I, p. 216'.

2) Ib. II, p. 99. Bronchorst *Diarium*, p. 167.

3) Bronnen I, p. 41.

4) Bronchorst, p. 38.

overgestelde had plaats met den student Seb. Walraven, die den titel van Licentiaat vroeg, doch wien de Senaat „auditis rationibus candidati, ex singulari potius gratia et commiseratione, quod ita eius res ferrent” ¹⁾, den doctorstitel gaf. Een heel eigenaardig geval was het met den student Martinus Douw, wien de Senaat, „propter illius arrogantiam” niet publice, „quod instanter petebat” maar privatim promoveerde ²⁾.

Promoties honoris causa, dus zonder examen of disputatie, komen nog al eens voor; ik heb er een en ander over medegedeeld en namen genoemd in deel 1 der Bronnen p. 459*; veelal zijn het professoren, die aldus promoveeren, maar toch werden zij niet alle van het disputeeren vrijgesteld; zoo disputeerden Burgersdijk, Arminius, Trelcatius ³⁾.

In het buitenland gepromoveerden werden na een colloquium toegelaten, zoo 14 Augustus 1604 een Engelschman, Hosuardus, die te Caen den doctors-titel had behaald ⁴⁾. Heel curieus zijn de promoties op aanbeveling; zoo de oud-schepen van Utrecht, Pieter Ploos? op verklaring van het Hof aldaar, dat hij 2¹/₂ jaar als niet-jurist deel had uitgemaakt van het Hof ⁵⁾; en op verzoek van den vroegeren Curator Pauw gaf de Senaat zijn neef Willem van Rutenborg, heer van Vlaardingen ⁶⁾ op 3 Mei 1632 den titel van Licentiaat „propter iustam aetatem aut dignitatem”.

1) Bronnen II, p. 57.

2) Bronchorst, p. 123.

3) Bronnen I, p. 140, 148, 151.

4) Ib. I, p. 154.

5) Ib. II, p. 114, Bijl. n°. 577, en vooral Bronchorst, p. 183.

6) Bronnen II, p. 166.

Volgens den regel: „Nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habet” ¹⁾ moest het gradum tribuere, het uitreiken van den titel aan een Doctor door een Doctor geschieden, en dit bracht groote moeilijkheden toen in 1618 bij de groote opruiming in de Theologische faculteit alleen Polyander overbleef, die niet gepromoveerd was : de Senaat heeft toen van de gelegenheid, die de Dordsche Synode bood, gebruik gemaakt, en Polyander door een tweetal Heidelbergsche Theologiae Doctores, die hier te lande vertoefden, Abraham Scultetus en Hendrik Altingh, laten promoveeren en daarna de goedkeuring van Curatoren op deze promotie gekregen, zoodat Polyander voortaan den titel verleen kon ²⁾.

Nu nog iets over de Magistri en Baccalaurei; de wijze van promoveeren der Magistri werd geregeld bij de bepalingen van 1576 (zie boven p. 16) en we bezitten enkele Theses pro Magisterio uit dien eersten tijd. Doch in 1598, toen er voor het eerst alumni van het Staten-Collegie moesten promoveeren (met niet al te goed succes, de kandidaten raakten door „bescaemptheit”, wij zouden zeggen zenuwachtigheid, in de war) besloten Curatoren met goedvinden van den Senaat, dat de a.s. Magistri eerst driemaal moesten disputeeren, eens in Logicis, eens in Physicis en eens in Ethicis, en daarop ontwierp de Senaat een „modus examinandi et promovendi”, waarbij ook zeer eenvoudige ceremoniën werden vastgesteld, hoofdzakelijk herinnerend aan die van 1576. Ook hier promoveeren er verscheiden

1) Dig. L, 17, 54.

2) Bronnen II, p. 82*.

tegelijk, de heele plechtigheid moet binnen een uur afloopen, de solemniteiten zijn het opzetten van een, thans zijden, hoed, het overreiken van het boek en de handkus ¹⁾.

Maar de alumni, uit welke veel Magistri voortkwamen, plachten vrij geregeld, eens in de 14 dagen, te disputeeren, en zoo is men langzamerhand zulke disputaties exercitii gratia gaan beschouwen als reeds pro gradu gedaan, en den promovendus dus vrijstelling te verleen van een of meer der 3 disputaties, wat echter in 1601 door Curatoren ten strengste verboden werd ²⁾, daar de disputationes exercitii causa veelal niet in het bijzijn van professoren werden gedaan en dus geen waarborg leverden. Toch komt vrijstelling nog wel eens voor, b.v. de graad van Baccalaureus in het buitenland verkregen gaf vrijstelling van een disputatie ³⁾.

Het baccalaureaat, dat zooals gezegd in de Statuten niet bekend is, wordt voor het eerst in 1596 genoemd. Een zekere Robertus van Maelson ⁴⁾, een Utrechtsch kanunnik, moest volgens de wetten op het canonicaat tusschen arma en toga kiezen. Hij volgde den Horatiaanschen regel en koos de toga, doch met de minste moeite tevreden vroeg hij om den titel van Baccalaureus, en de Staten gaven den Senaat toestemming dezen te verleen. Het diploma geeft hem het recht later het Licentiaat te vragen. De a.s. Baccalaurei worden eerst geëxamineerd en verdedigen dan stellingen. Toch is

1) Bronnen I, p. 101, 107—112, Bijl. n°. 324.

2) Ib. I, p. 134, 136.

3) Ib. I, p. 139.

4) Ib. I, p. 95, Bijl. n°. 311.

deze graad zeer zelden in Leiden verleend ; het meest nog aan Engelschen.

Ten slotte een enkel woord over de kosten. Volgens de Statuten betaalde een doctor 35 gulden, waarvan 20 voor den Senaat en 15 voor de Universiteit, een Magister 20, 12 voor den Sen. en 8 voor de Univ. Die prijzen zijn langzamerhand verhoogd, doch niet zooveel als de Senaat wilde. Curatoren brachten dien in 1589 op *f* 35 voor den Licentiaat en verhoogden den prijs voor Doctoren met een vijfde. Baccalaurei betaalden *f* 30. Extranei, d.w.z. zij die niet hier gestudeerd hadden, betaalden veel meer, een derde ongeveer, en professoren-zonen werden vrijgesteld. Daarbij kwamen dan nog de gelden voor de examinatoren bij de voorafgaande examens, die in de Statuten niet genoemd worden. Doch de duurte zat hem meer in de **extra**-kosten, o. a. in het handschoenengeld, de z.g. **chirothecae**. Oorspronkelijk zullen er wel handschoenen in natura aan de professoren gegeven zijn, er is o. a. ergens sprake van 4 paar gewone of 1 paar beste ¹⁾ en later worden er b.v. niet alleen aan de professoren maar ook aan andere genoodigden gegeven, tot 80 paar toe. Maar zooals de tabbaard en de konijnen langzamerhand in klinkende munt werden uitgekeerd, zoo betaalden de promovendi onder den naam van handschoenengeld een zekere som, die de professoren onder zich verdeelden. Bronchorst zegt b.v. **1613** dat zij per hoofd 10 stuivers pro chirothecis hebben gekregen en later is het de eene maai 13, de andere 19 stuivers ²⁾.

1) Bronnen 1, p. 41..

2) Over de handschoenen Bronnen I, p. 35, 41, 68; II, 64 ; Bronchorst, *Diarium* p. 133, 147, 153.

De nieuwe Statuten van 1631, en daar wil ik mijn beschouwingen bij laten, stellen de bepalingen op de promoties vast, zooals zij toen in zwang waren en zooals ze lang gebleven zijn. Zij kennen Doctores, Licentiati, Baccalaurei en Magistri, doch bepalen alleen hoe de zaak verloopt, niet wat van den geëxamineerde wordt gevraagd ; het criterium blijft dus aan de examinatoren, We krijgen eerst het examen in twee deelen, dus ons doctoraal, en daarna het verdedigen van stellingen, door den Baccalaureus sub praeside, door den Doctor en Magister sine praeside, door den Licentiaat met of zonder, naar keuze. Hier zien wij dus eindelijk den Magister (in de philosophische faculteit) geheel gelijk gesteld aan de Doctoren in de drie andere.

Ook de ceremoniën bij de publieke promotie worden daar nauwkeurig vastgesteld. Ik mag volstaan met hier te verwijzen naar Eigen Haard van 25 Dec. 1915, waar wij de afbeelding zien van het plechtig thuis brengen van een jongen doctor (het *domum deducere*) naar een schilderij in het Rijksmuseum, van den Leidschen schilder Hendrick van der Burgh, en waar de tekst van het betreffende art. 33 der Statuten van 1631 is afgedrukt.

P. C. MOLHUYSEN.

Pest te Leiden in 1635.

Den 27^{en} September besloot de vroedschap van Gorinchem, dat „men de deeckens van degroenluyden aen sal doen seggen geenderley groenten, die van leyden komt, te koopen.”

Van Andel in Ned. *Tijdsch. v. Geneesk.* 1913, blz. 1853.
L. K.

Studenten vechten met de burgerwacht.

Acta not. van der Eycken, 2 Juli 1682, n°. 88.

Compareerden... „Pancras Jansz. corporael, Dirck Kuste ¹⁾, Daniël Jansz. ¹⁾, Jacobus Cordonnier ¹⁾, Hendrik Cornelisz. ¹⁾ ende Claes Allaert, soldaten van de Binnenwacht deser stede ende verklaren ten versoucke van den heer Cornelis Paets, hoofd-officier deser stede, promotor van de universiteyt, dat nu omtrent **14** dagen geleden sij, deposanten, des Sondagens omtrent half drie uyren, de sleutel hebben helpen brengen aan de Witte Poort ende, terugcomende, omtrent het Gasthuis ²⁾ sijn haer geresconteert 6 à 7 studenten, waarvan den eenen, sijne hant in de sij settende, met sijn ellebooch den corp. voors. sodanig tegen het lijff is geloopen, dat hij bijnaer onder den voet hadde gevallen. Daerop den corp. sijn Piec heeft genomen en, naer den voors. persoon slaende, heeft hem den hoet afgeslagen. Daerop alle de studenten hem corp. o p 't lijff vielen en hij, geen tijt hebbende om sijn pieck te gebruycken, heeft den corp. den meergeseyden studenten met de averechse hant een stoot voort aensicht gegeven ende sijn sij, deposanten, niettegenstaende de meergesegde studenten haer met scheltwoorden noch naer riepen, naer haer cortegaerde gejaen.”

L. K.

1) Zetten een x in plaats van handteekening.

2) St. Catharijne-gasthuis aan de Breestraat.

JACOBSWOUDE.

In het feestjaar 1913 zijn, zoover wij weten, een drietal monumenten in ons Vaderland verreezen, waarvan één een plaats vond in Rijnland, drie uren gaans ten oosten van Leiden, staande aan de Heere- of Heirweg, loopende van „Vader Rijn”, nabij het historisch kerkgebouw van Oudshoorn naar het „oude Liethemude” (Leimuident).

Van de plaats, waar dit gedenkteeken is opgericht, iets te vertellen, is het doel van dit opstel.

Vóór 1426 stond daar ter plaatse het adellijk slot van het aloude geslacht Van Woude ¹⁾.

In niet één archief, zelfs niet in het Kon. huisarchief van onze vorstin, was een teekening van dit kasteel aanwezig. Toch weten wij thans, welk een grooten omvang dit ridderhuis heeft gehad. In het jaar 1911 zijn opmetingen van de torens en wallen van die gebouwen gedaan en in teekening gebracht ²⁾.

Alle grenzen van het aloude kasteel waren door het inkavelen van den polder „Vierambacht” in

1) In een Charterboek van den Heer Corn. Bakker, oudschepen van Amsterdam 1750, was onder de Ridderschap in Holland, 12de eeuw, Van Woude erfschenker van den Graaf.

2) Een copie van deze teekening is afgestaan aan het stedelijk archief te Leiden.

1743 uitgewischt, doch in eerstgenoemd jaar was het gras op den meer onvruchtbaren, aangevulden grond in de fundeeringen door de groote droogte zoo verdord, dat de grenzen duidelijk zichtbaar waren.

Een meer gewijd gebouw stond tegenover het kasteel in het „Kerckdorp” Jacobswoude, n.m. de parochiekerk van „Esselickerwoude ende Homade” ¹⁾.

Van al die trotsche gebouwen en zelfs van het dorp Jacobswoude is geen spoor meer overgebleven ²⁾, 't is alles van de aarde weggevaagd en bij de bewoners van het nabijgelegen dorp Woubrugge geheel vergeten.

Thans zou voor velen het in 1585 afgebroken kerkgebouw te Jacobswoude ³⁾ een monumentaal

1) In het jaar 1370 kreeg Hoogmade een kapel, die in 1438 tot parochiekerk werd verheven.

2) Zie omtrent het verdwijnen van het dorp Jacobswoude »Wandeling door Woubrugge en Hoogmade”, pag. 44 v.v.

3) Zie kerkerekeningen »Anthonius Joostenz. van den ontfanck ende Uytgheeft, afbrecken van de kerck te Jacobswoude, Maert 1586, costen 60 gulden 7 st(uyver) 8 ph.”

De verkoop van het »ouwe kerckehout” bracht op 148 : 12 : 5. Een jaar te voren had men het kerkgebouw nog hersteld. »Betaeld aen anckers ende ysere platen ende veren om de achterste kercke (priesterkoor) aan de voorkercke vast te maeken ende van groote spijckers daertoe gebesicht, 3 : 12 : 0.”

De toren bleef bij de afbraak der kerk staan, vermoedelijk wel voor het luiden bij begrafenissen. Tot het jaar 1680 bleef men te Jacobswoude begraven, daar in 1681 voor het eerst sprake is van het »oude kerckhoff”; er staat »t Molegelt van het ouwe kerckhoff in de Heerenwegsepolder, o : 8 : 14” en twee jaren te voren werd de toren nog hersteld. Zie hier de kosten daarvan »Betaelt aen Bruyn Cornelis Leydecker tot Leijden van dat het Cruys van den toren tot Japswougehaelt heeft, twelck was door tempeest van winden gecromt ende gebrocken, 2 : 10 : 0.”

Deze toren, die later den naam van Potterstoren ontving, werd in het jaar 1740 afgebroken.

gebouw zijn geworden, nu meer bekend wordt de belangrijke gebeurtenis, die daarin heeft plaats gegrepen.

De verschillende archieven ¹⁾ hebben thans omtrent dit verdwenen dorp aan het licht gebracht, wat tot heden nog in 't duister lag.

De wandelaar, die thans den reeds genoemden Heerenweg te Woubrugge passeert, en bij het daar opgerichte gedenkteeken, zich omringd ziet van een onmetelijk grastapijt, zou niet vermoeden, dat op die plek gronds, voor een viertal eeuwen een kerkgebouw heeft gestaan, waarin „het eerst van „alle Hollandsche kerken „de Nye leere” der „16de eeuw publiek van den kansel werd verkondigd „door den bekenden prediker Johannes Pistorius of „Jan de Bakker, die er in 1522 als pastoor fun- „geerde” ²⁾. Door velen zijn de daden van dezen priester, die, volgens Prof. Dr. L. Knappert „de tragische eer behoudt de eerste Noordnederlandsche bloedgetuige te zijn geweest” ³⁾, beschreven, vooral door Willem Gnafeus, den vriend en medegevangene van De Bakker ⁴⁾.

Van Heusden en Van Rijn maken in „Batavia Sacra” het eerst melding van Jacobswoude, waar Jan de Bakker pastoor was geweest ; deze schrijvers melden, dat zij als bron hebben gebruikt het uit-

1) O.m. ook het kerkelijk archief en het archief van de voormalige ambachtsheeren van Esselijkerwoude en het archief der Classis Leiden en Neder-Rijnland te Leiden.

2) »Johannes Pistorius” door Dr. J. W. Gunst te Woerden, Geref. Theol. Tijdschrift, 13de jaargang.

3) Dr. L. Knappert »De opkomst van het Prot. in een Noordned. stad”, pag. gr.

4) »Suverlicke Disputacien”, W. Gnafeus.

voerig verslag van den pauselijken vicaris Jacobus de la Torre ¹⁾; daarin staat : „Et quidem Jacobi-„Woudea prima omnium haeretica praedicatio Joannem Pistorium apostatam.” In dit verslag wordt erkend, dat te Jacobswoude het eerst van alle Hollandsche plaatsen de reformatie is gepredikt. Ondanks de fout, die Van Heusden en Van Rijn in „Batavia Sacra” maakten, door Jan de Bakker en den in 1570 ²⁾ te Jacobswoude staanden pastoor Nicolaas Simonsz. te vereenzelvigen, blijkt thans uit bovenstaande, dat hunne mededeelingen betrouwbaar zijn ³⁾.

Deze twee priesters hadden veel overeenkomst, beiden waren zij de reformatie toegedaan, beiden gevangen genomen, en beiden van Jacobswoude naar Woerden vertrokken.

In onze beschrijving van Woubrugge, pag. 39, meldden wij, dat Jan de Bakker door den laatsten telg uit het geslacht Van Woude was benoemd, en nu blijkt uit de opsporingen door Dr. J. W. Gunst in het stedelijk archief te Woerden, dat deze ambachtsvrouw, genaamd Jacoba van Woude, in relatie stond met de „stede van Woerden” en de

1) Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht, deel XI, pag. 60.

2) Volgens het M.S. van Waldrik Sieprecht kwam deze pastoor in dat jaar hier.

3) Dr. Gunst merkt in zijn studiën over Pistorius op, dat Dr. J. G. de Hoop Scheffer, de kolossale vergissing van Van Heusden en Van Rijn niet bemerkt heeft, omdat hij alleen de vrije Hollandsche bewerking van »Batavia Sacra” heeft geraadpleegd, waar Nicolaas Simonsz. niet wordt genoemd. Zie ook N. Simonsz. Brandt, Hist. der Reformatie 1, bl. 633.

zoon van Woerdens koster haar niet vreemd moet zijn geweest ¹⁾).

Deze ambachtsvrouw nu stierf in hetzelfde jaar, dat Pistorius te 's-Gravenhage werd verbrand en volgens Dr. H. G. A. Obreen „Geslacht van Wassenaer” den 24sten Januari 1525, Jacobswoude overging op haar nicht Maria van Matenesse; deze was gehuwd met Jan van Duvenvoorde en van dezen ridder, overleden in 1543, lezen wij, dat hij in Mei 1525 als gedelegeerde van het Hof van Holland Pistorius het eerste verhoor afnam.

Aan hem is het te danken, dat Pistorius in de gelegenheid gesteld is, zijne verdediging uit te spreken. Later verklaarde deze Van Duvenvoorde, dat hij niet als rechter tegen Pistorius was opgetreden, maar, „om die inquisitoer daarvan te adventeeren.”

Vorenstaande teekent de gemoedsgesteldheid van dezen edelman, die door zijne echtgenootte het bestuur over Jacobswoude had.

‘Zou die genegenheid ook invloed gehad hebben op de doorwerking der reformatie te Jacobswoude? Een brief aan hem ²⁾ zou dit doen vermoeden, daar hij tijdens „de altarasie der religie” werd verzocht om „aengaende de pastore van Jacobswolde die apostaten sijn die kercke van een pastore te versien.”

In niet één archief vonden wij namen van pastoren, die in het tijdperk van 1525 tot 1570 te Jacobswoude de herderstaf hebben gevoerd,

1) Dr. J. W. Gunst te Woerden, »Johannes Pistorius”, Ger. Theol. Tijdschrift, jrg. 1912, pag. 395.

2) Archief Ambachtsheeren van Esselijkerwoude.

Wel wordt, uit dat tijdperk, door verschillende schrijvers ¹⁾ melding er van gemaakt, dat Jan **Arends** en Petrus Gabriel op hun doortocht van Amsterdam naar Delft te Jacobswoude een Hagepreek hebben gehouden, iets wat van niet één dorp in deze environs wordt gemeld.

Voorals Dr. A. Comrie, predikant te Woubrugge, 1735— 1774, maakt in een zijner werken daarvan bijzonder melding.

Waaruit putte deze geleerde schrijver dit? Hij meldt geen bronnen.

Bij het nazien der kerkerekeningen werd onze aandacht getrokken door het feit, dat het geslacht **Lans** ²⁾ van oudsher, telkens als kerkmeesteren of

1) **Plempers**. Beschrijving van het dorp Alphen. »Men pleegt te Jacobswoude een kerk te hebben, waarin de eerste preek hier te lande geschiedde» enz.

Ds. J. Pot in zijn »rede ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de Herv. kerk te Oudshoorn» anno 1765. Deze **leeraar** maakt ook melding van de opgravingen te **Jacobswoude**; van hem weten wij, dat de **steen**en doodkist, thans aanwezig op de begraafplaats te Woubrugge, aldaar opgegraven is.

M. S. Waldrik Sieprecht, Codex Bibl. Publ. Rijksuniversiteit Bibliotheek. Deze meldt, dat de *beide* hagepreekers te Jacobswoude hebben gepredikt.

H. Roodhuijzen Jr. Kalender van de Prot. in Nederland, jaargang 1857, bl. 156 Noot.

2) 1584. »**Ontfaen** van Dirk Cornelis Lans voor 't recht vande **Kerck** alsoo sijn huysvrouw en sijn soon **beyde** inde **kerck** opt hooge **choor** begraven sijn" 10 gl". Volgens de kerkerekening was er in het kerkgebouw ook een »lege **choor**". Ongeveer een 40 tal jaren geleden, werden in het stuk land ten oosten van den Heereweg, tegenover het monumentje, bij het ploegen, doodshoofden en beenderen opgeploegd. Deze ontdekking wees ons de juiste plaats van het kerkhof aan.

ouderlingen te Jacobswoude en later te Woubrugge fungeerde.

Dit geslacht nu bewoonde in 1583 te Jacobswoude het huis „De Weert” en betaalde, „als van ouds” staat er, verschillende pachten van landerijen.”

Ook op hun huis lag een servituut ten bate der kerk ¹⁾).

Een dezer **heeren** in de 18de eeuw hier woonachtig en ambachtsheer van Koudekerk was een vriend van Comrie en den Koudekerkschen predikant Holtius, deze was tijdens eerstgenoemde meermalen ouderling te Woubrugge.

Zou het niet voor de hand liggen, dat in dit intellectueel geslacht, de overlevering van de hagepreeken is bewaard gebleven ?

Zoo kunnen wij dan concludeeren ten eersten, dat Jan de Bakker, de eerste martelaar in ons vaderland, door zijn krachtige persoonlijkheid en machtige prediking, de grond heeft gelegd voor de reformatie te Jacobswoude en Woubrugge ²⁾).

1) »Ontfaen van Cornelis Jacobsz. Lans van weegen 't Huys de Weert over een pacht oft renten van 4 gl. 5 stuyver.”

2) Dat de gemeente te Jacobswoude sympathiseerde met de strijders tegen Spanje, bleek ons uit de kerkerekeningen van de jaren 1593 en 1594.

»Betaelt ende gegeven als Geertruyenberch inghenomen »was van drymaal de clock te luyen om die victorie, 6 stuyver »ende aen bier ghehaelt als de scheepmaeckers die pecvaten »stelden om te viiren, 8 ¹/₂ stuyver maect 't samen 14 ¹/₂ stuyver.

In de rekening van 1594 staat:

»Noch betaelt over (de) zeechen, pecktobbe (branden) »oock mede op die tijt over bier ghehaelt, als de vyctorie »was vande stadt Groeninge, 14 stuyver. (Dit feest werd gevierd na 31 Juli 1594, uit beide opgaven van kosten blijkt, dat er vreugdevuren gebrand zijn).

Ten andere, dat de doorwerking der reformatie te Jacobswoude mede hieraan te danken is, dat het dorp aan een grooten heirweg lag, (niet geïsoleerd) waardoor de bewoners telkens in aanraking kwamen met reizigers, waaronder velen die de „nye leere” waren toegedaan.

Ten derden hebben de gezindheden der ambachtsheeren, die nà 1572 het protestantisme waren toegedaan de „ware religie” bevorderd ¹⁾, waardoor na een viertal eeuwen Woubrugge nog bijna geheel protestant is ²⁾.

In tegenstelling met Woubrugge is Hoogmade bijna geheel Rooms-katholiek ; oudtijds behoorde het kerkelijk tot Jacobswoude en thans is het nog één burgerlijke gemeente,

De oorzaken van 't feit, dat Hoogmade niet met de reformatie is medegegaan, kunnen ook tot een drietal vereenigd worden.

Ten eersten, dat het in tegenstelling met Jacobswoude geheel geïsoleerd lag: het was bijna uitsluitend langs waterwegen bereikbaar.

In de Bijdragen tot de Gesch. van het Bisdom Haarlem wordt daarop terecht gewezen, dat „Hoogmade bij het oude geloof is gebleven” mede te danken is, dat het zoo geïsoleerd lag.

Ten andere, dat de doorwerking der reformatie

1) Cornelis van Schellingerhoud en Mr. Arnoldus de Sterke kochten in 1727 de heerlijkheid Esselijkerwoude en Heer Jacobswoude, gezegd Woubrugge, mede »in het belang van de Kercke Christi”.

2) De Rooms-katholieken die hier in het begin der vorige eeuw woonden, hadden zich tusschen de jaren 1806 en 1816 hier uit Hannover gevestigd als maaiers en dorschers. Enkelen van hun nakroost zijn hier nog woonachtig.

te Hoogmade is tegengewerkt door den ambachtsheer Gerrit van Poelgeest, die juist in het tijdperk, toen dit vraagstuk brandende was, een tweetal predikanten aanstelde en na korten tijd weder ontsloeg, waar van beiden niet de minste kracht of invloed uitging ; en daarna willekeurig de Gereformeerde kerk aldaar vacant hield, toen de kleine, zwakke gemeente voor den dienst des Woords en Sacramenten leiding en bestuur zoo noodig had ¹⁾.

1) In 1589 benoemde Van Poelgeest den gewezen pastoor van het dorp Heemskerk Frank Willemz, van Dobben of Dubbius, over wien de synode van Dortrecht in 1590 art. 10 klaagde »dat hij ongeordend was ende zelfs gheen litmaet” en de synode van Leiden 1592 art. 71, dat hij zich niet wilde laten examineeren. Van wege onkunde kon hij niet op de vragen, hem gesteld, antwoorden ; als reden daarvoor gaf hij on »door verbaestheyt nyet hadde connen antwoorden”.

In 1593 ontsloeg Van Poelgeest deze predikant willekeurig en gaf als reden op, dat hii hem »afgedanckt” had, omdat hij het geld noodig had »tof reparatie-der kercke”.

In hetzelfde jaar benoemde Van Poelgeest, weder geheel buiten de Classis of Synode om, een ouden man als predikant, genaamd Hyperphragmus of Overhaag, ook wel Petrus de Zuttere genaamd.

Dr. J. Reitsma zegt van dezen predikant, dat hij »bedenkelyk de aandacht trok”.

In de acta der Synode te Rotterdam 2 Augustus 1594 art. 5, staat o. m., dat hii, »onsuyver in de leere” was en men hem voor »suspect houdt” en in zijn wandel niet »stichtelyk”.

De synode van 1595 art. 39 staat, dat De Zuttere »ut oorsaken, dat men hem neyt alleen onbequaam, maar ook onweerdich totten kerckendienst acht”.

Ook dezen predikant dankte Van Poelgeest na een jaar dienst weder willekeurig af en weigerde zelfs het toegezegde tractement uit te betalen. Zie acta synode te Leiden anno 1595.

Van het jaar 1595 tot 1610 hield Van Poelgeest de Hervormde kerk van Hoogmade willekeurig vacant en gaf den

Ten derden bevorderde Gerrit van Poelgeest den Roomsch-katholieken godsdienst door de R. K. kerkelijke overheid te steunen door het benoemen van pastoren, waaronder, die aan het Urbaansche college te Rome gevormd waren ¹⁾.

Op het monumentje staat aan de zuidzijde uitgebeiteld: „Herinnering aan het verdwenen dorp Jacobswoude” en aan de noordzijde: „Geen muren verduren der uren geweld”. Voor aan den weg het jaar 1747, het jaar, dat de laatste huizen van Jacobswoude door het bestuur van den polder „Vierambacht” werden opgekocht en afgebroken en aan de achterzijde het jaar 1913.

O. C. VAN HEMESSEN.

in dat jaar benoemden predikant Bernardus Nicolai te Hoogmade geen woning. Deze moest te Koudekerk wonen. Eerst in 1623 verkreeg Cornelis Tetrode te Hoogmade een pastorie.

Hoe Poelgeest over de classis en synode dacht, blijkt het best uit onderstaanden brief aan Petrus de Zuttere.

»Meester Pieter,

»Volgens onse resolutie op eergisteren genomen, zo sult
»ghij U morgen tot Alphen (classis) laten vinden en hooren
»wat sij U yet voorhouden tgun strijden soude tegens mijne
»gherechtigheyt, zult ghy U refugie tot mijn nemen; en
»spreken sij U van 't examen, sult hun andienen dat ick
»begheer dattet tzelve geschiede in mijn presentie. . . .

»Wilt altdijt voor oogen hebben mijn autoriteit en gerechtigheyt; dat sy meinen soudent U den classe subiect
»te maeken en sal ick nimmermeer lijden. Dan sij soude
»wel begeeren haer voeten daer in te krygen. Maer moeten
»toesien. Hisce valebis ad reversum alloquar raptim.”

»Den g May 1594 U. L. zeer goede vriend”.

»Poelgeest”.

1) Pastoren L. F. van Metelen 1649. Justus van Beest 1703. Alardus Hoflandt 1706 en J. B. Lazaar 1750.

Conditieën
van het Kostschool te Noordwijk-binnen
ten Huize van J(oseph) De Veer ¹⁾.

(Omstreeks 1780) ²⁾.

De jonge lieden aan zijn opzigt toebetrouwd, zullen behoorlijk gelogeed, gevoed en onderwezen worden in de Franse, Engelsche en Nederduitsche taalen, het schrijven, de Rekenkunde, het Boekhouden en de Geographie.

Men Betaald Jaarlijks

- f* 300.— voor bovenstaande articels
- „ 15.— voor 't bewaschen en onderhouden van 't Linnen
- „ 10.10 aan de Paruikmaker voor 't Kappen
- „ 12.— aan de Katechiseermeester
- „ 25 .— aan den Dansmeester, en zooveel aan de Teekenmeester indien men de zelve gebruikt
- „ 6.— voor intrede aan de ondermeesters en Domesticquen en *f* 6.— bij ieder Nieuw-Jaar.

1) Origineel bij den heer Mr. Abr. van der Hoeven te Rotterdam,

2) Omstreeks 1800 luidde het prospectus: ten Huize van J. de Veer en Zoon.

Bij de intrede, brengen de Jongelieden, zilveren Leepel en Vork. twee tinnen Borden en dito Kamerpot, 6 Servetten, 6 Handoeken, 2 paar Slaaplaakens & 2 paar Sloopen; of betaalen eens voor al *f* 15. 15 voor 't Zilver en Tin en voor 't overige *f* 20.—.

Viool, Fluit, Clavier of andere meesters, werden bijzonder betaald à 9 st. per Les.

Ook zullen eenige jonge heeren, des begeerd werdende, een bed alleen kunnen hebben, mits betaalende *f* 20.— s'Jaars.

Daar is één Vacantie in 't Jaar, van Ses weken, omtrent Pinxteren.

Joseph de Veer is te Noordwijk kostschoolhouder geweest van 1773 tot 1812. Hij was de opvolger van Elie Seignard Luzac. Door tijdsomstandigheden genoopt moest hij zijn school in 1812 sluiten, bleef openbare en kerkelijke betrekkingen bekleeden en stierf te Noordwijk 28 Mei 1823 in den ouderdom van ruim 85 jaren. Zijn huis wordt thans bewoond door den heer C. J. L. van der Meer.

Noordwijk-binnen,
21 Jan. 1916.

J. KLOOS.

BLADVULLING.

Academisch orgel.

„Het orgel in het auditorium theologicum, twelck bij alle solemneele actiën in de musicque gebruyckt wordt, schoonhouden. Opgedragen aan Joh. Duytschot, orgelbouwer, voor I rijksdaalder 's jaars.

Resolut. van Curatoren *L. U.*, 15 April 1710.

L. K.

**Rolle vande Persoonen in heel ofte
deel vrydom van 't Stads excijsen genietende,
sulx deselve op de Verpachtinge, gedaen
desen in de Vierschaere open-
baerlicken is opgelesen ¹⁾.**

Eerst sullen zijn Excellentie van Nassau, Gouverneur Generaal, mitsgaders alle andere Kinderen van den Prince van Orangien, hooghloffelicher Gedachtenisse, vry zijn van alle deser Stede Excijsen. Van gelijcken andere, soo inlantsche als uytlantsche Hertogen, Princen, Graven ende Personagien, ende sulx oock Princessen, Gravinnen ende Vrouwen, binnen deser Stede zijnde, ende Hofhoudende, vry zijn van alle Wijn ende Bier-excijsen: alles ter bescheydenheyt ende verklaringe van die vande Gerechte alreede gedaen, of noch te doen. Ende dit alles niet verder dan tot behoeflickheyt van haer eygen Hof-gesinnen, tot haeren eygen Logysen, ende niet in Herbergen.

De Stadt sal vry zijn van alle Excijsen, ende sulx oock van den Excijs der Wijnen diemen om

1) Archief der Remonstrantsche Gereformeerde Gemeente te Leiden.

yemant te vereeren, **metter** Stede kunnen of **ander-**sints weg **schenckt**.

De Kercke sal vry zijn van den Excijs der Wijnen diemen tot uytreyckeninge van des Heeren **Nachtmael** van bederf heeft.

De Gast-huysen, 't Wees-huys, 't Leproos-huys, en 't Huys-sitten-huys, sullen vry zijn van alle Excysen.

d'Arme-huysen van Jerusalem, Betanien, Joostenpoort, Sion, Stevens-klooster, S. Jan, S. Anna, Bethlehem, ende van gelijcken 't Gevangen-huys, mitsgaders het Aelmoes-huys gesticht by Pieter Gerritsz. van der **Speck**, onder den naem van **Pietershoff**, mits dat d'opsichtc van dien sal aenkomen die **vande** Gerechte, volgens Apostille in date den **14.** Februarii 1647. sullen vry zijn van alle Excijsen op Bier, Vleys en Turff, die sy tot haere noodige onderhoud, ende voor haer gemeenschappe sullen behouwen, **maer** anders niet.

Sullen oock d'Arme-huysen van Jeruzalem, Stevens-klooster, S. Anna, ende van Sion, vry zijn van 't Gemael over het Broot, dat sy inde selve huysen onder den armen aldaer woonende, **uytdeylen**.

Gelyck mede den Diakonen van de Waische Gemeente vrijdomme is verleent van den Excijs op 't Gemael, ten regarde van het Broot, datse onder haeren Armen sullen **uytdeylen**.

Het extraordinaris Pest-huys van dese Stadt buyten de Morsch-poorte gestelt, sal genieten vrydom van den Excijs op het Gemael, mits dat de Regenten van dien selfs in het voorsz. Huys sullen doen **baeken**.

De Heeren Curateurs van de Universiteyt ge-

samentlycken, de Achtbare Heere Rector, voorts de Professoren, soo wel ordinarise als extraordinarise, 'tsy of zij selfs huyshouden ofte niet, ende oock den Rentmeester **vande** Universiteyt zijn vry van den geheelen Wijn-excijs. Gelijck oock zijn de Weduwen van de Heeren Professoren, soo lange sy Ongehouwet zijn, dog de selve Weduwen alleen totte tachtigh stoopen toe in 'tjaer.

Schepenen, als mede Rechters **vande** Universiteyt alhier, is mede toegestaen gelijcke vrijdom vanden Import ende Excijsen op de consumptie van Wijnen ende Bieren als de huys-houdende lidtmaten van dese Universiteyt, gedaen by den Heeren Curateuren ende Burgemeesteren deser Stede op den 20. Meye 1647.

Alle Studenten ende andere Lidtmaten **vande** Universiteyt, zijn van gelijcken vry **vande** Wijn-excijs tot tachtigh stoopen toe in't Jaer, die boven haer twintigh jaren zijn, ende die daer beneden zijn, tot veertigh stoopen toe: des sy haer sullen gedragen na d'ordre ende voet by de particuliere Voorwaarden uytgedrukt.

Maer belangende de Bieren, sullen de voornoemde Rector, Curateurs, ende Professoren selfs huys-houdende, mitsgaders de Rentmeester van de Universiteyt, vry zijn van vierdalf-vat biers telcken vierendeel jaers: ende derselve weduwen soo lange sy ongehouwet zijn van der dalf-vat biers mede in 't vierendeel jaers.

Die *vande* Gerechte *hebben verstaen ende geresolveert, dat naerdien de verpachtinge van de Bieren wert gedaen metten eersten Augusti, dat niemant sal vermogen op 't selve vierendeel of half jaer verder zijn vryigheyt genieten* geduyrende de **Pacht die metten Zaetsten Julii expireert, als totten selfden**

laetsten Julii, ende dat hy 't verder sal genieten op 't volgende termijn.

De Professoren haer kost koopende, mitsgaders de Studenten ende andere Lidtmaten van d'Universiteyt, sullen vrydomme genieten van anderhalf vat biers telcken vierendeel jaers : daer van de Professoren haer kost koopende: ende de huys-houdende Lidtmaten, de cedullen in elck halfjaer: te weten, tusschen den eersten April, ende eersten October, of tusschen den eersten Octobris en eersten April, teffens sullen nemen.

De Studenten geen huys-houdende Lidtmaten wesende, sullen mogen genieten den vrydom van haere Wijnen in het volgende vierendeel jaers, de welcke sy in het jongst gepasseerde vierendeel jaers telkens niet genoten ende geconsumeert hebben, in plaetse dat de voorsz. Studenten gehouden waren alle precyse den juysten tauxt van haere vrydom te halen.

Het Collegie der Theologien alhier, sal vry zijn van alle Excijsen. Ende sal gelycke vrydom van alle des Stads Excijsen oock genoten worden by het Collegie der Theologien, 't welck de Walschercken binnen deser Stede in den jaere 1605 hebben opgerecht.

Den Oeconomus ofte Schaftmeester sal niet meer als voor ses Oxhoofden Wijs vrydom genieten.

De Schout van Leyden, ende de Bailly van Rhijnlandt, sullen vry zijn van alle Excijsen.

Den Pensionaris ende den tweeden Pensionaris deser Stede, sal vrij zijn van Wijn ende Bier-excijsen.

De Secretaris, mitsgaders Griffier en Onder-Secretaris der Stede, sullen vrij zijn van Wijn ende Bier-excijsen.

Mr. Jacob Verwey, als Secretaris van den Rector ende Senaet van de Universiteyt, is by den Heeren Curateurs ende Burgemeesters toe-gevoeght vrydomme van twee Oxhoofden Wijn in 't jaer.

De twee Substituten van de Schout deser Stede, mitsgaders den Commandeur van de Binne-wachters, sullen vrydomme hebben van thien vaten biers in 't jaer.

De Rector van 't Stadts-schoole sal vry sijn gelijk de Lidmaten vande Universiteit.

De stadts Chirurgijns ende Pestmeesters, soo ordinarise als extraordinarise, sullen elck geduyrende den tijt van haerluyde bedieningh, vry sijn van thien vaten biers in 't jaer.

De ordinarise Vroe-vrouwen sullen elck vrydomme hebben van twaelf vaten Leyts-bier in 't jaer.

De Heeren Dyckgrave en Hoogheemraden van Rhijnlandt binnen deser Stede woonende, en huyshoudende, ofte collegiaiiter vergadert zijnde, sullen de Pachters of Collecteurs van 't Stads-excijsen ongemoeyt laten.

Op den 28 Julij 1656 hebben die vande Gerechte deser Stede verstaen dat het nieu opgerecht Werckhuys met den gevolge van dien vry sal sijn van alle deser Stede-excijsen.

Medegedeeld door S. P. PERDIJK.

Dorpsverweer in 1813.

Met het oog op de talrijke militairen, sedert den aanvang der mobilisatie te Noordwijk gelegerd, en hun behandeling van mortieren en andere verweermiddelen, denkt men onwillekeurig aan de tegenstelling tijdens de eerste dagen der omwenteling in 1813, toen Noordwijk zich zonder wapenen bevond. Op bevel van den sous-prefect van het arrondissement Leyden had het plaatselijk bestuur in September 1813 naar het stadhuis te Leiden doen overbrengen 52 stuks geweren, 22 bajonetten en 52 patroontasschen, om te worden geëmployeerd tot den dienst der „Nationale Gardien”, welke wapenen bij de oprichting van den „Landstorm” in Maart 1814 zijn terug verzocht.

Dat de „Gouverneur-Generaal der gewapende Magt in Holland” bekend was met den weerloozen toestand van het platteland, blijkt uit het eerste exemplaar in den bundel „ingekomen stukken 1813-1814” — nieuwe periode — (gemeentearchief Noordwijk) hetwelk, gedrukt zijnde, aldus luidt:

's Hage, den 22 November 1813.

De" Grave van LIMBURG STIRUM
Gouverneur-Generaal der Gewapende
Magt in Holland.

Aan (den President van het provisioneel
bestuur der gemeente Noordwijk),

Mijn Heer !

Ik heb noodig geacht de navolgende orders te
arresteeren, welke ik U verzoek om dadelijk en
met de meeste stiptheid bij de aannadering van
den vijand, te doen uitvoeren, als :

Ingevallen er Franschen naderen, moeten dadelijk
de klokken geklept worden.

Al wat wapenen voeren kan, moet te hoop loopen,
en met stokken, pieken, knuppels, hooyvorken,
ganzenroeren, op dezelve inrukken.

Elk schout is verplicht zich aan het hoofd te
stellen, en zijne dorpelingen aan te voeren.

Zoodra de mogelijkheid daar is, zullen officieren
afgezonden worden om de schouten te vervangen.

De schouten door jaren of ligchaams gebreken
buiten staat om dienst te doen, moeten zich laten
vervangen door een ander daartoe geschikt persoon.

Wanneer men de klok van een naburig dorp
hoort, moeten dadelijk op de andere dorpen de
klokken geluid worden in den omtrek.

. Ik verzoek u hier aan alle publiciteit te geven.

Ik heb de eer mij met alle achting te noemen,

De Gouverneur-Generaal voornoemd,
(get.) L. Van Limburg Stirum."

Nadat de Engelsche vloot den 6en December d.a.v.
te Scheveningen eene aanzienlijke hoeveelheid

munitie had aangebracht, konden de hooivorken bij de boeren en de knuppels bij de bakkers wederom hunne bestemming verkrijgen.

Echter zijn te Noordwijk geen vijanden opgedaagd.

Noordwijk-binnen,
29 Nov. 1915.

J. KLOOS.

BLADVULLING.

Uit eene oude correspondentie, gedeeltelijk bewaard in eene Dordtsche verzameling, vond ik, dat 30 Januari 1715 in Leiden stierf Mevrouw Pompe; „soo men segt van al te veel dansen (zwanger zijnde) op de Bruiloft van Juffrouw Hulsthout met de Heer de Raedt. Hier is niet anders, waarmede” enz.

Het hier vertelde klopt precies. Tusschen den 2^{en} en gen Feb. 1715 is in de Pieterskerk begraven Vrouwe Anna de Bye, terwijl wij verder weten, dat 4 Januari 1703 aangeteekend en 21 Januari in die zelfde kerk getrouwd zijn Mr. Johan Pompe van Meerdervoort en Anna Mr. Johansdochter de Bye. Op 3 Jan. 1715 zijn aangeteekend en op 20 Januari in de Hooglandsche kerk getrouwd Mr. Dirc de Raedt, die later hier burgemeester zou worden en Anna Hulsthout, nicht van Anna de Bye voornoemd.

Bd.

Uit het oude, Leidsche notariëel-archief.

(VOORDRACHT, GEHOUDEN IN DE DECEMBER-VERGADERING VAN
DE MAATSCHAPPIJ DER NED. LETTERKUNDE).

Ik ga uwe vriendelijke aandacht vragen voor enkele mededeelingen uit de oude, Leidsche notarisprotocollen. Over de geschiedenis van het notariaat in 't algemeen behoef ik in dezen kring niet te spreken en mag volstaan met naar eenige literatuur te verwijzen ¹⁾. Slechts zij mij de herinnering veroorloofd, dat sinds Karel V bij besluiten van 1525, 1540 en 1542 regelingen op het ambt had getroffen, iemand, die notaris wilde worden, daartoe eene acte van creatie moest ontvangen van een wereldlijk of geestelijk heer. Daarmede, en met een aanbevelingsbrief van de vroedschap zijner woon-

1) Een kort en helder overzicht van de geschiedenis van het ambt in De *wetgeving op het notarisambt* toegelicht door J. P. Sprenger van Eyk, vierde druk bewerkt door mr. Ph. B. Libourel, 1910, blz. 1-19. Van oudere geschriften mr. R. A. J. Colenbrander, *Fragmenten van een onderzoek naar het wezen van het notarisambt*, 1859. Van nieuwere mr. Seerp Gratama in het Weekblad van *privaatrecht* van 13, 20 en 27 Maart 1898 en dr. L. A. W. Lasonder in De *archieven van de rechtbanken* enz. De *Zeeuwsche eilanden*, 1914, blz. 15 vlg. 36 vlg. met de bijlagen V—XI.

plaats, vertoonde hij zich voor het Hof van Holland. Dan volgde de examinatie en, als die gunstig afliep, werd de candidaat geadmitteerd als notaris bij dit college. Om de praktijk te kunnen uitoefenen moest hij dan voorts worden toegelaten door de stad, waar hij zich vestigen wilde. Zoo vindt men hier te Leiden tegen het einde der 17de eeuw notarissen, wel door het Hof, maar niet door de stad geadmitteerd, die dan ook wel hier wonen, maar hunne praktijk hebben b.v. te Rijnsburg. Plattelandsnotarissen in Rijnland gingen gaarne als promotie naar Leiden, die van Leiden weder naar 's-Gravenhage. In Noordwijk was de notaris tegelijk secretaris van de hooge heerlijkheid.

De notariële protocollen toonen voor hoeveel doeleinden men van den notaris gebruik maakte. Daarom zijn zij zulke rijke bronnen voor geschiedkennis. Vooreerst bevatten de acten natuurlijk testamenten, huwelijksche voorwaarden, boedelbeschrijvingen, verkoopvoorwaarden, inventarissen en bestekken. Dan attestaties omtrent personen. Dan procuraties, machtigingen om voor iemand gelden te innen, als getuige op te treden, ja in iemands „ziele te zweren” d. i. geheel zijne plaats te bekleeden. Al verder diende de notariële acte om een feit vast te stellen, waarvan de zekerheid later in rechten blijken moest. Een vechtpartij, burengerucht, huisvredebreuk, verbroken trouwbelofte, twist tusschen echtgenooten, tusschen meesteres en dienstbode — voor zulke en tal van andere voorvallen lieten belanghebbenden acten verlijden, die nu, in de lijvige protocollen bijeengebonden, ons van het leven der vaderen in kleurige verscheidenheid verhalen. De beginnende onderzoeker

vindt zich vaak teleurgesteld, de oogst schijnt hem poover, de eentonigheid der acten vermoeit en haar inhoud schijnt weinig nieuws te bieden, Inderdaad moet hier veel zand gewasschen worden om enkele korrelen gouds te winnen. Maar dat ze, en in niet geringe mate, te winnen zijn, dat blijkt wel uit den ijver, uit den hartstocht soms, waarmede de historici zich in den laatsten tijd op het materiaal geworpen hebben. Wat heeft dr. Bredius niet uit de *Amsterdamsche* protocollen over Rembrandt en andere meesters aan 't licht gebracht! Van dergelijke onderzoekingen getuigen de jaargangen van „*Oud-Holland*”, van „*De Navorscher*” enz.

Ook in onze Leidsche notariële protocollen is ijverig gearbeid. Wijlen mr. Ch. M. Dozy zal ik zoo aanstonds afzonderlijk noemen. Ik denk aan de studiën van dr. J. Prinsen over Jan van Hout en over Leidsche kloosters¹⁾, van mr. N. W. Posthumus over onze draperienering en van dr. P. J. Blok over onze algemeene stadsgeschiedenis. Maar het onderzoek zal stelselmatiger en omvangrijker worden, sinds de oude archieven der Leidsche notarissen op dezelfde wijze als de oude, rechterlijke archieven door het Rijk aan onze stad in bruikleen werden afgestaan. Het verslag over den toestand van ons Gemeente-archief gedurende het jaar 1908 kon van die beschikking gewag maken en van de maatregelen, genomen om de zeer lijvige verzameling te herbergen. Het verslag van het volgend jaar

1) Dr. Prinsen gaf in het *Leidsche Jaarboekje* 1913, blz. 60 vlgg. eene acte van notaris Lenaerts d.d. 14 April 1574 over eene huiszoeking door Jan van Hout in de woning van Noyelles.

vermeldt de ontvangst, Maart 1909. Het archief bevat 2760 deelen en beslaat 330 strekkende meter. Het oudste stuk is van 1564, acte van notaris Pieter Adriaansz. Storm, dan volgen de 37 deelen en 4 portefeuilles van Salomon Lenaertsz. van der weert 1571—1614, dan komt Jan van Hout met twee deelen, 1573—1601 en zoo voort tot Abraham Jansz. Delfos, die, 1806—1810, met 5 deelen de rijke verzameling afsluit. Zij was, gedurende haar verblijf in 's-Gravenhage, summier geïnteriseerd, maar is dat thans geheel en nauwkeurig door den adjunct-archivaris, den heer W. J. J. C. Bijleveld. Aan zijne altijd gereede, vriendelijke en kennisrijke voorlichting heb ik bij mijne onderzoekingen veel te danken gehad. Van een door hem uitgegeven kindertestament, voor Jan van Hout in 1608 verleden, kan ik u het fraaie facsimile toonen. Het ware te wenschen, dat alle acten zóó keurig en duidelijk geschreven waren als deze eigenhandige door de twaalfjarige Grietgen Adriaensdr. van Borssen! Doch daarvan is het verre af.

Ik zeide, dat ik nog eens den naam zou moeten noemen van Mr. Ch. M. Dozy. Gedurende vele jaren heeft de betreurde archivaris bij zijne lectuur aantekeningen gemaakt over de geschiedenis onzer stad in den ruimsten zin. Die fiches, naar de onderwerpen gerangschikt, berusten ten stadsarchieve. Er blijkt uit, hoe ernstig hij ook de notarisprotocollen, toen nog te 's-Gravenhage onder dak, heeft doorzocht. En deze stille, zelfverloochenende arbeid is thans een onschatbare wegwijzer voor de reizigers in dit nog, voor groote stukken, onbetreden gebied. Ik spreek uit dankbare ondervinding. Voor een deel dan geleid door Dozy's aantekeningen,

voor een deel met Bijleveld's aanwijzingen, voor een deel zelf mijnen weg zoekende, heb ik, gedurende vele maanden, over tal van onderwerpen materiaal verzameld. Ze alle te hooren noemen zou u doodelijk vervelen en misschien bij u die „walginge der mage” veroorzaken, welke het convent te Wesel van al te lange predicatiën voor de toehoorders duchtte. Men kan zeggen, dat het gansche maatschappelijk en huiselijk leven zich in deze acten afspiegelt, stadspolitiek en kerkelijk streven, nering en ambacht, zeden en gewoonten, natuurlijk ook de lotgevallen der Hoogeschool ¹⁾ en het leven harer hoogleeraren en studenten, gelijk in 't algemeen onze kennis van Leidsche familiën door deze acten zeer wordt verrijkt. Ik denk daarbij aan een aantal stukken over Fransche predikanten uit de dagen der refugiés, Jean Jacques le Thellie, Pierre de la Croix, Esaias du Pré, Jacques du Pré, Jean Sauchelle, Claudius Benjamin Charpentier, François de la Berandière, die zich hier langer of korter hebben opgehouden, gelijk andere acten ons inlichten over remonstrantsche schuilvergaderingen of luthersche gemeente-aangelegenheden. Voor onze kennis van het studentenleven bevatten de protocollen overvloedige stof ²⁾, ook voor dat der vreemde nationes. Wat de hoogleeraren aangaat, hier is het testament van prof. jur. Joh. Frederik Böckelmann († 23 October 1681), die, gelijk wij reeds wisten, f 3500 vermaakte aan den Senaat, ten behoeve van arme juridische studenten, maar die ook blijkt een groot liefhebber

1) Ook van de Universiteitsbibliotheek. Zie hierachter eene acte over de bekende zaak van de boekerij-Vossius.

2) Zie hierachter de geschiedenis van Cornelis Caesar.

van muziek en eigenaar van muziekwerken geweest te zijn ¹⁾; hier verschijnen voor ons vrouw en kinderen van prof. med. Regnerus Bontius; en het gansche, talrijke geslacht Gomarus, waarvan vele families, terwijl prof. theol. Franciscus Gomarus in 1611 Leiden verliet, in onze stad zijn blijven wonen; en de ongelukkige huisgenooten en bloedverwanten van den onzaligen Adriaan Heereboort, over wien de notariële archieven veel mededeelen, dat de bekende pamfletten aanvult of bevestigt. Vooral ook omtrent de minder bekende hoogleeraren geven juist onze acten tal van bijzonderheden. Anderen, beroemder, vertoonen zich in hun particulier leven allermint zonder vlek of rimpel, gelijk de welbekende hoogleeraar in de geneeskunde Franciscus de le Boe Sylvius (1658—1672), van wien een luim der historie ons ook, in eene acte van notaris Raven, bewaard heeft het „Bestek waarnaar (hij), gekocht hebbende eene huizinge en erve aan het Rapenburg westzijde, nevens de huizinge van de weduwe prof. Joh. Walaëus [† 5 Juni 1649, zoon van prof. theol. Antonius Walaëus; t. w. het huis naast het tegenwoordig Herbarium, indertijd bewoond door Mr. Roest] besteedt en Willem Wijmodt, blauwsteenkooper, aanneemt te maken voorf 10500 : een gebouw breed 24 voeten binnensmuurs, lang 44 voet binnensmuurs, eerste verdieping hoog 15, tweede 11 en daarboven de borstwering van 3½ voet

1) Acte not. Pieter Scherpenbrant zo Dec. 1674. In dit testament is sprake van een legaat van 2000 rijksdaalders. Misschien is het bij latere beschikking gewijzigd. Aan de dochter van een zijner vrienden vermaakt de hoogleeraar »het spinet ende alle sijne musicaie instrumenten ende musijckboeken.»

met eene vliering. In de eerste verdieping, voor en achter, 4 kruiskozijnen, een deurkozijn en een bolkozijn. In de tweede zes kruiskozijnen. De voor-gevel van $1\frac{1}{2}$ steen en versierd met hardsteen, gelijk als twee gevels zijn, staande aan de oostzijde van de Heerengracht, de onderste borstwering van gehouwen steen, de achtergevel van goeden, rooden hardsteen, onderste verdieping $1\frac{1}{2}$, tweede 1 steen. Indien de schoorsteen in de zijkamer nog goed is, zal hij mogen blijven staan. De voordeur en gang met een Italiaansche vloer te beleggen, zooals het voorhuis van den besteder belegd is. Ook te maken eene „gaalderij” of gang, breed 5 voet, gelijk als de grondteekening uitwijst. De verdieping hoog 9 voet. Achter te maken eene eetplaats. In het voorhuis een hardsteen poort, zooals in des besteders woonhuis is. . . .” De acte is van 4 Februari 1664. In het jaar 1666 huwde hij, weduwnaar van Anna de Ligne, met Magdalena Lucretia Schlezer, met wie hij dus maar zes jaren in het nieuwe huis heeft gewoond.

Kleine trekjes uit het huiselijk leven zijn er in overvloed. Professor Godefried Spinaeus, onder-regent van het Statencollege en buitengewoon hoogleeraar in de wijsbegeerte, 1668, huurt voor zich en zijne dochter gestoffeerde kamers met de kost, één pint goeden Franschen wijn per dag en de drooge en natte wasch, voor *f* 650 jaarlijks ¹⁾. Prof. philos. Adam Stuart, de heftige anti-Cartesiaan,

1) Acte not. Snoek, 15 Febr. 1679, n°. 51. De dochter heet Agnes Catharina, de verhuurder is Willem van den Berg. Siegenbeek, *Gesch. d. L. Hoogeschool*, Toev. en Bijl., blz. 142, vergist zich dus wel zeer als hij den man 1 Juni 1670 reeds sterven laat.

1645-1654, huurt van Benjamin Halewijn een huis aan de westzijde van het Pieterskerkhof voor *f* 340 's jaars, onder de uitdrukkelijke voorwaarde, dat hij geen studenten zal houden. Prof. mathes. Frans van Schooten de jonge, 1646—1660, trouwt met zijne dienstmaagd Margarieta Wijnants. En zoo voort,

De Leidsche burgerij verschijnt in de acten in haar gansche dagelijksch bedrijf van koopen en verkoopen, geboorte en dood, huwen en ten huwelijk geven, feestvieren en kermishouden, vechten en vredesluiten, met tooverij en kwakzalverij zeer vertrouwd en van de kanne biers niet afkeerig. Talrijk zijn de documenten over defloratie, verbroken trouwbeloften, „ducere aut dotare” en dergelijke stukken.

Vóórdat ik u enkele gevallen eenigszins uitvoerig ga mededeelen, mag ik er nog aan herinneren, dat wij ook voor de kennis der taal uit onze protocollen kunnen putten. *Ziethier* enkele uitdrukkingen : „vergulde koppen en wat leuren en seuren om op een casse te zetten”; „bier dat vaets is”; „ghij hebt een hart als een Sarasijn, ja als een steen”; „het-selve kint sijnde een bastertkint noch onvoldragen en bij misschienisse ontfangen”; „dat sij zijn ijser diefachtig uyt sijn huys hadden gestolen en dat sij niet en deden, dat oprechte dieven schuldich waren [volgens de wet] te doen van tselve vier-voudich wederom te keeren”. „Ick woude dat hij op de moockerheide was”, blijkt al een oude wensch (1 644).

Ik vraag thans allereerst uwe aandacht voor de tragische geschiedenis van den student Cornelis Caesar, daarna stel ik u eene verklaring voor van het rijmpje „Klikspaan-Arminiaan.”

DE TRAGISCHE GESCHIEDENIS VAN DEN STUDENT
CORNELIS CAESAR.

Den 25^{en} van Oogstmaand 1678 ontviel aan de Leidsche Hoogeschool professor Johannes Coccius, hoogleeraar in de geschiedenis en de welsprekendheid. Gedurende de laatste jaren zijns levens had hij de administratie gevoerd over de gelden, noodig voor de opvoeding van den jongen Cornelis Caesar, wiens ouders, Martinus Caesar en Aletta van Duyren te Batavia woonden ¹⁾. Thans moest men naar een

1) Cornelis was, vermoed ik, de kleinzoon van dien anderen Cornelis Caesar, die A^o 1653 landvoogd van Formosa werd, het eiland in staat van tegenweer bracht en 1656 zijn ambt overdroeg aan Frederik Coyett, Valentijn, *N. en O. Oost-Indië*, IV, II, 3, blz. 74. Wat zijne ouders aangaat ik meen hen te mogen herkennen in dien koopman Caesar, die 28 Augustus 1668 met vrouw, nicht en kinderen in de Tafelbaai aankwam. Zijn schip, »Nieuw-Middelburgh» uit Zeeland, was vandaar 26 April vertrokken met 323 zielen, van wie er op reis 53 gestorven en meer dan 100 ziek geworden waren. Den 29en landde men deze patiënten, en in 't Fort werd eene kamer ingericht voor Caesar en zijne vrouw, die ook niet wel waren. Maar nauwelijks was die kamer in gebruik, of hij ging het land in, naar het huis van een vriiman, onder voorwendsel, dat zijne vrouw, die heel zwak was; daar verpleegd en bijgestaan worden moest door andere vrouwen. De beide volgende weken doet Caesar tochtjes te paard, mevrouw in een karos, om wat van het land te zien, en 14 September zetten zij de reis naar Batavia voort. Aldus verhaalt ons het *Dagregister*, gelijk dr. E. C. Godée Molsbergen zoo vriendelijk was mij uit zijne aantekeningen mede te deelen. In deze aantekeningen vindt men de voornamen der familie niet, maar koopman Caesar heette, zooals blijkt uit de onderteekening van een in het dagregister ingelascht en door hem aan den kommandeur gericht briefje, Martinus (mededeeling van dr. de Hullu). Nog is er eene Johanna Caesar getrouwd met Govert van Hoorn, in 1696 gouverneur

anderen verzorger omzien en vond tot het geldelijk beheer bereid den weleerwaarden heer David Knibbe, predikant in de Gereformeerde kerke Christi binnen Leiden, waarheen hij in 1668 van Purmerend be-roepen was. Met nauwgezetheid volbracht hij zijn taak, van 29 October 1678 af tot 21 September 1687 toe, en deed eene uitvoerige rekening en verantwoording opmaken en als acte verlijden voor notaris Quirijn Raven, bij den E. Hove van Holland ge-admitteerd binnen Leiden. Gehaast had hij zich niet, want eerst den 16en Maart 1695 had de comparitie voor den notaris plaats — misschien op aandrang van de weduwe Caesar te Batavia. Want haar echtgenoot, lid van den Raad van Indië, was toen reeds overleden. Ds. Knibbe verklaarde, dat hij niet alleen deugdelijk en te goeder trouw het beheer had gevoerd, maar hij legde ook alle quitanties van de leveranciers over, de briefjes door Cornelis geteekend voor ontvangen week- en reisgelden, terwijl hij verzekerde, dat ook de posten van uitgaaf, die „bij affirmatie” in de rekening stonden, met datzelfde karakter van goede trouw moesten worden geconsidereerd. Hij hoopte, dat, als „joffrou Aletta van Duyren” de rekening zou hebben ingezien, zij die zou goedkeuren en „een schuldig acquit in be-hoorlijcke termen gecoucheert aen den rendant” toezenden zou. Laat ons hopen, dat dit is geschied en de predikant zijne *décharge* nog vóór zijnen

van Malakka, een zoon van Pieter van Hoorn. Over Sekten en dokters op de schepen der O. I. Compagnie” de Hullu in *Bijdragen t. d. T. L. en Volkenk. van Ned. Indië*, LXVII 245--272 en over de voeding aan boord *dez., t. a. p.* blz. 541-562.

dood (in 1701) ontvangen hebbe. Intusschen bezitten wij in 's mans uitvoerige en nauwkeurige aantekeningen, in de Leidsche notaris-protocollen welbewaard ¹⁾, het betrouwbaar materiaal voor de droevige geschiedenis van een Indischen student, wien de verleidingen van het Leidsche studentenleven te sterk waren.

De gansche ontvangst van 29 October 1678 tot 2 September 1687 ten behoeve van Cornelis Caesar bedroeg *f* 10354-8-14 in guldens van 40 grooten 't stuk, stuivers en penningen „na advenant”. Daar de uitgaven over dienzelfden tijd *f* 10906-3-8 beliepen, kwam „den rendant” nog *f* 5 5 1-14-10 toe. Over deze ontvangsten vooraf enkele woorden. Voor een gemakkelijk overzicht heb ik ze in rubrieken verdeeld. Uit den boedel van wijlen professor Coccius ontving ds. Knibbe, door de goede zorgen van den heer Jasper Verhoeve „voogd” in dien boedel, nog een som van *f* 225-19-0, als aan Caesar toebehoorend. Voorts zond de heer Pieter van Borselaar te Goes, die dat geld waarschijnlijk uit Indië ontving, op onbepaalde tijden verschillende sommen over, te beginnen met 31 October 1678 een bedrag van *f* 150, „tot subsistentie van Cornelius Caesar”, 19 April 1679 *f* 441, 29 November van dat jaar *f* 157, 17 Juni 1680 *f* 250 enz. Den 28^{en} Maart 1685 ontvangt ds. Knibbe *f* 300 van de „erfgenamen van den heer Pieter Borselaar”, die dus overleden was; de laatste zending

1) Protoc. van notaris Quirijn Raven, 1695 No. 148, Leidsch archief.

van dien aard kon hij nog boeken op 6 Februari 1688, toen zijn pupil reeds naar Batavia was teruggekeerd. Verder maakt hij geld uit den verkoop van afgedragen kleederen, schoenen en dergelijke van Cornelis, waarvoor den 21^{en} Augustus 1679 de „boelhuysmeester” Poock hem *f* 29-9-0 uitkeert, in de „verkoopcedulletjes” stuksgewijze opgegeven. Twee malen ontvangt de rendant uit Zeeland eene „sitze sprejde”, welke Cornelis vermoedelijk niet noodig had en die daarom voor *f* 18-0-0 het stuk verkocht werden. Een ander deel der inkomsten bestond uit de renten van voor Cornelis geleide gelden. Nog kort vóór zijn dood ¹⁾ had professor Coccius bij Jacques Malebranche of Malbrank *f* 2800 belegd tegen 6°/_o en 24 September 1679 ontving ds. Knibbe van dien heer *f* 168 rente, bij die post echter aantekenend, dat deze obligaties voortaan maar 4¹/₂ ^o/_o zouden geven. Inderdaad ontving hij 4 October 1680 slechts *f* 126-0-0. Het volgend jaar was de interest op 4 ^o/_o teruggegaan. Maar in 1682 loste de weduwe van den inmiddels overleden Malbrank het kapitaal van *f* 2800 af met bijbetaling van den sinds verschenen interest en de beheerder kocht toen eene obligatie ten laste van 't gemeene land ten comptoire in den Haghe groot *f* 1600, rentende 4 ^o/_o, waarvoor hij *f* 1682-13-0 betaalde, zooals dan ook onder de uitgaven op 2 Maart 1683 staat aangeetekend. Maar 25 Aug. 1684 verwisselde hij, „na voorgaande communicatie ende approbatie van den

1) Ds. Knibbe zegt : 30 Augustus 1678 ; uit de *Acta Senatus* van 25 Augustus 1678 blijkt echter duidelijk, dat dien dag Coccius was overleden. Hij werd te Zwolle begraven en in September hield prof. Rijcke de lijkrede.

heer Constantinus Rans", misschien een toeziende voogd, deze obligatie met eene van *f* 1000, staande ten name van Pieter Jacobs en voorts *f* 600 baar geld, waarvan voor iedere *f* 100 f 2-10-0 „opgelt", dus *f* 615, terwijl hij ook nog vier maanden interest voor de oude obligatie ontving. Den 7^{en} Maart 1687 eindelijk verkocht hij de obligatie aan zijnen collega, ds. Josias van de Kapelle, in 1667 uit den Briel naar Leiden gekomen, met $7\frac{1}{2}\%$ opgeld, dus voor *f* 1075 en *f* 60 voor achttien maanden interest, verschenen sedert 11 Augustus 1685 tot dien 7^{en} Maart 1687, te zamen *f* 1135, waarvan voor provisie en transport van het geld uit Den Haag moest betaald worden *f* 3-2-0, zoodat restte *f* 1131-18-0. Zeker looft de lezer met mij de nauwkeurigheid van ds. Knibbe. Ten laatste had hij nog 11 Januari 1684 eene som van *f* 550 te boeken, hem ter hand gesteld door monsieur N. Schekel, die van Batavia gekomen en zulk eene som aan de weduwe van zaliger den heer Martinus Caesar schuldig was.

De thans volgende verantwoording der uitgaven geeft ons des jongelings geschiedenis, maar is ook van belang voor onze kennis van toenmalige prijzen. Cornelis, die nog de Latijnsche school bezoeken moest, kwam 6 October 1678 inwonen bij den rector, toen Jac. Emmenes ¹⁾. Bij de Grootte School was een huis bijgebouwd voor den rector en de

1) Jacob Emmenes, rector tot 1679. In dat jaar betaalde de stad aan de voogden over de kinderen van dom. Jacobus Emmenessius in zijn leven rector der triviale school, honderd gulden, *Tresor. reken.* 1679. Het te noemen poortje der rectorswoning staat afgebeeld in het *Leidsche Jaarboekje* voor 1905 tegenover blz. 16.

bij hem inwonende jongens, met een uitgang aan de Pieterskerkgracht en met die allersierlijkste poort, die sinds verdwenen is. Op die plek staat thans de smakelooze gevel der (oude) burgerschool. Het schoolgeld bedroeg *f* 4-0-0 per drie maanden, het kostgeld met de gewone voorschotten *f* 182-10-0 per zes maanden, soms lager *f* 167-11-0, soms meer *f* 194-6-0. Met nieuwjaar kregen de „meysgies int Latijnsche school” met haar beiden *f* 3-3-0. De schrijfmeester (er was elken dag in de laagste klasse een uur schrijfles) ¹⁾ werd afzonderlijk betaald met *f* 3-3-0, voor welk tijdsverloop staat er niet bij. Ook voor „onderwijsing in d' e cathecisatie” staat op 7 October 1678 uitgetrokken *f* 5-10-0 aan mr. Simon van Keulen, een catechiseermeester ²⁾. Daarna komt deze post niet meer voor: mogelijk had Cornelis meteen maar zijne belijdenis gedaan. Toen de rector, die Emmenes was opgevolgd, W. à Winschoten ³⁾, in December 1680 trouwde, kreeg Caesar, om een geschenk voor hem te koopen, *f* 1-1x-8.

Het jonge klerkje bracht bij zijne komst in de rectorswoning een heel uitzet mede. Een koffer en een lessenaar, te zamen *f* 5-8-0 ; bij juffrouw Copin werden voor hem gemaakt een japon, een rok, een paar (bed)gardijnen „ende anders” voor *f* 20- 1 5-8, ofschoon zij eerst *f* 21-9-0 had gevraagd. Willem

1) In 1688 vinden wij als schrijfmeester genoemd François Crama.

2) Simon Cornelisz. van Ceulen was »Nederduytsche siecketrooster”.

3) Wiggardus à Winschoten, rector van 1679 af. Zijne wedde bedroeg *f* 900, *Tresor. reken.* 1682. In 1688 was rector dr. Lucas van Rijp.

de Bruyn leverde dertig el linnen voor drie paar slaaplakens en ontving dáárvoor en voor werkloon *f* 26-14-0. Joost van Borre zorgde voor serge, baai, handschoenen „ende anders” en rekende *f* 39-5-0. Den 3^{en} December (de rector was toen al overleden) bood Gijsberta Emmenes eene rekening aan voor lepel, tafelbord en waterpot van *f* 6-19-0. Ook hadden de jongens hun eigen bed, voor ‘t brengen kreeg de kruier *f* 0-4-0. Sinds hield ds. Knibbe de garderobe zorgvuldig bij en wij vreezen, dat de weelderige kleeding van den jongen onder de oorzaken moet geteld worden van zijne latere verkwisting. Ik reken daartoe natuurlijk niet een blaker en een snuiter voor *f* 1-0-0, noch ook „een paar schaasen ¹⁾ en een vorck” voor *f* 3-3-0, wat of een vork om te eten of een ijsvork, om op ‘t ijs op te steunen, mag geweest zijn. Voor het slijpen der schaatsen betaalde Cornelis *f* 0-6-0. Maar veel geld kostten zijne kousen, *f* 2-0-0 ‘t paar, een paar onderkousen *f* 1-2-0, een paar „coleurde, modeuse kousen” *f* 3-12-0; zijne schoenen, waarvoor Bartholomeus Fabri, mr. schoenmaker nu eens *f* 5-6-0, dan *f* 12-9-0, dan *f* 9-13-0 binnen enkele maanden ontving; zijne kleederen bij tal van kleermakers, japonnen met watten en voering, kant (nu eens bij Judeke de Bruyn voor *f* 6-9-0, dan eens bij de wed. Jacques Malbrank voor *f* 6-15-0), knopen alleen voor *f* 3-8-0, bij Carel de Wet hoedstoffeerder *f* 15-4-0, bij Maria van der Duyn, weduwe Pieter Leffens voor „winkelstoffen” *f* 61-8-0, posten, die geregeld, wat hooger

1) Schrijffout voor schaats? Of tusschenvorm tusschen *escace*, *échasse* (waaraan ons woord ontleend is: Verdam in *Versl. Med. Kon. Ac. v. Wet.*, 4de reeks, deel VIII, blz. 366—381) en schaats?

of wat lager, terugkeeren. In November 1679 kreeg Cornelis een mof voor *f* 7-19-0, een snoer in zijn mof om die om zijn hals te dragen voor *f* 0-15-0, een stoof voor *f* 0-9-0, een paar bonten handschoenen voor *f* 0-15-0 en een winterhoed voor *f* 4-0-0: blijkbaar was het een koude maand. Kammen kreeg hij voor *f* 0-6-0 't stuk, een spiegel en borstel voor *f* 2-12-0, en, bij 't ouder worden, toen de zucht naar weelde steeg, kocht hij twee dassen met kant en twee paar kanten lobben voor de niet geringe som van *f* 42-7-0 en kamerrijks doek voor de dassen à *f* 2-7-0.

Eigenlijk kwaad schuilt hier nog niet in. Zijn „sackgelt” bedraagt *f* 1-0-0 per week, soms krijgt hij nog eens *f* 0-8-0 extra, 15 Mei 1679 voor kermisgeld *f* 1-11-8 en, als hij zijn haar laat knippen, *f* 0-6-0. De post „gegeven aan Caesar” neemt in Februari 1682 zeer toe en in Augustus 1685, als hij reeds student is en *f* 1-10-0 „beursgeld” ontvangt, moet hij telkens in het kasboek van ds. Knibbe in margine met zijne handteekening bekennen, dat hij het genoteerde ontving. Ook gaat hij af en toe naar Den Haag en krijgt dan als teerpenning gemiddeld *f* 1-10-0 mede, de eerste maal, 22 October 1679, ontvangt hij ook een reiszak voor *f* 1-4-0. Twee malen is hij naar Goes geweest, in Juli 1679 en 1680, eens voor *f* 9-9-0, de tweede keer voor *f* 6-6-0. Zeker ging hij dan ten bezoek bij den heer Pieter van Borselaar, bovengenoemd, aan wien hij wellicht eens heeft gevraagd om in de maliebaan te mogen spelen, althans ds. Knibbe gaf Cornelis „op order van Pieter van Borselaar *f* 6-6-0 om inde maaljebaan een ordinaris sack te hebben”, waarin, vermoed ik „de maalje en de kloot” bewaard

werden, die bij inkoop *f* 1-0-0 kostten ¹⁾. Cornelis kreeg dien zak 22 April 1679. Een jaar later, 19 Maart 1680, betaalde hij „den meester in de maaljebaan voor één jaar speelen” *f* 5-2-0. Hij ontvangt ook eene enkele maal brieven, en ds. Knibbe betaalt voor hem de vracht, een brief uit Zwolle soms *f* 0-5-0, soms *f* 0-6-0, uit Zeeland 3 st., uit Goes 2 st., uit Den Haag en Rotterdam ook 2 st. en eens, 14 October 1683, „uyt India van Texel aff” 12 st. Vermelden wij nog, dat hij op het einde van zijn gymnasium-tijd een „silver signet” kreeg met zijn wapen er in gesneden, waarvoor monsieur Smeltzius [Schmeltzius] *f* 3-3-0 ontving ²⁾.

Een uiterst solieden indruk maken de groote sommen, aan boeken besteed, maar het blijkt, dat ze niet alle voor Caesar, maar vele ook voor zijnen vader bestemd zijn. Laat ons zien. In December 1678 kocht ds. Knibbe bij Johannes de Vrient voor *f* 18-19-0 boeken, bij G. Ameling voor *f* 68-10-0 de „historiën van Aitzema”, wat een hooge prijs schijnt, voorts nog „boecken **voor Caesar**” voor *f* 18-18-0, *f* 31-10-0, *f* 10-4-0 en *f* 4-10-0. Den 10^{en} December echter ontving Pieter Hermansz.

1) De malie- of paille-maille-baan lag buiten de Wittepoort, »onder lomrijk en vermakelijk geboomte..” »aan de eene zijde het water van de Trekvaart en aan de andere zijde verscheide fraje Tuinen met derzelver speelhuizen. . .” *De vermakelijke Leidsche buitencingels 1734*, blz. 16—20. Eene plaat van de maliebaan bij G. D. J. Schotel, *De academie te Leiden* tegenover blz. 385.

2) In eene rekening van ongeveer een eeuw later, 1775, vinden wij : Een signet wegende 1 loot $4\frac{3}{4}$ Eng. met 't fatsoen *f* 2-15-0. Voor 't graveeren van een wapen *f* 15-0. Nog eens voor 't graveeren van een man- en vrouwewapen *f* 4-0-0. *Navorscher* 1915, blz. 251.

f 8-0-0 voor „een kist, daer de boeken, die naar den heer Martinus Caesar van Batavia gesonden souden werden, ingepackt Wierden”, en betaalde de „rendant” aan „watten om over de boecken te leggen” *f* 0-16-0 en voor „kruijen en vragt op rotterdam” *f* 2- 1-8. Kort daarna, Maart en April 1679, leverde de wed. Adr. Severinus schoolboeken voor de respectable som van *f* 163-18-0 ; wat zich het volgend jaar voor kleiner bedragen herhaalt. Een „schrijffboeck” kostte 12 st. Ook koopt de zorgzame beheerder voor zijn pupil bij Daniël van Gaasbeek boeken op aucties voor *f* 16-0-0, voor *f* 16-3-0, voor *f* 7-12-0 en eens, 16 October 1682, een Virgilius in 3 folio-banden voor *f* 8-5-0. Die boekenverzending naar Indië schijnt echter zeer bezwaarlijk of in ‘t geheel niet te zijn gegaan. Den 29sten November 1679 kreeg zekere Sr. Cornelis Goodschalk twee boeken voor *f* 6-6-0, omdat hij had aangenomen de kist met boeken naar Indië aan den heer Martinus Caesar mede te nemen. Maar ofschoon de „onkosten in Zeeland om de boecken na Indië te senden” *f* 8-16-0 hadden bedragen, zond men de kist van Zeeland terug en „voort naar Amsterdam”, voor vracht vragende *f* 2-0-0, terwijl ze een paar weken later uit Amsterdam naar Leiden kwam en toen nog eens *f* 0-14-0 aan vracht kostte.

In Februari 1680 beginnen de uitgaven aan dokter en chirurgijn, eerst wegens ongesteldheden, die misschien bij den jongen Indischman aan het vochtig klimaat zijn te wijten, daarna, moeten wij wel vreezen, om andere oorzaken. Den 8en Februari van genoemd jaar ontvangt dr. Frederik Deckers voor „visiten en medicamenten” *f* 4-15-0, den 10en

chirurgijn Constantinus Horiles Overlander „over de veyt van een gesupprimeerde vinger” *f* 2-10-0, 17 April dr. Lucas van Rijn „over gedane visiten” *f* 7-10-0, **20** Juni weder aan den chirurgijn Overlander „over gedane cure aan Caesar” *f* 7-10-0. Nieuwjaar 1682 bracht eene rekening van den apothecaris Daniël de Hoest van *f* 17-7-0 voor medicamenten en 3 October zond mr. **Elias** Casselee, curator in den boedel van mr. Jan van Polane, eene vordering van *f* 4-0-0 „voor ‘t genesen van eene apostematie aan den hals.” Wij zijn geneigd verband te zoeken tusschen deze posten en andere uit dezen tijd. Den 19en Maart **1681** reisde ds. Knibbe „expres” naar Amsterdam, om te spreken met den heer Rans „over Caesar zijn staat en inkomsten” en 28 October ging Cornelis zelf, „om de voogden te spreken”, bij wie hij wel zal ontboden zijn. Tegelijk trekken nu de uitgaven voor wapenen onze aandacht. In Juni **1681** is er een degen vermaakt voor *f* 1-11-8, weinig afdoende vermoedelijk, want 22 September komt er een nieuwe voor *f* 4-0-0. Binnen een jaar is die versleten, want **22** Augustus **1682** is er weder een noodig, die weer niet veel langer duurt, want **14** Juli 1683 koopt Cornelis een „nieuwe lemmer, schede en anders” voor *f* 5-1-0 en 29 Januari 1684 zoowaar een degen „op de snee versilvert” voor *f* 7-15-0 ! Meteen bieden Nieuwjaar **1684** hunne rekeningen aan professor (Lucas) Schacht „over gedane visitatiën” *f* 3-0-0, apotheker Schilders *f* 4-16-0, chirurgijn Abr. van Ewijk ¹⁾ „over gedane curen en (het is waar) scheerloon” *f* 10-0-0. En dan komt het eerste booze getuigenis: Caesar is

1) Een Pieter van Ewijk was in 1688 stadschirurgijn.

het huis des rectors ontloopen en is 3 à 4 weken zoek geweest. Dat was in diezelfde Januari-maand. Carel de Wet, de hoedstofferder van daareven, gaf zich menigvuldige moeite, om den jongen op te sporen, en ontving daarvoor *f* 6-6-0. Jammer, want het ontbrak hem niet aan gaven. Hij had af en toe een prijs gekregen, als hoedanig immers curatoren er (sinds **1608** althans) uitreikten voor Grieksch spreken, het beste schoolschrift enz. ¹⁾ en waarvoor hij dan van ds. Knibbe 6 st. ontving. Ja, den 3^{en} Januari 1683 had hij nog *f* 6-6-0 gekregen, omdat hij „voor heeren curatoren soo wel gecomponeerd hadde”, d. w. z. een fraai Latijnsch vers had gemaakt, want in de versbouwkunde oefende de Groote School hare leerlingen met ijver ²⁾. Jammer dan nog eens, dat de jongen weldra in het studentenleven schipbreuk lijden zou.

Aan het verblijf in 's Rectors woning kwam nu toch een einde. Ds. Milius ³⁾ was bereid den jongen student in huis te nemen tegen *f* 125-0-0 per kwartaal vooruit te betalen, te beginnen met 14 Januari 1684. Heeft 't eenige moeite gekost ds. Milius over te halen? Er is eenige reden voor die vraag, als men weet, dat mevrouw Milius later *f* 7-11-8 ontving „voor tgeen haar beloofd was doen C. bij haer quam wonen”. Koffer en bed bracht een kruier naar de nieuwe woning (voor **10** st.) en 26 Januari gaf

1) Het schrijven werd als eene groote kunst dagelijks beoefend, *Leidsch Jaarb.* 1905, blz. 34.

2) *Aldaar*, blz. 37.

3) Deze predikant is mij van elders niet bekend. Is misschien John Milling, de Engelsche predikant te Leiden, bedoeld? Of was de conrector Tobias Mylius misschien lic. theologiae?

ds. Knibbe *f* 6-6-0 uit „om aan de meyt te geven daar hij woont, alsmede voor 't inschrijven in de academie en anders.” Echter komt hij niet op dien datum in het album voor. Op 26 Januari 1684, het einde van het rectoraat van Ant. Hulsius, liet zich alleen inschrijven Ant. Lepoole, Leidenaar, 18 j. Wel staat er een Cornelis Caesar op 20 April 1680 onder het rectoraat van Fred. Spanheim, maar deze is „Hagiensis”, wat voor onzen Cornelis toch wel niet gelden kon. Trouwens was hij toen nog op de Latijnsche school. Zijn studentenleven begon slecht. Den 2^{en} Maart zat Cornelis met eenige kameraden gevangen. De rector magnificus, prof. Lucas Schacht (zooeven genoemd als een van 's jongelings medici) bemoeide zich met de zaak en de schout ¹⁾ nam , genoeg en met eene boete van elf zilveren ducats of *f* 34-8-0. Geen wonder, dat ds. Knibbe weder „expres” naar Amsterdam ging, om te overleggen met de heeren Rans, Valckenier en Randwijk, „wat met C. C. te doen sij wegens sijn ongebonden leven alsoo ds. Milius hem niet langer in sijn huis wilde hebben”. De predikant heeft zich echter weder bedacht, en geregeld betaalt zijn ambtgenoot hem de *f* 125 per drie maanden met de verschotten uit, tot 23 Juli 1685 toe, toen het blijkbaar niet langer ging. Cornelis kwam toen bij de weduwe Copijn op de Langebrug, en ds. Knibbe stond hem „tot sijn onderhoud en sackgelt” toe drie dukats of *f* g-g-o per week. Hij at er niet, maar in „'t ordinarij” of „eethuis” van Anthony van Tricht. Maar ook bij de weduwe Copijn bleef hij niet lang: in

1) Van 1681-1683 was schout Cornelis Paedts, 1684-1686 dr. Joh. van der Marck, in 1687 Jac. van der Maes.

September 1686 woont Cornelis bij den chirurgijn Abr. van Ewijk, in Januari 1687 bij Reinier Olfers, zijn laatsten hospes.

Uit alles blijkt nu, dat het van kwaad tot erger gaat. Het is waar, dat er nog eens van boeken sprake is voor een bedrag van *f* 30-0-0 aan Felix Lopes en van een „boekkasje” voor *f* 3-0-0, terwijl hij eens op een auctie hangen blijft aan „Wesembesii In pandectas” voor *f* 4-15-0 ¹⁾. Ook neemt Cornelis les in het vioolspelen en betaalt aan François Coopman voor „fiool, musijckboek en vijf maanden les” *f* 50-8-0. Ook de oefening in de maliebaan gaat voort en de „meester in de maaljebaan”, Jan van Ingenegen, ontvangt voor het spelen en vershot van stokken en ballen *f* 17-10-0. Maar voor ‘t overige. . . . Op modieuze kleding blijft de jonge man gesteld. Nauwelijks student geworden, schaft hij zich bij Pieter le Gendre een „paruyck” aan voor *f* 18-18-0 ; gouden knopen en koord kosten hem *f* 24-19-0, een hoed met gouden boord in den winkel van Francina van Ottensteyn *f* 10-0-0, eene armosijnen voering bij Jan Marischal *f* 8-18-0. Brigitta Spaarling, huisvrouw van Louis Kawette, leverde hem een geborduurde broek voor *f* 25-0-0, welke zij alleen betaald kreeg, toen de Rector magnificus de voldoening der rekening had gelast. Een paar handschoenen met goud gebordurd schafte de jonker zich aan voor *f* 5-0-0, eene bonten muts voor *f* 6-6-0. Dat alles betaalt men niet van een weekgeld van *f* 2-10-0! Ook heeft hij telkens nog nieuwe degenen nodig,

¹⁾ Mt. Wesembecius, *In Pandectas juris civilis commentarii* Bas. 1589. 1590, Bas. 1606, Amstelod. 1665.

1 I Juli 1685, 27 Juli 1686 een „groot versilverde”, 5 Januari 1687 weer een met *scheede*. Bij den schermmeester Georg Hermelts neemt hij les, en wederom moest de Rector er aan te pas komen, om den man zijn *f* 24-0-0 honorarium te doen binnen krijgen. Ook de chirurgijns hebben ‘t druk met hem. Den 2^{en} Maart 1685 ontvangt er een „voor scheerloon en gedane curen” *f* 8-1 5-0; 2 September 1686 ontvangt Abr. van Ewijk, tevens zijn hospes, *f* 5-0-0 „voort genesen van een’ accident aan den hals”; 2 October mr. Anthony van der Post *f* 0-0-0 „voort genesen van eene inflammatie aan ‘t oog en eenige wonden aan de vingeren”. Aan wijn had de firma Wed. Laurens d’Oude aan hem een goeden klant. Zij leverde hem 5 Januari 1686 voor *f* 35-0-0, 15 Februari voor *f* 7-9-0, 16 Maart voor *f* 6-0-0, 16 Mei voor *f* 19-16-0, 15 Juli voor *f* 19-12-0, 9 September voor *f* 22-2-0, 10 November voor *f* 18-1 2-0. Aanmerkelijke sommen, zoo men bedenkt dat een kan goede wijn toen 8 st. deed ¹⁾. Hier behoefde de kruik niet lang te water te gaan vóór zij brak, en als bittere ironie (schoon niet als zoo-danig bedoeld) klinken ons de woorden in het oor van een post van 14 Maart 1686: „voor ‘t huiren van een chese” *f* 2-2-0, nog eens op 17 Mei.

Diep stak Cornelis in de schuld, hij leende rechts en links en maakte van den lommerd een haast onbescheiden gebruik, Ds. Knibbe stopte gewillig, òf om erger te voorkomen. Op 22 Februari 1685 voor een boek, het Etymologium van Vossius, dat Caesar verpand had *f* 4-0-0. Op 7 Juli d. a.v. aan Orseltje de Vos tot lossing van verscheidene

1) In eene acte van notaris Raven 13 Dec. 1665, n°. 451.

kleederen van Cornelis Caesar uit den lommerd met specificatie van die goederen *f* 18-6-4. Op 2 September aan den student Bitter ¹⁾ voor aan Cornelis geleend *f* 6-6-0. Op 14 October voor het lossen van Caesars blauwe broek en een hemd, die hij naast de hoofdeur van de Pieterskerk verpand had *f* 3-0-0. Op 16 Februari 1686 aan eene vrouw te Koudekerk, „daar Caesar gelt van geleent hadde, verlegen sijnde” en die bij den Rector was gaan klagen, *f* 5-10-0. Op 9 Maart aan Machiel van den Swalue, open-tafelhouder, voor ‘t lossen van Caesars goed, dat hij in den lommerd had gebracht, nl. een nieuwe mantel, twee broeken, een watten borstrok, een hemd, een japonsche en een zijden rok *f* 23-10-0. Nog voor ‘t lossen van een japonschen deken in den lombard *f* 3-0-0 en, eindelijk, toen reeds tot ‘s jongelings vertrek naar Indië besloten was, op 15 Maart 1687, aan Teuntje den Hollander voor ‘t lossen uit de „lombaars” van Caesars mantel, broek, deken, hemden enz. *f* 24-5-0. Het wordt nu meteen duidelijk, waarom

11 Hji heette Aernout Bitter en was ook al niet van de soliedsten, want 10 Juni 1686 veroordeelde de Academische Vierschaar hem tot *f* 400 boete, de eene helft voor den promotor, de andere’ voor arme studenten wegens »aanranden van personen, onbetamelijk en oneerbaar behandelen van een jonge dochter op de straat”, Register van de *Acta van de Vierschaar*, I 321 vlg. De hoogeschool had, gelijk men weet, eene eigen rechtbank, waarin zitting namen de vier burgemeesteren, twee schepenen, de rector en vier hoogleeraren. De schout trad op als onenbaar aanklager, promotor. Zij vergaderde eerst op Lokhorst, sinds 1653 ten stadhuiuze. Men zie de Statuten der Universiteit d.d. 2 Juni 1575, art. XXIV. in origijn. ten archieve van Leiden, gedrukt bij Molhuysen, *Bronnen t. d. Gesch. d. Leidsche Universiteit* 1 35* vlg. Voorts bij Siegenbeek, *Gesch. d. Leidsche Hoogeschool* 11 309 vlg. en Schotel, *a. w. blz.* 11—14.

hij zóóveel nieuwe kleederen liet maken. Maar het einde is nabij, en de turf, die Cornelis 19 October 1686 bij Jacob Willemsz. opdoet en waarvoor hij met inbegrip van opdragen en mandegeld *f* 12-6-0 betaalde, zal hij wel niet hebben opgebrand.

Welk schandaal er is gebeurd vermeldt ds. Knibbe ons niet ¹⁾, maar in Februari 1687 had de hoofd-officier der stad Leiden een proces aangegaan tegen Cornelis Caesar, waarbij zijn hospes Reinier Olfert hem zekere diensten had bewezen, waarvoor hij *f* 38-2-0 ontving. En 10 Maart volgde de uitspraak, waarbij den heer hoofdofficier (zijn eisch van ?) *f* 315-0-0 werd toegewezen. Ook veroordeelden schepenen den student tot het betalen der kosten. Die waren hoog en dus vroeg ds. Knibbe professor Joannes Voet, hoogleeraar in het Romeinsch en het vaderlandsch recht, kleinzoon van Gisbertus, en juist in Februari van dat jaar als Rector afgetreden ²⁾, de vorderingen met hem door te zien. De hoogleeraar deed het, waarvoor de „rendant” hem „ten oorbaarste betaalde” — zonder de som te noemen. Als gevolg van dit overleg ontving de advokaat van der Stoffel in plaats van 5 2 42 gulden ; de procureur Scherpenbrant in plaats van 58 48 gulden en de heer secretaris Schuyl in plaats van *f* 49- 19-0 *f* 45-0-0. De procureur Slingelandt, die Caesar gediend had, werd betaald met *f* 21-0-0, de notaris van Thielt met *f* 13-5-0, de solliciteur Bogaart *f* 18-4-0, de pedellen *f* 15-0-0 en de „soucherge” d. i. een gerechtsdienaar *f* 6-0-0. Al was men te Leiden

1) Wel echter het genoemde **Register**. Zie blz. 78, noot 2.

2) Zijn portret door Nicolaes Maes hangt in de Leidsche Senaatskamer.

aan vele en ergerlijke baldadigheden en uitspattingen gewoon ¹⁾, al strafte de academische vierschaar in den regel licht — in dit geval achtte toch ds. Knibbe blijkbaar de hoop op beterschap vervlogen en terugkeer van den delinquent naar zijn geboorteland gewenscht ²⁾. Reeds in April volgde de uitvoering van het plan. Maar tot het laatste toe zorgde

1) Vergl. G. D. J. Schotel, *De Academie te Leiden*, blz. 3 16—320.

2) Juist andersom als in het studentenlied, dat zegt, dat wie *niet* kan drinken en slaan met het blank rapier »is de naem student niet waert, Deught *maer* voor d'Oostindie vaert", Schotel, a. w., blz. 324. De *acta* der Vierschaar leeren ons, wat er geschied was. Den 6en Februari 1687 eischte de Promotor »tegens Cornelis Caesar student, gedaagde in persoon, wegens aanranden van de binnenwagt en slaan derselve, dat sijn naam uytgedaan verklaart, vervallen van de privilegiën, gebannen uyt de Universiteit en stad voor soodanigen tijt, gestraft *ende* gemulcteert als Rector en Regteren sullen bevinden te *behooren* en in de kosten verwezen." Cornelis werd veroordeeld tot 100 zilveren ducats, $\frac{2}{3}$ voor den promotor en $\frac{1}{3}$ voor de arme studenten en in de kosten. Dienzelfden dag eischte de schout tegen hem »wegens het aanranden en-willen afsetten van een stuk vleisch van een dienstmaagt, en haar meester, sulks traetende te beletten, te slaan en *auetsen*". insgelijks eene (niet genoemde) *boete*, maar zag *zich* dezen *eisch* Ontzegd. *Register der Vierschaar* 1, 322. In vergelijking van wat anderen misdreven, waren deze misdaden niet groot. Dat de rechtbank zooveel lichter strafte dan de schout had geëischt, wordt voorts misschien verklaard uit de spanning, welke in deze jaren heerschte tusschen den hoofdofficier en den senaat, *die* zich beklagde, dat vergripen der studenten vaak, buiten de Vierschaar om, slechts door den schout met den kapitein der stadssoldaten werden berecht, en dit hield voor violatie der academische hantvesten. Ook waren er klachten, dat de schouten de woningen der hoogleeraren niet genoeg beschermden tegen zulke studenten, die gewoon waren daar de ruiten in te werpen. *Acta Senatus* op 6 Octob. 1683, 26 Juni 1685, pag. 81 en 91. Wat overigens

de predikant voor zijn onhandelbaren pupil, kocht voor hem eene uitrusting en gaf hem ook voor het verblijf aan boord van allerlei mede. Het is eene eerbiedwaardige lijst, kleederen en schoenen, een partij hoeden voor *f* 30-0-0, brandewijn, tabak en pijpen voor *f* 40-1-0, een degen voor *f* 3-5-0, eenige hammen (*f* 5-0-0), kazen (*f* 5-1 g-0), zes servietten (*f* 5-8-0), zes neusdoeken (*f* 3-7-0), zes dassen (*f* 3-12-0), zes lepels (*f* 0-1 8-0), twee mutsen (*f* 0-12-0), eenige brieven spelden en naalden (*f* 4-0-0), koek (*f* 6-0-0), koekjes (*f* 4-12-0) ¹⁾, snuif, tabak en anders (*f* 3-12-0), messen, kammen en andere „snuysteringen” (*f* 9-0-0), handschoenen (*f* 21-1-0). Bovendien kreeg Caesar „op sijn reys na Indien” nog mede *f* 33-0-0. De schipper van den logger, die al dit goed naar Amsterdam bracht, vroeg *f* 3-0-0 en de sleeper 7 st. Den 21^{en} April 1687 bracht ds. Knibbe den jongeling per wagen naar Amsterdam, wat *f* 7-0-0 kostte, verteerde onderweg met hem *f* 4-4-0, terwijl Caesar voor 't laatst in de herberg aldaar met eenige vrienden de boter er nog eens uitbraadde en de rekening à *f* 50-0-0 zijnen voogd ter betaling achterliet. Zóó is hij heen-

dat »aanranden van de binnenwagt” aangaat, wij vinden daarvan een levendig voorbeeld uit dezen zelfden tijd in eene acte voor notaris van der Eycken, d.d. 2 Juli 1682, n. 88.

1) Waarom zooveel koek? Het antwoord geeft een brief van Wollebrandt Geleynsz. de Jongh, ter reede van Texel wachtende op goeden wind, d.d. 24 Dec. 1634, waarin hij zijnen Alkmaarschen vrienden vraagt hem nog van allerlei te zenden o.a. »4 stoop france brandewijn à 26 st. de stoop” en.. »2 à 3 gulden aan coeck, die wat duren can om met onse brandewijn des morgens te eten, die sonder deselven niet wel en smaect . . . dit schrijf ick op Sondach morgen bij de caers, den rechten tijt om brandewijn te drincken.” Dr. H. E. van Gelder in *Oud-Holland* XXXIII, 36.

gegaan, niet al te diep betreurd en door ds. Knibbe met een zucht van verlichting nagestaard. Althans, wanneer hij ons nog heeft medegedeeld welke onkosten er gevallen zijn op het opmaken zijner lijvige rekening (de heer advokaat Gerard Vromans *f* 3 1-6-0, de notaris Raven *f* 98-13-0), eindigt hij met deze woorden: „Den rendant stelt voor den tijd van negen jaren zijner administratie voor vele vacatiën, extraordinaire moeyten, soo int ontfangen, beleggen en uitgeven der penningen als in de seer lastige regeringe over de persoon van Cornelis Caesar en dat so buyten als binnen deser stad gehad en gedaan, in plaatse van meerdere sommen, die den rendant in alle redelijckheyt soude kunnen sustineeren ende pretendeeren, maar een somme van *f* 350-0-0.” Dat was inderdaad zeer bescheiden.

KLIKSPAAN-ARMINIAAN.

Van het bekende rijmpje „Klikspaan-boterspaan-mag niet door mijn straatje gaan . .” enz. bestaat een variant, die ik slechts uit de herinnering kan opschrijven : „Klikspaan-arminiaan . .” enz. ¹⁾. Altijd

1) Dr. G. J. Boekenooeg heeft de goedheid mij mede te deelen : »Het rijmpje komt nog niet voor in de beide eerste drukken van Van Vloten's *Baker- en kinderrijmen* (1871, 1872), maar wel in den 3en druk (ik meen van 1874) en den 4en (1894):

»Klikspaan. Armiaan!
Hij durft niet door het steegje gaan;
Want ieder zal hem smijten,
Het hondje zal hem bijten,
Het vogeltje zal hem pikken,
Dat komt van al dat klikken.“»

Daarnaast, in den 4en druk, »»Klikspaan, halve maan”»

heb ik die samenvoeging vreemd gevonden, omdat de remonstranten, in de dagen hunner vervolging wel verklikt werden bij den Schout, maar zelven niet verklikten of aanbrachten. Onlangs nu vond ik in de Leidsche notariëele acten een paar stukken, die mij eene oplossing van het raadsel schijnen te geven. Het eerste is van 1626, toen hier te Leiden de vervolging nog heftig was en luidt aldus: „Op huyden den 22^{en} Juni anno 1626 compareerden voor mij Cornelis Dirck van Grotelande notaris publijck . . Marijten Jansdr. weduwe van Willem Pietersz., in sijn leven schoenmaker, out omtrent 58 jaren, ende Benovoli Johannis Drielandis, out omtrent 22 jaar, beyden wonende binnen Leyden ende hebben bij hare respective consciëntie, vrouwe-ende mannenwaerheyt, in plaatse van eede, ter requisitie ende instantie van mr. Franchoy's Tor-
torolis, mede wonende binnen Leyden, getuycht ende verclaert waerachtig te wesen, dat omtrent meye dagen anno 1626 voorleden, sonder in den preciesen dach behaelt te willen sijn, inde bancke alhier gecomen is Grietgen, sijnde de vrou van

en »»Klikspaan, boterhaan”” (met het gewonere: je durft niet door mijn straatje gaan). Verder heb ik in mijn *Zaansche* volkstaal 22 op *armiaan* (uit den volksmond) aangehaald: »»Klikspaan, Armiaan, je zult niet enz.””, terwijl Gallée, *Wbk. v. h. Geld. Over+*. *Dial.* 25 op *labben* heeft: »»Klikspaan! Adriaan! Durft niet enz.”” Over »Arriaan, klikspaan” spreekt baron Sloet tot Olthuis in *Overijs. Alman.*, 1841. Al is het dus eerst zeer laat opgeteekend, toch zal het waarschijnlijk wel oud zijn en kan het dus best den oorsprong hebben, dien gij veronderstelt. Dat armiaan de oudste lezing is, lijkt mij het waarschijnlijkst; daaruit kunnen door misverstand later gemakkelijk de varianten zijn ontstaan. Ook schijnt het rijmpje vooral in Holland bekend te zijn.”

Stoffel, servietwercker 1) in de boomgaerdsteeg alhier, seggende: „Frans gij hebt gisteren mij vant pant, dat ick loste, van twaelf guldens drie schellingen te veel afgenomen van **verstaen** gelt.” Daarop hij, requirant, seyde dat tselve niet waer en was, seggende voorts **Grietgen**: „soo gijt mij niet weder en geeft, soo onsteelt gijt mij als een dieff en ghij bent een **dieff**”, met meer andere scheltwoorden, herhalende tselve tot verscheyde malen, seggende voorts, dat sijt aan de vier burgemeesters soude gaan **clagen**. Daarop hij, requirant, seijde: „ick sal **naat** briefgen sien, ick ben geen arminiaen, ick wil niet becræijt **wesen**.” Daarop sij weder seyde: „Segdij dan dat ick eene arminiaensche craeijster ben?” Antwoorde hij, requirant, daarop: „gij segt het, hebt gij 't gedaen, gij weet het wel.” Het verdere der acte behoeven wij hier niet aan te halen 2). Het woord „**craeyer**” is bekend, het is de schoutenrakker, die de misdadigers aanbrengt of verklikt, natuurlijk als scheldnaam gebruikt. Zoo lezen wij in eene andere acte van zeven jaren vroeger: „Op huyden 17 Februari 1619 compareerden voor mij Jan Pietersz. Douw notaris enz. de eersame (volgen de namen van drie burgers), dewelcke ter requisitie van Maarten Lauwerisz., verklaarden, dat zij, deposanten, opten 10^{en} deser lopende **maent** Februari anno 1619 des namiddaechs inde Hogelandsche kercke hebben aengehoort, dat Jeremias Enten, inwoner deser stede, seer **smadelijcke**

1) Serviet- of servetwerker. Deze categorie van wevers wordt o.a. genoemd bij N. W. Posthumus, Bronnen *tot de geschied. van de L. textielnijverheid*, IV, 507, n°. 379.

2) *Acta* notaris Grotelande, 22 Juni 1626, fol. 1 17. L. archief.

woorden heeft gesproken van verscheyden eerlijcke personen ende mede van hem, requirant, alsdat hij soude sijn een Spaensche portier, craeijer ende seven-stuyvers-man . . ." 1). „Craeyer" is dus verklikker, aanbrenger en nu wordt het gesprek in de Leidsche bank van leening duidelijk en het rijmpje meteen. Grietje dreigde, dat zij het den burgemeesters zou gaan klagen. Daarop antwoordde Frans, de leentafelhouder: „ik ben geen arminiaan, ik wil niet bekraaid zijn, niet verklikt worden." En Grietje weêr: „Zegt gij soms, dat ik eene arminiaansche kraaister ben ?" Dat wil dus zeggen eene verklikster, die de arminianen aanbrengt. Zeker was dat in die jaren van menigeen bekend, dat hij, als er b.v. eene verboden samenkomst geweest was, aanbracht, wie daarbij tegenwoordig geweest waren. Maar dit „arminiaansche verklikker" werd later vergeten, de oorspronkelijke beteekenis geraakte verloren en, in plaats van „verklikker van arminianen" ging men het houden voor een „arminiaansche klikspaan". Zoo werden, nog lang nadat alle vervolging had opgehouden, de arme remonstranten in den volksmond van een kwaad beticht, waarvan zij juist het slachtoffer waren geweest.

L. KNAPPERT.

1) *Acta* notaris Jan Pietersz. Douw, 17 Februari 1619.

De Hervormde Kerk van Zoetermeer.

Het eerste kerkgebouw, dat te Zoetermeer werd gesticht, stond niet op de plaats van het tegenwoordige. Het stond, volgens oude berichten, aan den Broekweg bij de Zwaarsloot, doch is reeds lang vóór de Reformatie afgebroken. Het kerkhof, of het plein waar de kerk op heeft gestaan, is nog lang te zien geweest, maar in 1710 door het uitdelven van het veen in een waterplas herschapen. Onder deze kerk die een parochiekerk was, behoorde de kapel van Zegwaard, gewijd aan Onze Lieve Vrouwe Geboorte. Deze kapel, waarvan geen sporen meer aanwezig zijn, stond recht tegenover den Molenweg, welke om die reden ook de Kapellelaan werd geheeten. Ook behoorde onder de parochie van Zoetermeer een klooster van reguliere kanunniken, dat zich aan den Hilierdam verhief, welke daarom ook wel de Regulierendam heette. Van dit klooster zijn echter weinig of geen bijzonderheden geboekt; misschien is het in de oorlogen, die onzen vaderlandschen grond op het einde der 16de eeuw teisterden, verwoest en gansch te niet gegaan.

In het midden der 15de eeuw werd op de tegenwoordige plaats een geheel nieuw kerkgebouw gesticht en aan de bijzondere vereering van den *H. Nicolaas*, den patroon der kinderen toegewijd.

Beide ambachten, Zoetermeer en Zegwaard, hebben in de kosten helpen dragen; evenwel is deze kerk meer bekend als de kerk van Zoetermeer, niettegenstaande zij op Zegwaardschen grond is opgetrokken. Men moet dat hieruit verklaren — niet, omdat de scheiding van beide ambachten moeielijk uit elkaar kon worden gehouden en er dus een vergissing zou hebben plaats gehad — doch omdat Zoetermeer het recht van een parochiekerk had, waaronder de kapel van Zegwaard behoorde.

Meermalen is de ambachtsheer van Zoetermeer deswege in de uitoefening van zijn patroonschap over deze kerk bemoeielijkt, doch steeds daarin door de hoogste rechtspraak gehandhaafd. Zoo geschiedde dit o. a. in 1528, bij vonnis van het Hof van Holland, ten voordeele van *Sandrina van Cruyningen*, Vrouwe van Zoetermeer, als het recht bewarende van haarzoon *Hendrick Croesinck*, pleitende tegen *Hendrick Jansz.* priester en koster der kerk van Zoetermeer, die den heer de begeving der kosterij wilde betwisten. Langen tijd (misschien nog) bewaarde men te Zoetermeer een oud stuk, een verzoek om toestemming aan den heer van Zoetermeer in of ± 1620 om den opbouw van den toren te mogen aanbesteden, terwijl mede aanwezig was een andere brief, een vonnis van den Hoogen Raad van 1735 waarbij den ambachtsheer van Zoetermeer het recht werd toegekend van het aanstellen van den predikant, den koster, den schoolmeester en andere mindere kerkdienaars. De heer van Zegwaard had echter deel in het bewind der kerkelijke goederen, waartoe hij voorheen kerkmeesters uit zijn heerlijkheid placht aan te stellen.

Het oude kerkgebouw, dat waarschijnlijk in de

oorlogen veel te lijden heeft gehad, was op het laatst der 16de eeuw dermate vervallen, dat een algeheele restauratie dringend noodzakelijk bleek. In 1590 heeft men daartoe de hand aan den ploeg geslagen, zooals bleek uit een oud bord, in 1660 vernieuwd, doch dat ik bij een bezoek aan de kerk niet terug heb gevonden.

Op dat bord vond men het volgend gedicht (ongetwijfeld opgesteld door een vereerder van Petrus Dathenus)

Met believen des Eedlen Heer, seer hoog geleerd,
 Meester *Gerard van Wijngaerden*, grootelijks moet hij zijn
 Heere van Benthuisen, oock Ambagtsheere tot Soetermeer ^{[geëerd,}
^{[bekend}
 Ende van 't Graefschap Holland vermaert sijnde President.
 Door *Wijnand van Beeck Gerritsoen*, Dienaer des Woords,
Cornelis Michielsoon, ouderlingh op dat pas,
Franck Lenartszoon, een goet Broeder, hoort aan voorts,
 Hebben eerst begonnen deez liberie ras,
Cornelis Janszoon Roobol best bekend,
Adriaen Adriaensoon, Diakens hier,
Leenaert Dirrick Jan Kock helpt dit Testament
 Oprigten ende ontsteecken dit Goddelick vier.
 Uijtgenomen een, geboren al in Holland triumfant,
 Aenbiedende malcandren hulpe seer valjant,
 In Soetermeer ende Segwaert sijnde eendragtig woonagtig,
 God geeve hun al alle 't quaet tegens te staen, kragtig, managtig.
 Door Raat van Schouten *Claes Jacobs* Soetermeer,
 Ook Wouter *Cornelisz. Bijl* in Segwaert begeer
 En *Adriaen Dirricks Kuijpers* in sijn jaer
Ingen Adriaens van der *Chijs*, kerckmeesters een paar,
 Is besteed te doen maacken alhier in deese kerck
 Tot een ewig Godlijck testament dit werck.
Heyndrick Jacobs Dwaling, kerckmeester op dit pas,
 Heeft dit werck doen opregten, tgeen bijna vervallen was.

Nadat dit hersteld kerkgebouw tweehonderd jaar aan zijn bestemming had beantwoord, werd het

wederom zóó bouwvallig bevonden dat men vergunning verzocht en verkreeg het geheel af te breken en een nieuw te zetten. Met den opbouw van het nieuwe godshuis, werd **13** April 1785 door het leggen' van den eersten steen een begin gemaakt welke gebeurtenis men in aandenken heeft trachten te houden door het plaatsen van een gedenksteen. Wederom greep een Zoetermeersch ingezetene naar de lier en zong:

De hand deez drietal jonglingschap
 Heeft d'eerste steen aan dit gebouw
 Gelegt tot Fondament en trap
 Voor 's menschen heil en Godsdiensttrouw.

Den **13**en April 1785. *Thomas* van Leeuwen, oud **11** jaar
Hugo Maaskant, oud **10** jaar; *Adriaan Overvliet*, oud **10** jaar.

In 1787 was dit gebouw geheel voltooid en dient nog tot op den huidigen dag tot plaats van samenkomst aan de Herv. Gemeente. Men gaat het binnen door een portaal met hardsteen en zuilen, versierd met vazen. Boven de deur bevindt zich een wit marmeren gedenksteen, vastgehouden door koperen knoppen en waarop het volgend opschrift is te lezen :

„Deze kerk A”. 1787 volbouwd toen de Heeren *J. Kerkhoven* en *H. J. Vonck* Schouten, en *C. van Leeuwen* en *C. Maaskamp* Kerkmeesteren van Soetermeer en *Zegwaart* waren.”

Het gebouw dat inwendig op vier pilaren rust en net gestucadoord is, vertoont van binnen een ruimte, welke in tweeën is gedeeld. Het eene deel dat tot uitoefening der gemeenschappelijke godsvereering bestemd is, prijkt met een zeer schoonen preekstoel, welks drie zijden buitengewoon fraai

zijn gebeeldhouwd en voorstellingen geven van de wetgeving van Mozes op den berg Sinai, — van het brandende braambosch, — en van de druiventros van Escol. Bezienswaardig ook zijn de banken van de ambachtsheeren van Zoetermeer en Zegwaard alsook die van de regeering der genoemde ambachten, welke tegenover den preekstoel zijn geplaatst. Boven het orgel, waarmee de kerk in 1810 werd opgeluisterd, verheffen zich drie beelden, waarvan het middelste een uurwijzer draagt die met de torenklok in verbinding staat. Bij avond wordt de kerk verlicht door 2 groote koperen kronen versierd met schildjes (17de eeuw) en 5 kleinere dito.

Het andere gedeelte der kerk is met een ijzeren hek van de preekkerk gescheiden en wordt alleen bij de viering van het Avondmaal gebezigd. In dit deel vindt men, hoewel daarvan weinig uiterlijke kentekenen te zien zijn, den grafkelder der Heeren en Vrouwen van Zoetermeer. Toen men in 1785 bij de afbraak der oude kerk dezen kelder opende, vond men daarin een looden kist op een ijzeren rooster geplaatst. Op het deksel der kist bevond zich het volgende opschrift:

*„Dit is 't ligchaam van Louyse de Croy,
Marquisine van ter Veere, Vrouwe van Fromont, den
23^{en} Augustus 1590”* ¹⁾.

1) Echtgenoot van Jan van Bourgondië, heer v. Fromont en van Zevenhuizen óók ambachtsheer van Zegwaard, gouverneur van Namen in 1577. Zij was eerder gehuwd geweest met den beroemden Maximiliaan van Bourgondië, den stadhouder van Holland en Zeeland. Zie Alg. Ned. Familieblad IX: 23, 24.

Rij den herbouw in 1785 is de toren van de oude kerk blijven staan. Hij draagt het jaartal 1642 en gaat van onder tot boven vierkant op, is met een balustrade voorzien heeft een achtkant bovenstuk, waarboven een open koepel uit 1785. Hierin hangen de klokken ; één met vier médaillons gegoten in 1571 door *Adrian Steulart* en één in 1667 door P. *Hemony* te Amsterdam.

De voet van dezen toren is nog uit den tijd van den vorigen bouw, midden 15de eeuw. Binnen den toren ligt nog een gotische priesterzerk.

* * *

In het kerkgebouw liggen verspreid de volgende grafzerken

1. Hier legt Jonkvrouwe *Jacoba Alida van Eys*, geboren te Amsteldam den 13^{en} April 1719. Overleden te Zegwaard den 6^{en} en begraven den 13^{en} April 1768. — *Melior Post Aspera Fata Resurgo.* — Vrij van kerkerechten tot den jare 1816.

Hierboven een ruitschild, wapen van *Eys*, omgeven door een lauwerkrans.

2. Hier leyt begraven *Gerardi Weten*, in zijn leven Schout van Segwaert en Secretaris van Benthuisen, sterf den 17^{en} Januari 1682.

3. Hier rust *Hillegonda Hoflant*, Huysvrouw van *Symon Berckel*, Notaris alhier, sterf den 10^{en} July, 't jaer 1693.

4. Hier rust *Abraham Verspreet*. Deese gemeentens als *Predicant* bediendt hebbende 23 Jaaren, overleeden den 16^{en} Maart 1692.

5. Hier leit begraven *Teunis Heindrickse van der Does*, is gestorven den 20^{en} Januari **1681**, oud 74 jaar. — Hier leyt begraven *Cornelis Teunisse van der Does*, is gestorven den 15^{en} April A^o. 1681, out 50 jaar.

6. Hier legt begraven den WelEdelGestrengen Heer *Simon Heymrijk Hoogop*, in zijn WelEd. leven Lt. Collonel en Capiteyn van een Comp. Inf. ten dienste dezer landen, overl. in Soetermeer op den 26^{en} October 1768 in den ouderdom van omtrent twee en vijftigjaren ende is dit graf bij occasie van voorbegravinge aangekocht door Heer *Adriaan Hoogop*, Schout van Soetermeer voors. en Stadts Rentmeester etc. op Delfshaven.

7. Hier rusten *Aart Maas*, overleden te Segwaart den 1^{en} en begraven den 6^{en} van October 1769, -- en Sara Ketelaar, overleden te Segwaart den 24^{en} en begraven den 30^{en} van October 1761.

* * *

De bank van den Heer van Zegwaard is versierd met een wapen, voorstellende een boom op grasgrond, ondersteund (of vastgehouden) door twee eenhoorns. Kroon met 3 fleurons. Schildhouders: twee (aanzijnde ?) leeuwen, elk een banier houdende : rechts met een leeuw, links met drie kepers. Devies: *Arte Labore Patientia*.

(Dit is het wapen van de *familied' Osyvan Segwaart*).

De bank van den Heer van Zoetermeer heeft drie wapens. In het midden het wapen der heerlijkheid (thans der gemeente), zijnde drie gestengelde bloemen (zoo men zegt : meerbloemen). Herald : rechts daarvan

een wapen met 3 hanen; links een gevierendeeld wapen : I en 4 twee staande sleutels, de baard omhoog en naar de herald rechterzijde gewend; 2 en 3 drie ruiten (geplaatst 2 en I). Hartschild: een kruis? Het wapen van Zoetermeer is gedekt door een kroon met 3 fleurons en 2 drieparels; evenzoo het wapen met de sleutels en de ruiten. Het wapen met de hanen heeft een helm met een haan als helmteeken.

Als schildhouders fungeeren bij de drie wapens: twee liggende leeuwen.

Het wapen met de sleutels en de ruiten is dat der familie van *Reverhorst*; het wapen met de drie hanen heeft wellicht betrekking op het geslacht **van Aalst Schouten**.

* *

Als predikanten zijn in de kerk van Zoetermeer werkzaam geweest:

1. *Wynand Gerritsz. van Beeck*, . . 1575—1595¹⁾
emeritus, overleden 1605.
2. *Peter Petersz. van den Broeck*;
of wel: *Petrus Paludanus*, 1604-1614
beroepen van Aalsmeer, ontzet.
3. *Henricus Gregorii Blijvenburch*, . 1615—1619
beroepen van Harwich, ontzet.
4. *Johannes Georgii*, 1617—1643
kandidaat, beroepen ten dienste der
doleerende gemeente, vast predt.
1619, overleden alhier.

1) Dit jaartal 1595 staat niet vast. R.

5. *Jodocus van Lodensteyn*, 1644—1650
kandidaat, vertrokken naar Sluis.
6. *Johannes Leyendecker*, 1650-1656
kandidaat, vertr. naar Naarden.
7. *Wynand van Deutecum*, 1656—1657
kandidaat, alhier overleden.
8. *Johannes Vlack*, of *Vlacq*, 1657-1664
kandidaat vertr. naar Purmerend.
9. *Joachim Bilderbeecq*, 1665—1668
kandidaat, alhier overleden.
10. *Abraham Verspreet*, 1668-1692
kandidaat, alhier overleden.
11. *Theodorus Clinquant*, 1692—1701
beroepen van Heerjansdam, ver-
trokken naar Weesp
12. *Theodorus Daversman*, 1703—1736
kandidaat, emeritus en overleden
alhier 1740.
13. *David van Hemen*, 1736—1765
beroepen v. Hedikhuizen, emeritus,
overleden in 1779.
14. *Johannes Aelstius den Appel*, . . . 1765—1796
beroepen v. Krabbendijke, emeritus,
overleden in 1811.
15. *Petrus Hugenholtz*, 1796—1801
beroepen van Amerongen, ver-
trokken naar Vlissingen.

16. *Henricus Weyland*, 1801—1805
beroepen van Hemmen, vertrokken
naar Enkhuizen.
17. *Dirk van der Leeuw*, 1805—1806
beroepen van Poortugaal, ver-
trokken naar Wageningen.
18. *Johannes Jacobus* van Sittert, . . 1806—1838
beroepen van Venhuizen, overl.
19. *Johannes Jacobus* van Sittert *J. Jzn.*, 1840—1886
kandidaat, emeritus, overleden
in 1905.
20. *Ymte Fentjes Bootsma*, 1887—
beroepen van Lunteren.

W. M. C. REGT.

NASCHRIFT VAN DE REDACTIE.

Over Wijnandus Beeck en zijne gemeente nog
L. Knappert : „Eene plattelandsgemeente anno 1582”
in *Nederl. Archief voor kerkgeschiedenis* VII, 1910,
blz. 246-261.

**Het Dagboek
van een Leidenaar uit den jare 1747.**

(TWEEDE DEEL).

(Vervolg).

DEESE STADT LIJDEN.

Aanmerkenswaardigen gevallen en geschiedenissen
van den **Jaare 1748**
en wat omstandigheden sig in dit jaar binnen **deser steede**
syn voorgevallen onder de regeeringen van
Syn **WelEdelen** Doorlugtige Hoogheydt door **Gods** Genade
Prince van Oranjen en Nassouw.

VOOREEDEN.

Hoewel ik J. Akerval door liefhebberije aangeprikkelt synde, om wederom aantevaarden de merkwaardige geschiedenis en naauwkeurige reflexien, die in dit jaar 1748 binnen deese stadt Lijden syn geschiet, en verder wat omstandigheden haar selve hebbe geopenbaart, t' geen men in het vervolg sal vinden.

Dato den 1ste mey 1748.

STADS PLACAAAT.

Den 24 Jan. op Woensdag morgen ten 12 uuren afgelesen, luydt als volgt.

Die van de Geregte der stadt Lijden laten by

deesen een ygelyk bekend maaken, dat sy hebben goetgevonden, gelyk sy die van Geregte goetvinden by deesen, aan alle goede burgeren en ingesetenen dat tot het doen van de Liberaale Gift door order van de Heeren Staate als ook gearesteert der 12 September laastlede met communicatie van Syn Hoogheydt, Soo dat van nu af aan, de Comissarissen tot de directie en behandelingen van de Liberaale sullen beginnen te faceeren tot den ontfang van de 2^e termijn, En alsoo er nog onder de goede burgtren en ingesetenen eenige werde bevonden die den eersten termyn nog niet hebben voldaan, soo werden dselve versogt om de eersten termyn te koomen voldoen, om quitantie daar op te ontiangen.

OVER DE JUBBEL. PREEK.

28 Jan. Op een Sondag voormiddag heeft den Eerwaarden Heer Jan van den honert, Professor en Predikant binnen deese stadt, een plegtige redevoering uytgesproken in de Pieterskerk ter gedagtenisse an de hondertjarige vrede geslooten te Munster, in 't lant van Westphaalen tussen den Kooning van Spanjen en de Staate Generaal op den 30 January 1648. De text is geweest uyt I Samuel 7 vs. 12, luydende aldus : Samuel nu nam eenen steen ende stelde dien tussen Mispa ende tussen Sen ende hy noemde die naame Eben haëser, ende hy seyde, tot hier toe heeft ons de Heere geholpen.

OVER DE VISENTATIE VAN DE WAARTGELDERS SNAPHAANEN.

2 Feb. Op een Vrydag morgen, synde leeningdag hebbe de Waartgelders haar snaphaanen by de

Kaptyns moeten vertoonen, en syn gevisenteert en geordonneert de selve wel schoon te houden.

10 Febr. Op Saterdag morgen leeningdag hebben de Waartgelders weder deselve order geobserveert en de ygen comande ontvangen.

OVER EEN TROMMELSLAG ALHIER.

12 Feb. Op een mandag namiddag syn alhier in deese stadt 2 trommels geslagen, met dit uytroep, dat al de geen die genegen was door order van de Heeren Staaten en Syn Hoogheydt om te dienen onder de Garde de voet, leggende t' regiment in s' Gravenhage die koome s' avonts ten 5 uure in de dikke Boom op de Middelste Graft, alwaar voor een Kaarel van $5\frac{1}{2}$ voet sal gegeven worde 30 ducats, en niet anders willen aannemen als wel gemaakte manschap vol couragie. Ook werden alle mooie nette fraaje jonge meysjes versogt, die haar selven daar willen laten vinden, dat haar sal werden opgedist slaa met rookvlys of yeren. Ook sal men konnen krygen wyn, mol of bier, wat men maar sal begeeren. Ook sal tot dients syn voor de jongemans postelyne pypen met Verginje tabak, en kan pretenderen wat hy belieft.

OVER EEN CONTRA TROMMELSLAG.

19 Feb, Op een Maandag namiddag aan alle hoeken, steegen en straaten een Trommel geslagen, dat voor eenigen tydt niet in de Hoogduytse Kerk waartgelders sullen werden geworven of aangenomen voor nader orden. Dit is de reede daar van, dat men de manschap van 6 halv voet niet maklyk soude kunnen krygen en dat het regiment voornoemt eer het uyt den Haag trok moest voltallig syn.

OVER DE WAARTGELDERS MONTUUR.

20 Feb. Op dingsdag morgen ten 9 uuren, maar daags te vooren gewaarschouwt syn de Waartgelders haar mantuur of kleeren gaan haalen by menheer Cornabee op de Oude Vest dewelke de kleere heeft uytgedeelt, en als opsigter daar over was gestelt, om alles wat tot de monteering van kleeren noodig was te besorgen. De kleermakers in dese stadt het sy baasen of knegts hebben se onder malkanderen gemaakt, hoeden, schoenen en kousen op deselve manier, en hebben dat gemaklyk in de Winter konnen doen.

WAT MONTUUR DE WAARTGS HEBBEN GEHADT IN RANGE.

Den selven dato. De Montuur van de voorn. Waargelders hebben gevoert is op die wyse als men vinden sal. De Kapityns kleeren waaren best donker blauw laake. Rok, kamisool en broek mit silvere knoope, en roode saaje voering daar in, en ront om den hals van de rok een smal rootlaakens kraagje, maar moesten haar ygen kouse en schoenen draagen. Soo was ook de montuur van de Adjudants en Vaandrighs. Maar de Sergeanten haar kleeren waaren op die manier. Blauwe rokken, kamisole, broeken. De rokken die waare rontom de opslage met silvere lysten, en de tassen meede rontom met silver beset. Maar die droege kouse en schoene die haar uytgedeelt waare. De Corporaals syn gekleet geweest op die wyse als de Gemene, als uygeseyt dat sy op de arm, rontom de opslagen en silvere lyst hadden. De kleeding van de Gemeene is geweest donker blauw carsay, gevoert met roode baay, en haar hoede die sy hadden waaren grof met een wit boorsel, en onder de

knoop van de hoet een L, om dat sy lydenaars waaren. De opslagen van de rokken syn geweest rootlaaken, en de heele montuur beset met witte tinne knopen, soo alle gaar. De montuur van de Tamboers die is geweest op die form als van de Gemeenen, uytgeseyt dat sy aanweerskanten op de schoere een root laakens klepje of swaluwnesje daar aan genaaijt voerde op syn tamboersmanier of wyse. De Majoor van de Waartgelderstamboeren was meede op die wyse uytgerust, maar hadt beste blaauwe laakense kleeren aan, gelyk de Sergeanten met silver optassen van de rok en rontom de opslagen ook met silvere lijste beset, en de swaluwnesjens op schoer, die waaren met een smal silver lysje in de ronte beset. Dit was dan de montuur van de Leydse Waartgelders. Maar doe sy de kleeren droege, moesten sy s' weeklyks missen van haar gagement, als een Sergeant van 6 gulden alle week tractament, binnen deese stadt maar 4, maar daar sy in garnisoen soude leggen soudent sy volle gagie trekken. Maar alhier wiert op alle leeningdaagen 14 stuyvers afgehouden, om dat sy beeter kleeren hadden en swaarder gagie trokken. Indien sy getrouwd waaren en kinderen hadden, soo wiert alle week aan de wijven toegelyt 1 gulden huys-houding gelt, soo lang als sy in dienst waare. Een Corporaal van 4 gulden tractament s' week, die moest missen 10 stuyvers, en een gulden voor het wyf. Nu de Gemeenen, wiert alle week afgehouden 7 stuyvers anders niet. En de tamboers syn op soo een manier ook gehandelt, en dat 2 jaar lang. En volgens Placaat afgelesen, soudent sy alle in dien sy nog benoodigt waaren, en dat de monteringe te slegt wiert, wederom nieuwe montuur bekoomen.

2 Maart. Op een Snturdag middag ten **12** uren, is wederom door die van Geregte een Placaat gepubliceert synde een relaas van de hondersten en tweehondersten Penning over de liberaale Gift.

OVER DE SWAARE SNEEUW GEVALLEN.

3 Maart. Op Sondag morgen ten halv **12** uren begon het te sneeuwen soo sterk uyt een kragt van een noort westen wint, dat in de streek van halv een uur wel een voet hoog de sneeuw was gevallen, soo dat men den 4^e 5 6 7 8 heel kout weer hebben gehadt. Maar na eenigen is het guure saisoen verandert uyt een kragt van een zuyd westen.

OVER DE REVUE VAN DE WAARGELDERS.

5 Maart. Op een dingsdag morgen ten halv **7** syn de waartg. die daags te vooren gewaarschouwt wierden by haar Captyns aan de huysen gekoomen, en zyn ten **7** uren alle na den doelen toegetrokken. Yder Captyn met syn volk, verwagtende aldaar **2** Gedeputeerde van Syn Hoogh. om het volk te besien en te monstereen, maar sy syn dien morgen niet gearriveert. Doe syn de Waargelders weederom heenen gegaan, en door order van kaptyns gedagvaart om ten halv **2** uren weder te koomen aan de kaptyns huysen. Gecompareert synde en in geleedere staande, soo syn sy **2** uur alle weer na de Stads doelen gemarscheert. Op die manier als te vooren, sommige met slaande trommels. In den doelen gekoomen synde, soo wiert elk kwartier in orden gestelt dat het uymaakte **3** lange ryen agter malkander. En onder yder captyn syn volk wiert van de sergeanten de naamen afgeropen of

er geen absenten waaren. Het dan compleet synde, en correct in order staande soo kwam een tafel, die geset wiert aan het huys in den doelen met papier, pen en int, en doe wiert het volk van die twee heeren, die uyt den Haag gekoomen waare om het volk te sien, gemonstert en gevisenteert. Dat gedaan synde soo gingen die 2 afgasanten van den Prins aan de tafel sitten met alle de captyns. En doe wiert gecommandeert, dat yder captyn syn yge volk man voor man moest koomen marcheeren voorby die tafel in het aftrekken. En al die te kort of gebrekkelyk was, ofte niet in staat om te dienen, wiert uytgeschraapt, en na verloop van tydt op haar leendage bedankt, gelyk men in het vervolg sal vinden.

OVER DE AANGENAAME TYDINGE.

8 Maart. Op Vrydag den 8ste Maart des morgens omtrent 7 uuren kreeg men den seer verwonderlyken aangenaame Tydinge, als dat Mevrouw de Princes van Oranje en Nassouw, onsen Erfstadhouder s' Gemalin dien yge morgen, den klokke omtrent halv 4 uure in het kraambedde is verlost van een Jongen erf Prins. Die aangenaame tyding wiert aanstonts door een Courier uyt den Haag aan de Regering bekend gemaakt, dewelk over dese groote vreugde en blydschap in aller haast eenige bijzonderheden in het werk stelden. Naauwlyk de tyding gehoord synde by de Burgeren en ingesetenen of verwekte aanstondts groote vreugde en een gevoelende Blydschap in het Herte van alle goede en welmeenende Patriotten, die met traanen in de oogen malkanderen gelukwensten en filici-

teerden. Merkt het als een Wonder aan, die de Heere des Hemels en der Aarden, aan ons alle en wel voornamentlyk aan het welsyn van Lant en Kerk hadt toegebracht. O Vreugt. Ja Groote Vreugt, die men in sig selven gevoelde over de weldaden, die de Heere Godt almagtig aan ons alle heeft beweesen. En dat door Syn Goedertierene Genade het Huys van Oranje nog lange soude kunnen bloejen en groejen, gelyk als het Huys van Davidt, welke Stam de Heere voor Syn Volk hadt uytverkooren. De Heere dan selve segene Syn Hoogheydt met Syn Gesegende Familie, en geeve hunne dierbaare Hoogheedens alles wat wenselyk is, na Siel en Lighaam, in tyt en Eeuwigheyt.

Ik wende my tot het verhaal van de vreugt die op die dag binnen deese Stadt is gevoert. Toe de tyding kwam, schoot Klopper, de krantier, 3 maal uyt syn canonstukjes, die hij hadde. De Burgeren, daar waaren der veele die 3 maal hun snaphaan afschoote ter eere van den Jongen gebooren Erf Prins. En dat onder betuyging van inwendige vreugt en vrolikheydt. Elk een sette weeder syn oranje strikken op, ja selvs de Regerende Heeren, soo dat wel haast de hele stadt van beyde sexen met oranje verciert was. Kroonen boogen, vaandels kwaamen alle voor den dag. Duysenden van de Burgeren en in gesetenen, gaaven malkander de hant, met sulken goetgartigheydt dat het was of elk een duysendt gulden uyt de Staaten Lotery hadt getrokken. Menig montje vol en lekker catertje wiert op die morgen geconsumeert, alles ter eere van den Jongen erf Prins, of Graaf van Buuren. De Heere van dese Stadt ordonneerde dat het Stads geschut moest gelaaden worden tot order gekomen

was om het selve te lossen, gelyk gedaan wiert. s' Morgens de Constapels maar wagtende wanneer de Heeren het uur wilde bepaalen om te beginnen. En daar wiert door de Magistraat geordonneert dat den klokke 12 uren geworden synde voor de eerste reyse een generaale salvo uyt het canon moest geschieden. Terwyl wiert het oranje vaandel booven de Pers van het Stadhuys uytgestoken. De Klokkenist wiert verdagvaart om tegen die tyt op de toorn van het Stadhuys te weesen, gelyk ook de trompetter wiert gelast. Alle kosters van de kerken waaren ook gewaarschouwt. Den klok 12 uren geworden synde, begon voor de eerste maal de 18 stukken canon te lossen. En alle de klokken in de stadt wierden geluyt tot halv een uur. Doe begonnen de klokken te speelen, het airtje van Wilhelmus al van Nassouwen, dan weer de trompetter blaasende boove uyt de tooren het voorn. versje. Dit geschiedde beurt om beurt tot 1 uur toe. Doe loste voor de 2de maal het geschut, weder onder het luyden van alle de klokken tot halv 2 uur. En op de tooren was het meede het selve van het speelen der klokken en blasen der trompet. En de laaste rys was ten 2 uren dat het canon loste, doe luyde de klokken tot halv 3 ure s' namiddags, de klokkenist en trompetter hadt gedaan. Doe wierden van Stadswerklieden door order van de Heeren, vlak voor de trappen van het Stadhuys 3 staketsels geplaatst, alwaar 15 pektonnen wierden opgeset, 6 van booven en 6 van onderen, en syn ten 7 uren aangestoken. De heele Regering heeft geillumineert en andere voornaame luyden. Die het bliefde te doen, kon het doen. Het was van de Hceren niet geordonneert. Maar

daar in sommige particulieren huysen fraaje **illuminationen**, divisien en **decoratien**, waardig om alles te aanschouwen. Aldus is die dag en nagt met vreugde en blydschap by **burgeren** en inwoonderen van deese stadt geïndigt.

OVER EEN TROMELSLAG GESLAAGEN.

g Maart. Op een Saturdag namiddag syn alhier aan alle hoeken, steegen en straaften 2 **tromels** geslagen, om te werven Staate volk, hoorende onder de blaauwe Garde in den Haag. Het werfhuys was in de dikke boom op de middelste graft. Den andere Tamboers die haar uytroep was om Volk te werve onder het Regiment van den Luytenant Generaal Smissaart Walon. Dat werfhuys was in het Oog in t' Syl op het levendeel.

OVER HET AFDANKEN VAN WAARTGELDERS.

12 Maart. Op een dingdag morgen syn de een leendag soo syn der by alle kaptyns aan de huysen eenigte waartgelders afgedankt en hebben moeten overgeven hun snaphaan, porte pee en **banjonet en** hebben haar rokken moeten over geven. Vermits hebben sy behouden, kamisool, hoet, broek, **schoene** en kouse, en hebbe die dag evenwel nog leening voor het laast ontfangen. Die waartgelders die dan afgedankt syn, waare die **geene** welke bevonden **wiert** by Captyns niet in staat te syn om te dienen. Het sy dat sy te out waare ofte gebrekkelyk waare, of dronke lappen waare, of die te dom waare om de exercitie te **leeren**. Ook die te kort waare, Alle sulke persoonen heeft men afgedankt en gequiteert.

OVER DE WAGTHOUDING DER WAARTGELDS.

12 Maart. Op die yge dinsdag syn de waartgelders begonnen Sauve Garde te houden in de Hoogduytse Kerk, welke daartoe was geapproporieert, synde een schilder huysje daar geplaatst voor de reegen om daar in te staan, voor die syn wagt was. Deese wagt was by dag en nacht voorsien van omtrent 24 man. Patroullieerden alle uur een ander voor de wagt met de snaphaan op schoer. En alle avont te g uuren loste sy malkandere of; kwam men na g uure voorby de wagt gaan, riep die geen die op schilwagt stont. Warda, dan moest men daar op antwoorden, burger ront. Sy syden dan weederom, Passeer burgers ront. Was het volk van de wagt, riepen sy Waarda, de anderen goet ront. Daar op riep de schilwagt dan, Corporaal avans, en dan loste sy malkander of, alles op krygsmanier. Sy konnen in de voorn. wagt by het vuur sitten, hadden vry turf van de Stadt. Dus hebben sy soo lang wagtgehouden, tot sy hebbe moeten heen trekken, gelyk men in het vervolg sal vinde.

OVER DE DANK, VAST EN BEDEDAG.

13 Maart. Op een Woensdag is de algemeene dank, vast en Bededag geviert met sulken indruk, van weegen tytsomstandigheeden en beswaarnissen des lants dat op die dag de heerlykste predication syn gehoort van onse leeraars, die men soude konnen wensen. En daar is buyten verwagting veel gecolleteert voor den armen. Soo dat alle mensen met groote eerbiedt dies' dag hebbe geviert.

OVER DE ANDERE AANGENAME TYDING.

16 Maart. Op een Saturdag avont ten 6 uuren kreeg men alhier binnen deese stadt de aangenaame en aanmerkingswaardige tyding, als dat een sterk convoy van de Francen was opgeligt, bestaande in allerly equipagie van oorlog. Dit is voorgevallen tussen Antwerpen en Bergen op Soom, omtrent een moolen, het plaatsje Hogerhyden genaamt, alwaar soo men segt wel 800 hondert van de Francen soude syn neergesabelt en omtrent 1000 man binnen Breda als krygsgevange syn gebragt, daaronder 37 soo hooge als laage officiers. Ja selvs de Heer du Vaux, comandant synde van berge op soom met nog eenige buyt. 1st aanmerkelyk dat de tyding kwam en nyt meer verwonderingswaardig dat het net was voorgevallen een dag na de Biddag, synde op een donderdag dit geschiet. De Leydse courantier heeft over dit gelukkig succes 3 maal syn stukjes canon gelost. En verwekte nog deese tyding een vreugde by de burgeren en inwonderen deeser stadt, en na gedagten andere steede meede.

OVER DE UYTDEELING VAN GELDEN AAN DE SCHUTTERY.

25 Maart. Op een Maandag namiddag is een uytdeeling van verbeurt gelt aan de burgers toegeleyt. De Wagtmeesters hebben dit gelt by yder kwartiermeester gebragt. En de kwartiermeesters hebben het besorg aan de adelborste. En de adelborste hebben het besorgt aan de burgers. Den eenen compagnie heeft gegeven aan elk burger 14 St., andere 2 Sch., 3de 16 St., 4de 20 St. ens. alles na absentie.

EEN STAATE PLACAAAT GEAFFIGEERT.

27 Maart. Op een Woensdag morgen ten **12 uren** is door die van den Geregte der Stadt Leyden, een Staate Placaat geaffigeert. Het noodzakelykste daarvan is als volgen sal.

Alsoo de Heeren Staaten van Hollant en Westvrieslant als **meede** Syn Hoogheydt, in t' generaal de saaken hebben overwogen, dat van weegens de vyandelykheeden van Syn Katholyke Majesteijt de koning van Vrankryk, dewelke den Staat deeser landen op rigoureuse wyse komt aantetasten sonder declaratie van oorlog, soo is t' dat hun Ed. Hoog-Moog. Heeren Staaten van Hollant en Westvrieslant, als **meede** Syn Hoogheydt hebben goetgevonden, dat van nu af aan geen manufactuuren hoegenaamt sulle mooge koome uyt Vrankryk op het territoir van den Staat. Ook dat niet **sal** mooge versonden werde eenige manufactuuren na Vrankryk, het sy ten laste des Konings ofte des selvs **onderdaane**, en wel specialyk geen laakene, alles op boete van goet, lyf en leven, welke daar in **soude** moogen werde agterhaalt.

Gedaan in den Haage
den 26 Maart 1748.

OVER DOORTOGT VAN TROEPEN.

29 Maart op een Vrydag morgen ten **7 uren** is hier door gemarscheert **3** esquadrons ruytery van het regiment **Schulds** van Hage, alle magniefiek volk, hebben de nieuwe montuur aan, witte levry met roode uytmonsteering, en alle nieuwe jonge paarden, Deese manschappen kwaamen uyt de winter kwartieren, moesten na het velt, en **naamen** de weg na Alfen.

DEN VOLGENDE DAG.

30 Maart. Saturdag s' namiddags ten halv een uur **marscheerde** door deese stadt wederom 3 andere esquadrons ruytery van het selvde regiment als **vooren**.

31 Maart. Sondags s' morgen omtrent halv 11 **uuren** kwaamen de 3 **laaste** esquadrons ruytery hier door van het **yge** volk of van het selvde regiment, en syn telkens door de Leydse soldaaten geconvojeert.

Nota. In deese maant van Maart is soodaanig veel sneeuw gevallen en heeft soo kragtig gevrooren dat by geen mense geheugen soo laat in het jaar sulke koude heeft veroorsaak. Want men in January, February, en de geheele maant Maart volkoomen 3 maanden lang niet anders heeft gehadt als sneeuw, hagel, wint en seer strenge vorst, soo dat men in omtrent halv Maart nog met arreslede en de **slede-jagt** soodaanig divertissie op de **straaten** wiert verigt, dat het was of de winter eerst begon.

OVER EEN ANDERE CONFIRMATIE.

Nog is in deese maant Maart iets voorgevallen als dat is, dat de Gilde knegt van het Sint Eloys Gilt, is door order van een kaptyn in dese Stadt logerende, gecommandeert om een omsegging te doen by alle blikslagers **baasen** of knegts die **ge-neegen waaren** ten dienste van het Vaderlant om te koomen werken in Seelant ende om aldaar pontons te **maaken teegen** 28 stuyvers daags. En de Gilde knegt voor elke meester of knegt die hy by den captyn aangaf daar geniet hy 4 schellinge voor tot een premie. Dit is in alle plaatsen soo geschiet. En eenige meesters of knegts evenwel

hebbe moeten overgaan, en eens gewaagt, en, syn na Seelant getrokken en heeft geduurt omtrent 6 weeke dat die mensen aldaar hun werk hebben waargenomen, en syn doe alle afgedankt.

PLACAAAT 'TEGEN FRANCE KAAPERS.

2 April. Op een dingsdag morgen ten 12 uren alhier ter steede geaffigeert een Placaat van Syn Hoogheydt. Den inhoudt daar van is als volgt. Alsoo syn Hoogh. heeft goetgedagt van weegen de vyandelykheeden van den kooning van Vrankryk, dewelke n o g tegen dese lande continueert, dat voortaan geen France kapers of commissievaarders sullen moogen landen ofte inloopen in de havens of het Territoir van den Staat deser landen. Ook niet sullen moogen vernagten met hunne scheepen op de tonnen der ylanden. Soo ist dat Syn Hoogh. ernstelyk belast dat indien deese France kaapers of commissievaarders mogen willen landen, dat sy aanstonds moeten werde gearresteert.

OVER HET DOORTREKKEN VAN MILITIE.

5 April. Op Vrydag morgen omtrent 10 uren marscheerde door deese Stadt 3 esquadrons ruytery van het regiment van den Prins van Birkenvelt, hebbende meede nieuwe montuur aan, witte levry, groene uytmonstering, onder geleyde van eenigte bagagie waagens. Nota. Op dien yge dag syn alle de pakschuyten van alle veeren geprest om na Uytregt en aldaar een regiment Volk te gaan haalen.

6 April. Op Saterdag morgen ten 7 uren trokken weeder 3 andere esquadrons door van het yge Volk, hebbende meede eenigte bagagie waagens.

7 April. Op een Palme zondag op de middag ten 12 uren rukte de 3 laaste esquadrons door meede van het yge Volk en bagagie waagens by haar. Naamen de weg na Alfén en moesten sito na 't velt.

OVER HET DOORVAAREN VAN HET VOETVOLK.

7 April. Op die yge Sondag syn des avonts ten 6 uren door deese Stadt gevaaren 10 van die gepreste pakschuyte met voetvolk, welke van Uytregt door de Leydse schippers syn afgehaalt. Het was volk van het regiment Oranje Drenth, koomende uyt de Graaflykheydt van Bentheim, hebbende blaauwe montuur aan met oranje uytmonstering. Deese 10 eerste schuyten die door voeren, die hadden op yder schuyt op de neus staan een tamboer die alle de mars sloegen. Maar op de eerste schuyt hadt men voor op 2 vaandrighs staan die elk een vaandel in de handt hadde, synde witte syde vaandels met het Prince waapen daar op. Presumptief was het de schuyt daar de overste in sat. Onder doorvaaren was het volk seer playsierig en vrolik, songen en kwinkeleerden onder malkander. Maar onder deese troepe waaren verbaast veel soldaaten wyven, die meede voeren, mooglyk om eenige dienst te doen in t velt of in garnisoen. Ten 8 uren s' avonts kwaamen nog 5 schuyten door meede van het yge volk onder het slaan de trom. En na die tyt nog meer, soo dat er omtrent 20 schuyten vol hebben geweest. En hebben soo malkander buyten de Poort aan de Naakte Sluys ofgewagt. En doe sy gereet waaren syn sy omtrent 1 1 uren na delfshaaven gevaaren. Soo ver moesten de schippers haar brengen.

Dan soude zy alle over getransporteert worde in scheepen om soo de mars in allerhaast voor te setten na den Oudenbos.

10 April. Op een Woensdag morgen syn door order van die van Geregte door de Stadswerklieden voor het Stadhuys gemaakt 5 staaketsels om 17 pektonnen op te branden, daags daar aan over den doop van den Jongen Erf Prins van Oranje, Syne Doorlugtige Hoogheydts Zoon. Ook hebben alle Bonmeesters hunne Bon lantaarnen op het Stadhuys moeten besorge om op die dag te gebruyken.

**OVER DE VREUGDE NAGT TER EEREN VAN DE DOOP
VAN DE JONGEN PRINS.**

11 April. Op een Witte donderdag is den Jongen Erf Prins van Oranje en Nassouw in den Haage gedoopt op den 35ste dag synes ouderdoms. Om kort te gaan de vreugt die alhier binnen deese Stadt is vertoont, die luyt als volgt. Des s' avonts ten 6 uure loste voor de eerstemaal het Stads canon onder het luyden van alle de klokken, het blase van de trompetter en speelen op de klokken door de klokkenist. De klokken luyde een halv uur lang, het speelen en blasen op den toorn van het stadhuys ook een halv uur. Dit geschiede alle uur op die wijze. Ten 7 uure loste voor de 2de reyse het geschut. Dit uur wiert doorgebracht als het voorige uur. En ten 8 uure wiert voor het laast een generaale salvoo uyt de 18 stukken Stads geschut gelost. Doe hielden alle de klokken op, het blaasen der trompet en het speelen der klokkenist nam meede een ynde. Doe

deese vreugde vertooning geschiet was, doe wierden de 17 pektonnen dewelke voor het Stadhuys op 5 staketsels geplaatst waaren, aangestooken. En daar wiert wagts volk bygeplaats voor de kwaade jongens ofte moetwillige mensen, om geen kwaadt of moulestie aan de voornoemde tonnen te gebruyken. Ook om dat daar geen ongeluk van soude komen. Onderwyl wierden alle de Stads Bonlantaarnen, welke 3 hoogstens booven malkander rontom de tooren van het Stadhuys hingen aangestoke. Daar op begon de geheele Regeringe van dese Stadt te illumineeren, en andere luyden van aansien volgde, ook veele voornaame burgers en ingesetenen, die uyt liefde van den Jongen Prins, en door genegentheydt van onsen Stadhouder yder na syn vermogen de inwendige vreugt toonde. Deese vreugde nagt stontd een yder vry, wat hy bliefde te doen. Daar was geen bepaalinge gemaakt, ofte daar van door die van Geregte een Placaat geaffigeert, om hier van niet af te gaan. Die vreugde nagt was ongemeenlijk ofte onuytspreekelyk te verhaalen, met wat genoegen alles in syn werk ging. De fraaje illumineert poort aan de Vrouwe steeg die brande. De Heer Carson liet een vuurwerk dat fraay was s' nagts afsteken. Syn huys was geillumineert, en op de trappen van de gevel van het selvde huys waaren 3 nieuwe vaandels geset, als een booven op de top en twee aan weerskanten van het voornoemde huys. Ook sag men superbe sinnelben, fraaye decoratien en devisen ; allerhande coulcur van olien in glaasjens geset. In sommige huysen van buyten en sommige van binnen. Het was waardig de stadt om te wandelen om alle de kostelykheeden te sien die gemaakt waaren. Maar nooyt

fraayer sinnebeelden heeft men gesien als doe. Kroonen, boogen, vaandels, eerkransen waaren weeder voor den dag gehaalt en daar mee gepronkt. Het is niet te beschryven de vreugt en kostelykheydt die gesien is. De burgeren en ingesetenen waaren vrolik onder malkander, naarnen haar plaisier op straat of in huys onder het drinke van een glasje wijn op de Prins Syn gesontheydt. En andere moesten haar behelpen met bier, brandewyn en jenever. De wyfjes die saaten met heele collegien op straat in haare buurte onder delicates van een kopje kofje, bij geval een stukje koek of een montje vol brandewyn daar by. Anderen hoorde men roepen Viva Oranje, of Oranje booven, de derde lang leef de Prins van Oranje. Aldus is die avont en nagt met vreugde doorgebrag.

**VERHAALING VAN DE PRAGTIGE DOOP VAN DEN JONGE
PRINS VAN ORANJE IN S' GRAVENHAGEN, EN WAT
PERSOONENVAN DISTINCTIE DAAR BY HEBBEN GEASSISTEERT.**

1 1 April. Op die yge Witte Donderdag s' morgens ten 10 uuren vergaderde de Haagse Burgerey in het Voorhout op de Paardemart. Omtrent ten 12 uuren marscheerde den selven van daar en defileerden door de Houtstraat, het Pleyn, de korte en lange Vyverberg, de Plaats en Hoogstraat na de kerk, soodanig dat het Witte Vaandel sig by de kerk posteerde. Het Oranje Vaandel op de Mart en een gedeelte op de Hoogstraat, waaragter het Blaauwe Oranje Blanche Bleu, het Groene en Columbine Vaandel volgde, sig uytstreckende tot op de korte Vyverberg. Het garnisoen was meede in de wapenen, soo op het Binnehof, het Pleyn

als andere Wyken en loopplaatsen, staande een gedeelte van de Garde du Corps in magnifique nieuwe montuur uytgedost op het Buytenhof. Om 12 uren en 1 uur begaven sig de meeste Heeren en leeden der respective Collegien, die de Ceremonien bywoonden, na het Hof, synde van wegens de Staaten van Hollant en Westvrieslant daartoe gecommitteert. Uyt de Ridderschap de HoogEd. Heeren van der duyn, Vryheer van s' Gravemoer, en de Baron van Wassenaar, Heer van Doveren. De Heeren Paulus Geevaarts, Burgemeester der Stadt Dordregt, Mr. Isaac Laurens van dielen, Burgemeester der Stadt Haarlem, Mr. Willem van Schuylenburg, Burgemeester der Stadt Delft, Mr. Dirk de Raat, Burgemeester der Stadt Lyden, Mr. Jan van den Berg, Burgemeester en Dykgraaf van Rynlant, Mr. Jan Sautyn, Burgemeester der Stadt Amsterdam, Mr. Theodorus Saskerus, Burgemeester der Stadt Alkmaar, Mr. Herman Berkhout, Burgemeester der Stadt Hoorn, Mr. Jacob van der Ramhorst, Burgemeester der Stadt Enkhuysen, en de Heer Raad Pensionaris Gilles. Na dat de gemelde Heeren, gelyk ook de Heeren Gedeputeerden van haar Hoog. Moog. van de Staaten van Seelant, Vrieslant en die uyt de respective Hollantse Steeden sig aan het Hof van den Doorl. Erf Stadhouder hadden vervoegt, begon om 2 uren de calvacade. Als eerst de Stalmeester Bartoldi te paart, ten 2de een officier met 16 trauwanten in spaanse kleeding van swart fluweel, platte mutsen, oranje syde kousen en roosen van die couleur op de schoenen, de hellebaarden op de schouderen, hebbende gaande 2 aan 2. Daar op volgden een karos met 6 paarden, waar in saaten de Edellieden Wulknits, Voigt en

Bentink, gevolgt van lakeyen. Daar op kwam een karos, daar saaten in de Edellieden Ramboulliet, Dalwig en Unger, gevolgt van lakeyen. Doe een karos daar in saaten de Heeren Bigot en Harinxma. Algter den selven een karos daar sat in de Opper Jagermeester van Hamersteyn, de kamerheer Baron van der Heyden. Agter deese een brigaade van de Garde du Corps in haar superbe nieuwe montuur. Doe kwaamen er 4 hartloopers. Agter deese de overheerlyke karos van Parade bespannen met 8 mooren kopse hengsten, 2 pagies voor op, waarin sat Syn Hoogh., de Opper Hofmeester van Burmania en de Opperstalmeester Grovesteyns, hebbende aan yder kant van de karos 2 heydukken. Agter de koets 6 lakeyen, 1 trompetter, 1 officier en 16 Garde du Corps. Doe volgde 4 karossen waar in saaten de Gedeputeerden van Haar Hoog. Moog. als de Burggraaf lynden, de Heeren Schellinger, Buteux, Dablain van Giessenburg, Grovesteyns, Baron van Yselmuyden, en tamminga, met den Griffier Fagel, geprecedeert door den selven Booden. Agter den selven 7 karossen met de Gedeputeerden van de Staaten van Hollant en Westvrieslant. Doe weder een karos dat in sat de Hoog-Edelen Heer van Borsele Premier Noble van Seelant. Agter deese 4 karossen met de Gedeputeerde van die Provintie nog 4 karossen met de Gedeputeerden van Vrieslant, aan het hooft hebbende den Heer Willem van Haaren. Agter den selven volgde nog omtrent 20 karossen, waar in saaten de Gedeputeerden van bysondere Steeden. Doe kwam er weder een detachement van de Garde te paart, die de treyn sloot. Soo haast Syne Hoogh. sig aan de menigte der aanschouwers by het intreden

der karos op het Binnenhof vertoonde wiert de lugt vervult door het geroep van husas, speelende de **Staat**en trompetters en **pauker**, die uyt een der vengster vertrekken van den ingang der Vergaadering van haar Hoog Moog. **laagen** het bekende air van Wilhelmus van Nassouwen. De cavalcade geschiede vervolgens over de korte en lange Vyverberg, de Plaats, Hoogstraat en Mart na de kerk, door de gewapende Burgers onder het slaan van de mars, en het presenteeren van t' geweer, doende de officiers het gewoone saluyt, met de spontons en vaandels voor Syn Hoogheydt, Haar Hoog. Moog., Gedeputeerden, en die van de **Staat**en van Holland en Westvrieslant en **Zeelant**. In de kerk koomende die met een fluweel en goudt tapyt was belegt plaatste de Heer Erf Stadhouder zig in de aldaar gebragte Stadhouderlyke stoel, en de Heeren Gedeputeerden sig links en regts na hunnen rang ter syde van Syne Hoogh. In opgeregte bekleedde gestoeltens, synde het doopje hekje uyt de weg geruymt. De Predikdienst door Dominus van Uytregt begonne synde nam syn text uyt 1 Samuel 1 vs. 27-28 synde het gebedt van **Hanna**. Voorts wiert de Jonge Erf Prins afgehaalt door 3 karossen, bespannen yder met 6 paarden, bevinde sig de Heere Bigot en Harinxma in de eerste, en in de ande **Milady** Hindfort met eenige Hofdames. Volgende 1 Officier met 4 Gardes du Corps en 2 Pagies te voet. De draagstoel met den Erfprins **waaren** aan elke kant 2 Guarde du Corps en 2 heydukken, met 6 lakeyen, die deselve weg **naamen** als de eerste cavalcade.

Tussen beyde dient, **gesegt** te worden, dat de precautie van den Jongen Prins tussen door de

cavallerye tot aan de postering van de Schuttery te brengen van de uysterste voorsigtigheydt is geweest. Want gelyk de glasgordynen van de draagstoel **waaren** opgeschove en de Jonge Prins aan het gezigt van een ygelyk wiert vertoont, **veroor**saakte dat gesigt soo een verrukking van vreugt onder de **aanschouwers**, dat **naauwlyks** passagie wiert overgelaaten. Omtrent 4 uren kwam den Jongen Prins in de kerk en wiert aan Malady Hindfort overhandigt, en die hem wederom aan den Stadhouder overgegeven hebbende wiert de H. Doop aan hem geadministreert door Dominus Pielat ende de naam gegeven van Willem. De Godsdienst geyndigt synde wiert genoegsaam in het te rug keeren de ygeste route geobserveert, onder het luyden en **speelen** der klokken en het gebulder van het canon. Vervolgens defileerden de 6 **compagnien** Schutters, die magnifiek uytgedost **waaren** door de Stadhouderlyke Poort over het Binnenhof, deselve ten deele door Syne Hoogh. met groot genoegen beschout synde. Men kan niet genoeg uytspreken den grooten toevloet van vreemdelingen herwaarts gelokt om deese **plegtig**heydt te besigtigen, als meede over de magnificentie en pragt van kledere als andersins, hetgeen met geen pen is uyt te drukken, Dese avont syn de **Heeren** die bij den Doop geasisteert hebben door Syn Doorl. Hoogh. aan een tafel van 80 couverts pragtig op Prins Maurits Huys geregaleert. Soo is op die avont den heelen Haag geillumineert geweest. Verwonderingswaardig is het dat daar soo een onbegrypelyk getal van mensen van alle steeden en dorpen hier al te **saamen waaren** gevloeyt, men **egter** het minste ongeluk niet heeft gehoort.

OVER EEN STAATE PLACAAT GEAFFIGEERT.

13 April. Op een Saterdag morgen ten **12** uren een Staate Placaat door die van de Geregte bekend gemaakt synde in substantie als volgt. Dat de Heeren Staaten van Hollant en Westvrieslant mitsdeesen aan een ygelyk doen weten, dat Sluys in Vlaandere welke beset synde door de France troepen, En daarom ernstelyk vermaanen aan een yder wie het ook syn mooge dat alle de geen die eenige gepallanteerde crediteuren daar woonagtig hadden dewelke onder haar hadden eenigte Obligatien. Los of Lyf Rente dat de specien daar van moeten voldaan worden in handen van de yge personen, die daar in syn gepallenteert of geweest.

OVER EEN STADT PLACAAT GEPUELICEERT.

16 April. Op een Dingsdag morgen ten **12** uren afgekondigt een Placaat synde een Reeke om in 4 termijnen tot de Liberaale Gift te compareeren, synde daar toe tyt bepaalt tot de **31** Augusty voor het laast.

OVER HET EXERCEEREN VAN DE BURGERS.

23 April. Op een dingsdag s' avonts ten **6** uren syn de burgers voor de eerste reyse deeses jaars wederom de exercitie beginne te oefenen onder kaptyn van der Mark, synde de oudste Capityn. Volgens schryven van de Rurgeren Almanakken moesten sy den 2de deeser al in den doelen hebben beginne te exerceeren, maar om de aanhoudende koude is het 3 weeke opgesteld, en in plaatse van 4 maal s' weeks maar **2** maal s' weeks de exercitie hebben beginnen te doen.

OVER HET AFDANKEN VAN EENIGE WAARTGELDERS.

26 April. Op een Vrydag morgen syn aan de Kaptyns huysen eenige Waartgelders afgedankt, als adjudants, sergeants, corporaals, tamboers en gemeenen, dewelke Captyns niet goet erkennen.

OVER DE GENERAALE TROMMELSLAG GESLAGEN.

26 April. Op die yge Vrydag namiddag is alhier binnen de Stadt een trommel beginnen te slaan voor sappeurs, mineurs en werk lieden in steen, yser en hout, en een recommandatie aan alle jonge en welgeschape manschappe die vol couragie syn dat deselve na verdienste sullen werde geavanceert, onder het Regiment van den Baron van Breda, die kon sig adressere aan de Heer Sergeant Villattes, leggende in logys op de Middelste Gragt in de oude dikke Boom, alwaar men hem kan vinden.

**OVER HET COMPAREREN VAN DE WAARTGELDERS
OP HET STADHUYS.**

27 April. Op een Saterdag morgen ten 1 I uuren syn alle de Waartgelders op het Stadhuys geweest om order af te wagten wanneer sy om haar syd geweer moesten koomen, en wanneer sy soude uytrekken, gelyk dien dag geschiet is.

OVER DE COMPARTIE VAN DE VOLGENDE DAG.

28 April. Op een Sondag namiddag syn alle de Waartgelders weeder op het Stadhuys vergaart geweest, en hebben doe gekreegen haar deegens, patroontassen, banjonet, en hebben het haare moeten brengen aan de Kaptyns huysen, en ontfingen doe met een order van kaptyns, dat sy alle moesten

maaken, des anderen daags s' morgens ten halv 6 uuren aan yder kaptyn syn huys te weesen, ende paraat om die ygen morgen uyt te trekken, gelyk men in breeder sal vinden.

OVER HET UYTREKKEN VAN DE GEWONE LYDSE
WAARTGELDERS, NA DE FRONTUUR STADT HEUSDEN, EN
OP WAT MANIER SULK IS GESCHIED.

29 April. Het was dan op een Maandag, dat men s' nagts een groot rioel op de been was op de straat. Het waaren de Waartgelds die adieu gingen seggen bij haar vrienden, kenisse ofte nabestaande. Hier niet lang by te blyve, s' morgens ten halv 6 uure vergaderde de Waartgelds by hunne kapitynen aan de huysen met hunne ransels op de rug, haar witte sprot kousse hadden sy aan, en meest alle het hayr gebonden van agtere. Sy saagen er uyt als chevaliers, veele die swarte dasjes of stropjes om den hals hadden. Sy kwaamen dan allemaal op haar compareer plaatsen en wagte tot sy souden weg marschere. Onder dit wagte dronke veele soo veel janever dat sy kwalyk staan konde. Veele waaren soo beschonken dat se spoogen daar sy stonden. Het was van al de adieu dropjes die sy na haar hadden genoomen. Terwyl sy nu wagten soo ging de Tambour Majoor met al de tambours de Stadt door, de welke alle de mars sloegen. En als sy aan een kaptyns huys kwaamen wiert 2 van de selve daar gelaaten. En soo wierden sy yder by syn yge Captyn aan de huysen gebragt, en moesten daar wagten tot sy heen marscheerden. Onuytspreekelyk veel mensen waaren er op de been om die uytmarscheering van de Waartgelders te sien. De klok halv 8 uuren geworden synde

wiert het t'seyn gegeven om stil te staan in ryen gedefileert. Doe wierden van de sergianten en corporaals aan het voorn. volk uytgedeelt haar deegens die sy daags te vooren op het Stadhuys hadden gehaalt, en welke alle gelyk de snaphaanen genommert waaren, op dat een yder syn yge geweer soude kennen. Doe hebben sy nog gekreegen yder 10 koogels en 3 vuursteen, maar het kruyt dat soudon sy in hun garnisoen krygen of ontfangen. Wanneer sy nu alles hadden, wat sy moesten hebben, soo wierde sy alle in nette order gestelt en klaar gemaakt om heen te trekken. Doe was de klok bijna 8 uren. Doe kwaamen yder Captyn voor het front van syn volk staan en de comande gepaart met de gewoone saluade, en trokken soo alle na de Witte Poort binnen deese Stadt tot aan de Trekvaart van den Haag en Delft, alwaart 10 of 11 schuyten lagen van alle Veeren, die daags te vooren geprest waaren om deese troepen te voeren. Tussen dit dient gesegt te worden, dat onder het uytrekken veel van de Waartgelders waaren die songen op straat luytkeels als lysters en goutvinken. Andere soopen weer eens uyt de jenever fles en bragten malkaar eens over. Andere waaren weeder heel droevig en mistroostig. Veele maakte allerly caterelletjes met handen en voeten, met het schudden der kop, enc. Men hoorde doe niet anders roepen als aju maatje aju Piet of Jan, wie het syn mogt. Veele riepen nog aju teegen haar compeers, anderen tegen haar snaars, de 3de tegen haar gevaartjes. Het was al de geer de handt, of ik valtemets myn leven niet weer en sag. En dat ging alsoo tot dat sy aan de schuyten kwaamen, alwaar yder captyn syn volk in 2 schuyten deed

trekken, En op yder schuyt van vooren een tambour lieten staan. Op de eerste schuyt die voor voer daar woey af een magnifiek nieuw vaandel, daar in sat de overste van de Waartgelders, verselt van 3 Kadets, en de tambour majoor stont daar voor op. En dat sy nu allemaal in de schuyten getreeden synde, zoo syn er nog verschyde geweest, die malkander kusten of zoenden. Den een syn wyf, den ander syn nigť of vryster, de derde syn . . . , alles op adieu en Goe Reys. Sy syn dan alte saamen ten halv 9 uren afgevaaren onder het slaan van al de trommels, en hebben soo hunnen mars aangenoomen na Heusden. Maar de schippers hier van daan hebben se maar gebragt tot Delfshaaven alwaar sy scheep syn gegaan. En des anderen daags syn de schippers wederom gekoomen.

Nota: alle de tuynen op de Trekweg waaren vol menssen die tyt.

OVER DE FAVORABLE NIEUWE TYDINGE.

4 Mey. . Het was op een Saturdag morgen de klok omtrent 10 uren dat men alhier binnen deese Stadt de onverwagte aangenaame tyding ontving alsdat de Preliminairen Vreedens Conferentien te Aaken gesloten waaren, en dat de Ratificatien van dien binnen 3 weeken stonde uytgewisselt te worden, mits dat Maastrigt tot inkwartiering aan de Francen moest werde overgegeven. En dat dan een Publicatie soude werde gemaakt tot het ophouden van de weerskanten vyandelijkheeden, soo te waater als te lant. Dit kwam als een donderslag in de ooren van alle goede en welmeenende Patriotten, dewelke dit niet verwagt hadden, want volgens het schryven der couranten soo soudē de Ministers

Plenipotentarissen van alle Hooven eerst Woensdag den 8ste deeser Maant Mey hebben tot de Vreedens Preliminairen beginnen te staken te zitten, maar volgens gedagten soo moet er een stille Conferentie gehouden syn tussen de weersysde Ministers.

5 Mey. Sondags voormiddag waren veel mensen nieuws gierig wat dit voornoemde syn mogt. Veele liepen na de Courantier om te hooren wat van die favorable tyding mogt aangekoomen syn, dog begeerde geen uytslag te geven voor dat namiddag de kerken uyt souden syn. Deese tyt vervult synde liet de Courantier 4 stukjes canon voor de deur brengen en loste deselve 3 maal af ter eere van de nieuwe tyding en confirmeerde doe het voornoemde. Het was doe al weeder een nieuwe vreugt en tot securiteyt was een Courier uyt den Haag by Burgemeesteren gearriveert om deese confirmatie bekend te maaken.

NOTIFICATIE EN WAARSCHOUWINGE.

5 Mey. Burgemeesters en Regeerders der Stadt Leyden doen by deesen aan een ygelyk waarschouwen en notificeeren dat op de aanstaande Kermis die syn sal den 26 deeser niet sal werde geattmiteert eenige Commedianten, Koordedansers, Marionetten, Ryffelaars, draayborden of diergelijke Voortoningen. Soodat op die kermis maar 2 klyne Spulletjes hebben moge staan, dewelke de Privilegie in den Haag hadden gehadt.

OVER DE EXERCITIE VAN DE VRYE COMPAGNIE BURGEREN.

6 Mey. Op een Maandag namiddag ten 6 uure is de vrye Compagnie Burgeren bestaande 24 Grana-

diers en 76 Musquettiers in de Stadsdoelen beginnen te exerceeren, synde alle seer fraay uytgedost. En hebben dit meest alle Maandagen of donderdagen waargenomen onder de exercitie van evolutien, manualen, bataillons **caree** en het **maaken** van hegge **vuuren**, rye, flanken, windmolens en diergelyke.

OVER HET DOORTREKKEN VAN RUYTERY ALHIER.

24 Mey. Op Vrydag namiddag ten halv 2 uure marscheerde hier door omtrent 28 man Carabiniers Ruyterye van het Regiment Hoeuft van Ojen om te Uytregt den Kooning van Engellant te convoyeren op Syn Reys. Sy syn weeder om gekoomen 14 daagen daar na en weeder hier door gepasseert.

OVER HET DOORVAAREN VAN GUARDES DU CORPS
VAN SYN HOOGHEYD.

3 Juny. Op een tweeden Pincterdag s' morgens ten 7 uuren kwamen van Uytregt door deese Stadt **vaaren** 3 trekschuyten met Guardes du Corps van Syne Doorlugtige Hoogheydt, dewelke alle fraaje manschappen **waaren**. Sy voeren door onder het slaan der trommels en het geblaas der pauken en trompetters onder toeloop van veel mense.

(Wordt *vervolgd*).

Copie van een handschrift, toebehoorende Mejufrouw G. B. C. van Rhijn te Leiden, en door H.Ed. welwillend ten gebruike afgestaan aan S. J. Le Poole L.Gz.

Een Jachtruzie van voor 200 Jaar.

Prothocol

van

Acte No. 70.

QUIRIJN RAVEN.

Nots. te Leyden.

Huyden den twintigsten Augusti 1704 compareerden voor mij Quirijn Raven nots. publ. tot Leyden resideerende ende voor de nabeschr. getuygen:

Den Hoog Ed. gebooren Heer Floris van Alckemade, Heere van Out Alckemade enz. ende Thomas Rogge, beyde wonende op de huysinge van Out Alckemade, mitsgaders Ary Gerrits van Ysbergen wonende in den Ambagte van Sassenhem, mij notaris bekend, dewelcke verklaarden waaragtig te wesen dat op den 27en July laatsleden hij Heer eerste comparant benevens de twee andere comparanten met den anderen in een schuytje na sekere vervallen koy van den Hr. eersten comparant gelegen in de jurisdictie van Warmond, gegaan sijn, hebbende den laatsten comparant versogt om mede te gaan om sijn weg te bekorten, als wanneer voorgevallen is dat den Heer eersten comparant voor plaisier sijn roer in de lught affschietende, daarop den Hr. Grave van Berlo geheel verbaast tierende en rasende op de comparanten is asngelkomen posterende hij Grave van Berlo sijn neve

aan de ander kant van 't water om de overkomste te beletten, hebbende yder van haar een gelade roer in de hand ende pistolen by sig. Vragende de voors. Grave van Berlo aan hem eersten comparant waarom hij het regt van zijn jagt quam te violeren met eenen houdende het roer op den laatste comparants lijff, onder vele laster ende scheldwoorden schietende ende quetsende daarop een huys hond in de beenen, waarop gevolgt is, dat gemelde Grave van Berlo hem wendende na den Hr. eersten comparant, hem met seer impertinente woorden bejegende ende hem vragende wie hem permissie gegeven hadde, daar te komen jagen, settende met eenen de tromp van 't roer met een overgehaalde haan tegen den Hr. eersten comparant 't welk den Hr. eersten comparant ontwijkende onder zijn arm door gong seggende hij Grave van Berlo tegen den Hr. eersten comparant in de fransse taal (soo als hij Hr. eersten comparant duydelijk verstond) soo gij soo jong niet waart ik soude u aanstonds onder de voet schieten, dreygende met eenen den tweden comparant bij aldien hij hem weder met een roer buyten de poort van zijn Hr. eersten comparants huysing quam te sien hij hem terstond soude doodschieten, ende commandeerde zijn Walsche knecht om de voors. gequetste hond te schieten soos als den selven knecht daar op aanstonts den hond van den Hr. eersten comparant doodschoot, op alle welcke rencontres den Hr. eerste comparant den meergemelde Hr. Grave van Berlo ten gemoet voerde dat zijn voorouders hadde aldaar gejaagt, alhoewel zijn vader zal. nu in lange jaren sulx niet hadde gedaan, hij Graaff van Berlo continuerende in zijn onbehoorlijke actien ende expressien ligte zijn rock op sloeg op zijn gat, seggende ik schijt in u, in u papa, en gantsche familie.

Wijders niet getuygende presenterende desen met solemnelen eede des noot sijnde te bevestigen ende voor

redenen van wetenschap gevende als in de text, **ende** dat sij deposanten alle het gedeposeerde met haar **oogen** hebben gesien **ende ooren gehoord**, oversulx seer wel weten dat haar getuygenis waaragtig is.

Consenterende voorts hier van attestatie in forma **gelevert** te werden.

Aldus gedaan **ende** gepasseert binnen der stad Leyden present 'd onderges. getuygen :

w. *g.* FLORIS VAN ALCKEMADE
THOMAS ROGGE.

dit is A gesteld bij

ARY GERRITS VAN YSBERGEN,
JACOBUS VAN DER SANDEN.
HENRICUS MIJLIUS.

QUIRIJN RAVEN, *nots. publ.*

Ieder, die goed bekend was met de omgeving van Leiden omstreeks 1900, zal zich ongetwijfeld herinneren, dat een vrij groote boschpartij, meerendeels bestaande uit wilgen, en verder uit wat berken en eikenhakhout, in het oosteinde van het dorp Warmond, tegen de grenzen der gemeente Sassenheim, eene aangename afwisseling voor het oog bood tusschen de groene weiden en de reeds toen zich steeds meer uitbreidende gronden, aan de winstgevende bollen-cultuur opgeofferd. Het waren de laatste overblijfselen van het plantsoen, dat eenmaal het in 1824 afgebroken huis „Oud Alckemade” omringde en versierde; hetgeen aldaar van de oude waterpartijen overgebleven was, lokte in den jachtijd zoowel alle watervogels, als de houtsnippen aan, als een veilig en rustig verblijf. Doch ook dit rustige plekje aan den weinig gebruikten verkeersweg, den Warmonder dam, viel ten offer

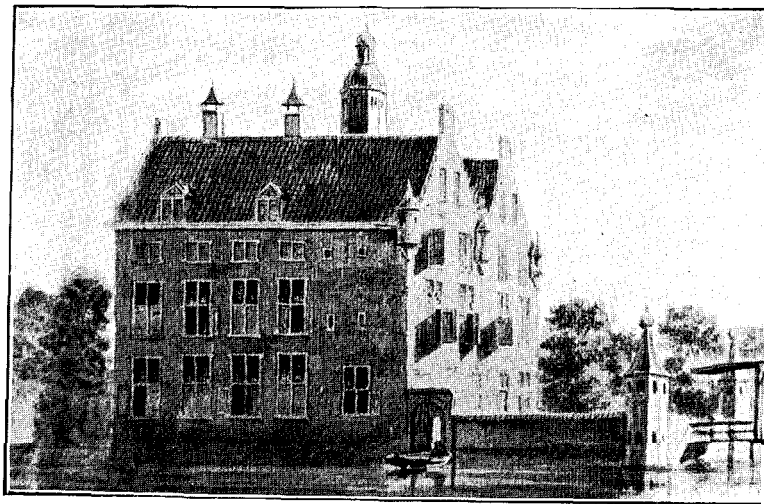
aan de bollenwoede en een oppervlakkige blik zal zeker falen, dit oude, historische plekje te vinden.

Eenmaal stond hier het stamslot van een der machtigste en oudste Hollandsche geslachten, de van Alckemade's, doch reeds in het begin der beruchte Hoeksche en Kabeljauwsche twisten, werd het verwoest, om nooit meer te herrijzen. In het midden der 18^e eeuw werd daar nog een sterk fundament van een toren gevonden; de ruinen van het oude huis 1) waren door de Spanjaarden, die Leiden belegerden, reeds geheel verwijderd, waarschijnlijk uit angst, dat zich daar ontzettingstroepen zouden nestelen in den rug van hun leger. De grond was evenwel nog steeds eigendom gebleven van den hoofdtak van dit geslacht, dat sedert vele eeuwen reeds het huis Oud-Poelgeest onder Oegstgeest bewoonde, en een der in de Zuidelijke Nederlanden vertoevende erfgenamen van de goederen „van den huize van Alckemade” graaf Willem de Hamal, was het, die in 1614 dit vervallen bezit verkocht (het was zwaar belast met schuld) aan Joncker Sybrant van Alckemade, die uit eenen oorspronkelijk verarmden tak van het oude geslacht stamde, doch wiens onmiddellijke voorouders in stedelijke ambten te Haarlem en Amsterdam aanzien en fortuin gewonnen hadden. Hij stichtte er in 1622 eene **schoone** ridderhofstede met **hoogen** toren in het midden en zijne nakomelingen breidden het voorvaderlijk erf uit en verfraaiden den aanleg der plantsoenen naar de vaak wisselende gebruiken dier tijden. Ik zal u hier verder niet lastig vallen met de verhalen van het doen en laten dezer nieuwe

1) In 1525 waren die daar nog vrij uitgebreid.

Heeren, die trotsch waren op de gelijknamigheid van slot en familie. De kleinzoon van den stichter, Joncker Floris, trouwde in tweede huwelijk met Maria van Scheltinga uit Friesland, die haren echtgenoot vele goederen in die provincie aanbracht en zij waren de ouders van den jeugdigen Floris (geb. 25 Aug. 1684), dien wij in bovengenoemd onaangenaam avontuur aantreffen. Zijn vader was kort te voren, den 30^{en} Maart, overleden; de jonker zal ondanks zijn goed recht, wel danig geschrokken zijn van de bejegening, die hem ten deel viel, en zijne moeder zal er op aangedrongen hebben, dat zoo spoedig mogelijk van die zijde, naar het gebruik van den tijd, voor een notaris, proces-verbaal van het gebeurde werd vastgelegd, vooral waar de andere partij de Heer van Warmond, in hoogst eigen persoon was. Wat was toch het geval! De kleinere R. C. adel van Rijnland, was evenals het grootste deel der „eigen boeren” getrouw gebleven aan het Geloof der Vaderen. Alle ambten en bedieningen waren voor hen gesloten. Slechts zeer machtige Heeren, als de van Wassenaers's en van Poelgeest's ontzag men en liet hun oogluikend veel toe, wat met de placcaten volkomen in strijd was. Doch de kleinere adel was geheel overgeleverd aan de willekeur der schouten en als deze niet streng genoeg optraden, waren de predikanten steeds in de weer om door protesten, de hooge overheid te manen, beter zorg te dragen voor het naleven der placcaten, uit vrees voor „openbare Paepsche stoutigheden.”

Nu waren de van Alckemade's wel bijzonder bevoorrecht door hunne onmiddellijke nabuurschap met het huis Warmond, waar de nakomelingen van

Het huis Oud-Alckemade in 1650; naar eene teekening in de
prentverzameling der gemeente Leiden.

den grooten admiraal, Johan van Wassenaer, resideerden en in hun slotkapel door den huis-kapelaan dagelijks de H. Mis lieten opdragen voor het gezin en alle R. C. inwoners van Warmond. De groote invloed dier familie in staatszaken en de beste verhouding tot de niet Catholieke familieleden, die de hoogste en invloedrijkste ambten in de geheele Regeering der Republiek hielden, beschutten hunne geloofsgenooten op Oud Alkemade tegen den overlast, die het dagelijksch deel was van hunne gelijken in de andere dorpen van Rijnland; doch desondanks had men het in 1679 op aanstoken van den Warmondschen predikant zoover weten te brengen, dat Joncker Floris van Alckemade Sr. door het dorpsbestuur was aangeslagen in de „steec- of schildtale”, eene belasting, die nooit van riddermatige heeren gevorderd werd. Van die zijde beweerde men, dat het huis Oud Alckemade geene qualiteiten bezat, om als riddermatige hofstede te worden beschouwd, hetgeen levendige protesten uitlokte van den Heer, die o. a. aan zijn procureur voor den Hove van Holland schrijft: Hoe is het bestaanbaar, dat men zich onderwindt tot dergelijken twijfel, waar de beste en oudste manuscripten, die mij ten dienste staan, mijn oud adellijk huis boven alle verdachte heffen; de oudheid van mijn goed is van dien aard, dat het zijn naam ontleent aan Alcmena, de moeder van Hercules, „die hier haer gemeenlycke residentie placht te hebben.” Het was in dien tijd in sterke mate mode, om alle oud-vaderlandsche geslachten uit de helden der mythologie te doen afstammen; de van Teylingen's begonnen hunne stamreeks met: Priaem, was koning in Trojen en. . . zooals men ziet, de van Alckemade's bleven niet achter. Eene

verstoring der goede betrekkingen tot het huis Warmond was dus eene zeer ernstige zaak en men kan zich voorstellen, hoezeer de jeugdige Joncker Floris daardoor werd getroffen. Toch was hij volkomen in zijn recht, want tot het in **1614** overgedragen terrein behoorde wel degelijk de Kooi aan het Kagermeer (nog bestaande) en de weg daarheen „te water en te land”, staat er uitdrukkelijk bij. Maar wat maalde graaf Ferdinand de Baerlo daarom! Hij was in 1703 pas, gehuwd met de erfdochter van het huis Warmond, Anna Hendrina barones van Wassenaer, vrouwe van Warmond, Hazerswoude, Esselijkerwoude, Leimuiden enz. Echte Luikerwaal, lid der ridderschap, geheimraad en kamerheer van den Prins-Bisschop van Luik, wijders kolonel der infanterie, met 8 hoogadellijke kwartieren, zag hij natuurlijk, naar der Walen aard en blijkens zijn gedrag, diep neer op den eenvoudigen Rijnlandschen jonker. Zoo kort na zijne komst op de goederen zijner vrouw, zal hij zeker niet op de hoogte geweest zijn van de grenzen zijner bevoegdheid en dus zijne kracht gezocht hebben in „injurieuze woorden” en „vileine bejegeningen”, die men meer van hem vermeld vindt, gedurende zijne „gelukkig” korte heerschappij in het vredig dorp, dat dergelijk optreden, niet gewend was, noch waardeerde. Hij stierf kinderloos **17** Maart **1715**, zijne weduwe 27 Februari 1722.

Joncker Floris Ignatius Michael van Alckemade is 11 Juli 1713 op Dever (Lisse) gehuwd met Maria Theresia van der Goes en liet slechts dochters na. De oudste bracht door haar huwelijk Oud-Alckemade aan Frans Bernard Cousebant, heer van Waspik, en hunne afstammelingen behielden het tot in het

begin der 19^e eeuw (1820), waarna zij voorgoed naar België verhuisden. De Oud-Minister van Oorlog van dat land, A. Baron Cousebant d'Alkemade, vertegenwoordigt als laatste man van zijn geslacht, door dien tweeden naam het eenig overblijfsel van den ouden glans, aan dit thans vergeten plekje grond verbonden.

EEN ARCHIVARIS - JAGER.

**Hendrik van Sevenhoven,
de dappere Baljuw van Nieuwkoop in 1672.**

Uit 's Lands historiebladen is ons bekend, hot. Luxembourg met het fransche heir in zijn zegevierenden opmarsch werd gestuit door de Hollandsche waterlinie. Hier werd hij verhinderd om tot het hart der Republiek door te dringen, de rijkste landen van Europa aan zijn plunderzieke scharen ten offer te geven en de vrijheid dezer landzaten geheel en al te vernietigen.

Die waterlinie was onze redding! Doch welke ontzaggelijke hinderpalen zij het vijandelijk leger bij zomertijd in den weg legde: in den winter, bij strenge vorst veroorzaakte zij het grootste gevaar; dan lag de toegang overal open, wanneer althans niet tijdig daarin werd voorzien.

Willem III en zijn aanvoerders beseften dat ten volle en toen de winter aanbrak, werden langs de geheele linie wachten van boeren en huisluiden geplaatst, welke tot taak hadden het ijs open te bijten. Molens en sluizen werden in het werk gesteld om het water driftig te houden om zodoende den invloed van de vorst te neutraliseeren. Compagniëen bewapende schaatsenrijders zwierven overal heen

en weder; ijssleden met veldstukken en ammunitie werden gereed gehouden om tijdig bedreigde plaatsen van het noodige te voorzien, terwijl het zwakke verdedigingsleger aanzienlijk werd versterkt door in verbazend korten tijd uit huisluiden nieuw gevormde troepen.

Reeds in November zon Luxembourg op een inval over de bevroren wateren. Den 29en Nov. schreef hij aan Louvois: „je ne doutois point de brûler la Haye, à quoi vous ne vous seriez pas attendu, avant les giaces . . .”

Zoodra nu de vorst inviel, deed hij uit onderscheidene door de franschen bezette vestingen het beste krijgsvolk lichten en te Utrecht bijeenrekken. Wel volgde een kortstondige dooi op het eerste winterweder, doch toen de vorst met verdubbelde hevigheid intrad, begaf zich het leger op marsch. Men schreef toen 27 Dec. 1672. Het bestond uit 10000 geoefende krijgers, met een bovenmate groot getal officieren, die, zich vleierende met een gemakkelijk te behalen roem, bij deze krijgstoet hadden aangesloten. Nauwelijks te Woerden aangekomen hield het vriezen op ; de sneeuw, die onder het vallen smolt, voorspelde zachter weder en werkelijk viel opnieuw de dooi in. Luxembourg, die zijn eenmaal opgevatte taak niet wilde laten steken, zette echter den tocht door.

Voorposten, uitgezonden onder den franschen ruiteroverste de Mélaç, om het terrein tusschen Woerden en Gouda te verkennen, rapporteerden dat de beide Wiericken ongeschikt waren om door een leger te worden overgetrokken; de werking van molens en sluizen had het ijs in talrijke kleine schotsen veranderd, die mogelijk bij strenge vorst,

maar zeker niet bij dooi in staat waren eenigen last te dragen. Bovendien was gebleken dat Gouda zéér was versterkt en de inundatiën ook dáár zeer spoedig konden werken.

Luxembourg, die de aangevangen opmarsch in geen geval wilde staken, gebod nu de stelling Bodegraven — het Staatsche hoofdkwartier — noordwaarts om te trekken, om te beproeven langs dien kant tot in het hart van Holland door te dringen. Nog denzelfden avond te 10 uur trok Luxembourg met twee brigades, elk van 12 bataljons en een voorhoede van 500 man met 100 grenadiers aan 't hoofd over het bevroren ondergelopen land naar het dorp Zegveld. In den nacht opgehouden door de Rietveldsche wetering, die opengestroomd was, vond de fransche krijgsmacht zich, 28 December in den vroegen morgen opnieuw den weg versperd door de Slimme Wetering, waarover in haast een brug werd geslagen van balken en planken uit de naburige woningen. Wel trok een groot deel van het leger over die brug, doch toen deze onder den last bezweek, werd het achtergebleven gedeelte teruggezonden en met het overschot dat circa 3 500 man telde, den tocht voortgezet. In het water de Mije lag een uitlegger, een Groenlandsche walvischloep, bewapend met geschut, dat de fransche gelederen dermate teisterde, dat ook hier geen overtocht kon plaats vinden. Men dwaalde noordwaarts af, met het oogmerk door Nieuwkoop te trekken, doch ook hier vond men een geduchten wederstand.

DeBaljuwvanNieuwkoop,HendrikvanSevenhoven, door zijn uitgezette wachtposten van de nadering der franschen verwittigd, zond onverwijld naar den

Graaf van Köningsmarck, opperbevelhebber te Bodegraven, om hulp, doch zijn verzoek werd om onbekende redenen niet toegestaan. Toen trachtte hij zelf aan het gevaar het hoofd te bieden. Als Kolonel over het gewapende landvolk ontbood hij vier kapiteins van de ingezetenen, waarvan één, Jan Gijsbertsz. **Plemp**er, met name genoemd wordt, en gaf bevel onmiddellijk de inwoners te wapenen. Versterkt door een afdeeling huisluiden uit Aarlanderveen, trok hij moedig de franschen tegemoet en deed de toegangen van het dorp op vijf plaatsen bezetten. Hier maakten de franschen kennis met het eigenaardig wapen der dorpelingen, hen ongewoon, doch door de Spanjaarden van vroeger zéér geducht : den tot piek herschapen kodde of polsstok. Behalve een scherpe punt, bevond zich aan het bovineind een soort van haak, terwijl daaronder de stok was beslagen met korte scherpe pennen om het aangrijpen daarvan te beletten. Met de kodde sprong men de breede slooten over; met den haak trok men de vijandelijke soldaten omver en doodde ze met den scherpen piek.

Hendrik van Sevenhoven drong met zijn landvolk moedig voorwaarts, verjoeg de franschen en keerde zegevierend met drie gevangenen in de kom van het dorp terug.

De franschen, die noodgedrongen tot den aftocht moesten besluiten, konden door het ontdooide ijs, bovendien onbetrouwbaar door het betreden van zooveel volks, niet meer over den zelfden weg terug en trokken de kade langs de Mije af, den kant uit naar Zwammerdam. Hun weg voerde langs twee verlaten schansen, dus kwamen zij ongehinderd aan het kleine dorp, waar echter de wipbrug over den Rijn was opgehaald en den toegang belette. De

fransche majoor Luide kwam evenwel met eenige soldaten, half zwemmende en deels met schuiten aan de overzijde. Zij lieten de wipbrug neer en het was toen dat die moordtooneelen plaats vonden, in de geschiedenis bekend onder den naam van „de fransche tyrannie”. Köningsmarck, uit Bodegraven weggetrokken naar Alphen, werd door de fransche soldaten met trommels en trompetten uitgeleide gedaan tot halverwege Gouwsluis, waarop deze tot een rooverbende vervallen soldaten van Zijn Allerchristelijkste Majesteit zich in Zwammerdam en Bodegraven verspreidden en niet dan met buit uit de verbrande dorpen beladen den terugtocht naar Woerden aannamen. Ware Mozes Pain-et-Vin aan de Nieuwerbrug op zijn post gebleven, dan hadden zij waarschijnlijk hun straf niet ontloopen, doch een ontijdige en panische schrik deed hem met zijn garnizoen naar Gouda de wijk nemen. Bekend is, dat hij 23 Januari van het volgend jaar te Alphen op het kerkhof werd onthoofd. Op die plaats werd ter herinnering een blauw steentje in den grond gelegd, waaromheen door het leggen van straatklinkers een ster ontstond die wij allen te Alphen nog hebben gekend. Twee jaar geleden, bij de verlegging van de dorpsstraat heeft men ook die ster opgebroken en niet weer aangebracht. Men vindt het nu eenmaal te Alphen e.o. te kinderachtig om eenige aandacht aan zulke historische herinneringen te schenken.

* *
*

Van den bovengenoemden Baljuw was tot heden al heel weinig bekend. Het beschreven feit vindt men in vele werken ; den naam van den Baljuw echter in slechts zeer enkele. Plemper, in zijn

beschrijving van Alphen, noemt hem bij name. Wanneer hij werd geboren en wanneer hij overleden is, zocht men tevergeefs. Bij nasporingen dienaangaande te Nieuwkoop gedaan, is de fortuin mij gunstig geweest en kan ik nu het volgende mededeelen.

Toen in 1821 de oude gotische kerk te Nieuwkoop werd afgebroken, werd daar een kleinere kerk gesticht ongeveer op dezelfde plaats. Het voormalige koor viel echter buiten de nieuwe kerk. Men heeft de daar aanwezige grafkelders en de zerken onaangetoerd gelaten en eigenaardig spreekt men nog heden, wanneer men dit deel der algemeene begraafplaats op het oog heeft, van: het koor.

Hier liggen naast elkaar twee grafzerken, die de volgende opschriften dragen :

- A. Hier leyt begraven Mr. Cornelis van Sevenhoven, bailuw der Heerlijcheden van Nieuwkoop, Noorden en Achttienhoven, ende sterft den 26^{en} Februari 1648, ende Aeltjen Heyndrick van Zijl zijn huysvrouw, gestorven den 17^{en} Juni A°. 1655.
- B. Hier is begraven Hendrick van Sevenhoven, laest sijnde geweest Bailju en Schout van de Heerlijkheit van Nieuwkoop etc. ende sterf den 18^{en} November 1691.

De eerste grafzerk leert ons de ouders van den dapperen Baljuw kennen en heeft ook de wapens der ouders. Van Sevenhoven voert een dwarsbalk, in het hoofd vergezeld van drie rangswijs geplaatste rozen, in den voet van drie ruiten, geplaatst 2 en 1.

Van Zijl voert een staand kruis, in het eerste canton vergezeld van een meermin met spiegel, en

over alles heen een hartschild met een dubbele adelaar. (Dit wapen is dat van het ridderlijk geslacht van Zijl van Zijlhof, uit Leiderdorp).

De Heer P. de Graaf, hoofd der school te Nieuwkoop had de vriendelijkheid de opschriften der zerken nog eens te controleeren, terwijl Ds. R. de Haan mij welwillend inzage verleende van het oudedoopboek der N. H. Gemeente, waarin ik den doopdatum van den Baljuw hoopte te vinden.

Inderdaad trof ik daarin op den datum 31 October 1632 de volgende acte aan :

Mr. Cornelis van Sevenhoven, **Baliu.**

Aeltgen Heyndricks van Zijl.

't kint: Henrick.

Getuygen : Cornelis Crijnen en Neeltgen Adriaens.

Oudshoorn, Wintermaand 1615.

W. M. C. **REGT.**

TORENVELD.

(Verbetering).

Ik betreur het, dat ik de lijst der kasteelen van Rijnland reeds verleden jaar liet afdrukken. Zelfs het haastig doorbladeren van de notariele archieven heeft mij dit jaar zooveel geleerd omtrent tal van deze huizen, dat ik nu reeds merkwaardig veel had kunnen aanvullen en hier en daar ook verbeteren. In één geval lijkt het mij noodig, dit terstond te doen, n.l. waar het Torenveld betreft. Deze naam had eigenlijk nooit op de lijst moeten voorkomen, daar het eene wel ruime, doch overigens zeer gewone boerenhofstede was. Zoo komt het voor op de oudste kaart van die omtrek in den atlas van het Gem. Archief, die van 1550 (No. 7660) en zoo blijft het ook. Toen de Leidsche pruikmaker H. F. Leembruggen het in 1685 aan den kolonel d'Offarel verkocht, moest het bewoonbaar gemaakt en uitgebreid worden, en nu blijkt mij dan ook, dat (bij nadere beschouwing) de groote (schoon lage) zware toren het jaartal 1713¹⁾ draagt. Wanneer het bouwwerk weder afgebroken

1) Dit zoude op eene herstelling kunnen wijzen, doch het is niet waarschijnlijk, daar ook in de 17^e eeuw, geene aanduiding van zulk een werk op de kaarten te vinden is.

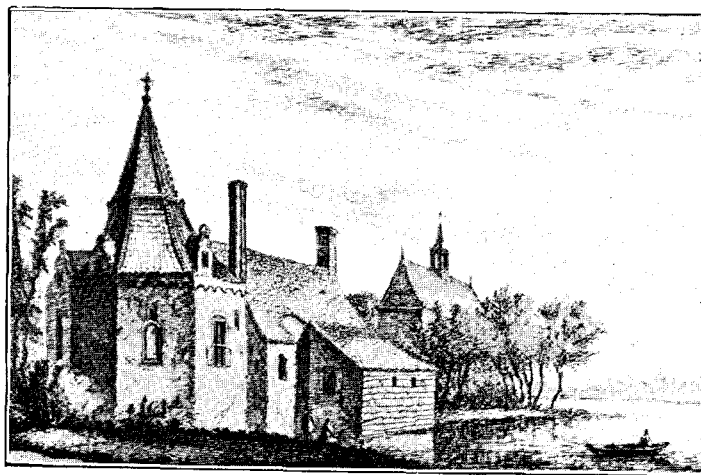
is, staat nog niet vast, een gedeelte ervan moet tot het begin der 19^e eeuw bestaan hebben. Doch het heerlijkst heb ik mij sedert jaren vergist ten opzichte van de plaats, waar dit huis eenmaal stond.

Dat ik de ware plaats vond, is niet te danken aan de notariele archieven, doch aan een toevallig gesprek met iemand, die vanouds Oegstgeestenaar, de woning van den heer Simon Lubbe aanduidde, met de woorden: „dat is nog een brok van het oude Torenveld”. Deze woning ligt thans schuin tegenover het voormalig schoutenhuis van Oegstgeest, doch aan de Z. O. zijde van Schoutenbrug, die thans nog zoo heet en over de Zandsloot geslagen is. Vermoedelijk vormde de tegenwoordig bestaande boerderij een deel der bijgebouwen en stond de huizinge van kolonel d’Offarel tegen de sloot aangebouwd. Dat dit de werkelijke plaats van Torenveld was, werd mij door de acte van overdracht op kolonel d’Offarel bevestigd, waarin de grenzen van zijn aankoop nauwkeurig zijn aangegeven.

Ten slotte moet nog verbeterd worden, dat de familie v. d. Pot niet daar, doch op Haaswijk woonde, welk huis hun was aangekomen door de erven van den admiraal, Jr. Philips van Almonde, die er in 1711 stierf.

25 Dec. 1915.

BIJLEVELD.

Torenveld bij Oegstgeest in het begin der 18de eeuw.

De hofstede „Rhijnhart” onder Alfén.

Menige studie wordt gewijd aan de geschiedenis en de opeenvolgende eigenaren van kasteelen en zoogenaamde ridderhofsteden, maar slechts bij hooge uitzondering wordt een onderzoek ingesteld naar het verleden van boerenwoningen en nagespoord in welke handen die in den loop der eeuwen zijn geweest. Het is dan ook met eenige aarzeling, dat ik hier de aandacht kom vragen voor de geschiedenis der voormalige hofstede „Rhijnhart” onder Alfén, of liever voor hare successievelijke eigenaren. Deze hofstede was evenwel van zoo eerbiedwaardigen ouderdom, dat daaraan wel eenige aandacht mag worden geschonken.

„Rhijnhart” was gelegen aan den ouden Rijn ten oosten van Alfén bij de Gouwesluis en schijnt omstreeks het midden der 18de eeuw plaats te hebben moeten maken voor een aantal woningen, een buurtje, hetwelk daar bij de sluis is verzezen.

De naam „Rhijnhart” heb ik tot dusverre niet vóór het midden der zeventiende eeuw aangetroffen en wel in eene nader te noemen acte van 27 Augustus 1653, waarin sprak is van „een wooninge ofte hoffstede genaemt Rhijnhart”. Deze

aanhaling doet zien, dat toentertijd voor de oude benaming „woning” die van „hofstede” in de plaats werd gesteld. Voor ons, die geene bijzondere beteekenis aan de betiteling „hofstede” hechten, is dit van geenerlei belang, maar voor hem, die eenigszins op de hoogte is van dien tijd, zijn „woning” en „hofstede” geene identieke begrippen. In het midden der 18de eeuw nog achtte de Procureur-Generaal van Holland zich verplicht voor de Hooge Overheid op te komen in een geval, waarin aan eene boerenwoning de titel van „hofstede” werd toegekend en de eigenaar zich „heer” daarvan schreef, juist zoals de eigenaar van Rhijnhart op het einde der 17de eeuw ook heeft gedaan. Niet alleen toch moest Rhijnhart toen doorgaan voor eene hofstad, maar ook betitelde de eigenaar, Johan Booth, zich „Heere van Rhijnhart”.

De Procureur-Generaal dan oordeelde in zake „Holy”, dat het verboden was op eigen gezag eene zoodanige bezitting te versieren „met den titul van „Heerlijkheid ofte zelfs met dien van Hofstad, „waardoor begrepen werd een sulk huys, ‘tgeen „als een Ridderhofstad werd geconsidereert.” Hij zeide verder, dat „sodanige Huyzen, die geen „jurisdictie hebbende, egter met regt, met kennisse „en met approbatie van de Hoge Overheid Ridder- „hofsteden sijn genoemd, zijn geweest óf appanages „van jonger zoonen van zeer magtige Heeren, óf „stamhuizen van oude bekende Adellijke Familien.” De onderscheiding is van belang, want „een ware „en erkende Heerlijkheid en Ridderhofstad heeft „die avantageuse eigenschap, dat dezelve gerakende „in handen en in de bezittinge van een gequalificeert „Edelman, zulk een Heer uit een zodanig goed ter

„Ridderschap van Holland geassumeerden beschreven „soude kunnen werden.” Het was dus destijds niet onverschillig, dat Rhijnhart ten onrechte als „hofstad” werd betiteld ¹⁾).

De eerste acte, waarin ik het latere Rhijnhart vermeld vond, is eene beleening van 7 April 1332. De machtige heer Jan van Polanen beleende toen „Dirck Vockens. ende Wouter zijn keeffs zoon, gesamenderhant”, met „die woninge daer Dirc „Vockens. nu ten tijde in woont, met 4^{1/2} morgen „lants, daer se op staet, gelegen in den ambachte „van Alphen”. De omschrijving dezer boerenwoning luidde in de zeventiende eeuw: „een woninge met „4^{1/2} margen lants gelegen in den ambachte van „Alphen aan de Gousche sluis in een weer lants „genaempt Fockensweer.” Deze laatste benaming zoude kunnen worden aangevoerd ter ondersteuning van het vermoeden, dat ook Dirk's vader hier heeft gewoond, hetgeen voorshands niet kan worden bewezen, evenmin als de onderstelling, dat reeds destijds meer land tot deze boerenwoning zal hebben behoord, hetwelk allodiaal zal zijn geweest. Zooveel is zeker, dat er in 1638 4 morgen allodiaal land bij behoorde en dat de bezitting in het begin der 18de eeuw werd aangeduid als : „een woninge met „20 mergen 300 roeden allodiaal en 4 mergen „300 roeden leenland, gelegen aan den hogen Rijndijk „aan de Goudse sluis in Alphen, genaamd Rhijnhart”. Ten zuiden strekte zij zich uit tot de Banwetering en ten noorden tot den Rijn.

1) Op de ten vorige jare in ons Jaarboekje medegedeelde lijst van Ridderhofsteden in Riinland komt meer dan een goed voor, hetwelk volgens genoemden Procureur-Generaal op die betiteling evenmin wettige aanspraak zou kunnen maken.

Genoemde Dirck Vockens. en zijn bastaardzoon droegen na enkele jaren hunne woning over aan Jan Dever, van wien zij vererfde op Willem Pietersz. Dever, die ook eene woning in het naburige Zwammerdam — toenmaals Swadenburgerdam — bezat en wordt vermeld in 1371 en 1396. Laatstgenoemde woning kwam na zijn dood eerst aan zijn zoon Dirk Dever en vervolgens aan diens broeder Maarten, maar Rhijnhart schijnt dadelijk aan Maarten Dever te zijn gekomen. Deze werd in 1431 opgevolgd door zijn zoon Adriaan Dever, die Rhijnhart in 1455 overdroeg aan Dammas Reynersz. Nog geen volle vijfjaren later deed Dammas de boerderij over aan Jacop Coppier Henriksz., in wiens geslacht Rhijnhart bleef tot 1639. Waarschijnlijk hebben de Coppier's van Calslagen, die op het Hof te Alfen woonden, Rhijnhart niet in eigen gebruik gehad, maar verhuurd.

Maria Coppier van Calslagen, aan wie haar broeder Jacop, kapitein eener compagnie voetknechten in garnizoen te Aardenburg, vóór burgemeester en schepenen van dat stadje 29 Maart 1638 de woning met het bijbehorend land voor 6250 gulden had overgedragen, verkocht Rhijnhart enkele maanden later aan Dorothea Clara de Jonge. Deze trouwde in 1646 met Maximilaan Booth, rentmeester van den Prins van Oranje in het Princeland ¹⁾, en liet de boerderij bij haren dood in 1653 na aan haren onmondigen zoon Johan Booth. De door hem tot „hofstede” en „heerlijkheid” gepromoveerde woning

1) Op eene ongedateerde lijst van gehoefslaagden aan de Goudsche sluis, in het archief van het Hoogheemraadschap Rijnland, komt voor: Jonckheer Maximiliaen Boodt.

verkochte hij in 1700 aan Mr. Hubert Rooseboom, heer van 's-Greveldrecht, president van den Hoogen Raad en curator der Leidsche Universiteit.

Voor diens kleinzoon en mede-erfgenaam voor een derde gedeelte, den onder curateele gestelden Mr. Willem van Schuylenburch, legde Mr. Willem Rooseboom 12 Juli 1725 den leeneed wegens Rhijnhart af, maar bij de 27 Juli 1730 plaats gehad hebbende verdeeling van de nalatenschap van Mr. Hubert Rooseboom voornoemd werd Rhijnhart toegescheiden aan Mr. Willem's zuster Brigitta Catharina van Schuylenburch, gehuwd met Steven Adriaan van Welderen. Deze werd daarmede beleend 5 December 1736, nadat Josina Akersloot, eerder weduwe en universeele erfgename van Mr. Willem van Schuylenburch, heer van 's-Greveldrecht, — krachtens testament van 11 December 1731 — en nu echtgenoot van Pieter Samuel Crommelin, oud-schepen van Haarlem, afstand had gedaan van de rechten, welke zij op Rhijnhart zoude hebben kunnen doen gelden op grond van de beleening van 1725.

Brigitta Catharina van Schuylenburch overleed 24 September 1755 na haren man Steven Adriaan Graaf van Welderen een viertal kinderen te hebben geschonken, het blijkt evenwel niet, dat een van deze Rhijnhart heeft bezeten en vreemd genoeg mocht ik er tot dusverre niet in slagen nauwkeurig vast te stellen, wanneer deze oude bezitting is verkaveld en dermate te niet gegaan, dat daaraan geenerlei herinnering meer is bewaard.

W. A. BEELAERTS.

Legaat bibliotheek Isaäc Vossius.

Acta not. Raven, 19 Maart 1698, n°. 25.

... Compareerden . . . de E. Heeren Frederik Spanheim ende Jacob Trigland, professoren der h. theologie inde Universiteyt binnen deser stadt, mij notaris welbekend, dewelcke per requisitie van de WelEd. Agtb. Heeren Curateurs van deselve Universiteyt verklaren waeragtig te wesen, dat sij, heeren deposanten, wel gekent hebben den heer Eduardum Bernardurn, gewesene professor in de universiteyt van Oxford in Engeland ende denselven heer Bernardurn inde maent van October van den jare 1696 alhier diverse reysen bij de heeren deposanten is geweest, maar naderhant berigt sijn, dat deselve heer Bernardus int laatste van den jare 1696 oft in het begin van den jare 1697 deser werelt overleden is, sonder egter in den preciesen tijd behaalt te willen wesen. Verders verklaard den heer eerste deposant gesien te hebben eene verklaringe onder de hant van den gemelden heer Eduard Bernards, van datum den tweeden December 1696, concerneerende de onderhandelingen tusschen den voorn. heer Eduard Bernards met ende nevens den heer Thomas Clyde, mede professor ende bibliothecarius tot Oxfort, over den inkoop van de bibliotheek van den heer Isaäc Vossius

ende het bod van *drie duysent pont sterling* ¹⁾, bij de heeren Bernards ende Clyde, als gedeputeerden in den naam ende vanwegen de Universiteyt tot Oxfort, aan de erfgenamen van denselven heer Vossius voor deselve bibliotheek geboden ende van welke verklaringe aan hem, heer eersten comparant, mede ophuyden een copije, door den notaris van Dorp geauthentifiëert, is vertoont ende dat de voorgemelde verklaringe met de eygen, ende aan hem heer eersten comparant wel bekende, hand van genoemden Bernards was onderteekent, hebbende ook hij, heer Bernards, in de maant van October van den jare 1696 den heer eersten comparant den inhoud van deselve verklaringe diverse malen verhaald ende gesegd. Wijders enz. ²⁾.

1) De cursiveering is van mij.

L. K.

2) Molhuysen, Gesch. *d. Univ. Bibl. te Leiden*, blz. 28—33 (die ook verwijst naar Tydeman, *Mnemosyne*, 1825, blz. 259—290) verhaalt: I. Vossius † te Windsor 21 Febr. 1689; de twee kinderen van zijn broeder Matthaeus, Gerard Jan en Aafje, bieden de bibliotheek ten aankoop aan de Leidsche Universiteit voor denzelfden prijs, 3000 pond, dien men te Oxford had willen geven. De koop ging door, maar toen boeken en handschriften, Octob. 1690, te Leiden waren aangekomen, zeiden Spanheim, Gronovius en Trigland, dat de boeken niet overeenkwamen met den catalogus. Bij de toen gevoerde onderhandelingen tusschen Curatoren en Gerard Jan Vossius deed men Ook in Engeland onderzoeken of het waar was, dat Oxford 3000 pond had geboden? Beverland, beschermeling van Isaac Vossius, zeide £2800. Uit onze acte blijkt, dat het inderdaad £3000 was geweest. Het toen gevoerde proces tegen Vossius hebben Curatoren verloren.

Het is niet duidelijk, waarom juist Curatoren deze notariële acte lieten opmaken, want voor hen ware het voordeeliger geweest, als de geboden som £2800 had bedragen.

INHOUD.

Een woord vooraf	Blz. V
Vereeniging »Oud-Leiden»: Verslag over het jaar 1915	VII
Statuten, bestuur en ledenlijst	x-XVI
Korte kroniek van Leiden en Rijnland .	XVII—XLV
Inlichtingen omtrent enkele besturen en openbare inrichtingen	XLVI—LV
Kalender voor het jaar 1916.	LVII—LXIV

IN MEMORIAM :

Johan Schmier, door F. D.	LXVII—LXX
Prof. Dr. P. Zeeman Gzn., door H. A. Sypkens . . . ,	LXXI—LXXIII
Pieter van Wijk, door J. W. W. . . .	LXXIV—LXXV
R. van Ham, door H. van Druten. . .	LXXVI—LXXVIII
H. F. Ch. Gerlings, door Aug. L. R. . .	LXXIX—LXXXI
Simon Petrus Perdijk, door G. J. . . , .	LXXXII—LXXXIII
Samuel Jacob Le Poole Szn., door D. Harteveld H.Cz.	LXXXIV—XCVI

Over de graden, die oudtijds aan de Leidsche Universiteit werden verleend, door Dr. P. C. Molhuysen.	Blz. I—31
--	--------------

Studenten vechten met de burgerwacht, door L. K. Jacobs- woude (met illustratie), door O. C. van Hemessen	Blz. 32 33— 42
Condiitiën van het kostschool te Noordwijk-Binnen ten huize van J. de Veer, door J. Kloos.	43— 44
Rolle van de personen . . . , vrijdom van . . . , excisen genietende, door (wijlen) S. P. Perdijk	45— 49
Dorpsverweer in 18 13, door J. Kloos . . .	50— 52
Uit het oude, Leidsche notariëel-archief. De tragische geschiedenis van den student Cornelis Caesar. Klikspaan-Arminiaan, door Dr. L. Knappert	53— 83
De hervormde kerk van Zoetermeer, door W. M. C. Regt, met naschrift der redactie . .	84— 93
Het dagboek van een Leidenaar uit den jare 1747. II (vervolg) uitgegeven door S. J. Le Poole L.Gzn.	94— 123
Een jachtruzie van voor 200 jaar (met illustratie), door een archivaris-jager	124— 13 1
Hendrik van Sevenhoven, de dappere baljuw van Nieuwkoop in 1672, door W. M C. Regt	132— 138
Torenveld (verbetering) (met illustratie), door Bijleveld	13 9— 140
De hofstede »Rhijnhart» onder Alfén, door W. A. Beelaerts	141— 145
Legaat-bibliotheek van Isaäc Vossius, door Dr. L. Knappert	146— 147
Bladvullingen	3 1, 44, 52
Inhoud	148— 149